

**Valsts pārvaldes institūcijas
pasūtītais pētījums**

Pētījuma projekta
nosaukums

**Kultūras pieminekļu īpašnieku attieksme
pret kultūras pieminekļu
statusu kā apgrūtinājumu**

Izpildītājs

Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts

Projekta vadītājs

Raita Karnīte, Dr.ekon.
LZA Ekonomikas institūta direktore

_____ R. Karnīte
(paraksts)

2002. gads

Saturs

Ievads

1. Kultūras pieminekļu izmantošanas tiesiskie aspekti un to izmantošanas un uzturēšanas tiesisko aspektu pielietošanas apstākļi (realitāte)	4
1.1. Starptautiskā praksē pieņemtie principi kultūras mantojuma aizsardzībā	4
1.2. Starptautiskā sadarbība kultūras mantojuma aizsardzībā	14
1.3. Kultūras pieminekļu uzturēšanas un saglabāšanas juridiskais ietvars Latvijā	16
1.3.1. Kultūras pieminekļu nozīmes izpratne Latvijā	16
1.3.2. Latvijas likumdošana par kultūras pieminekļu aizsardzību	17
1.3.3. Kultūras mantojuma saglabāšana Latvijā	21
1.3.4. Aptaujas rezultāti par kultūras pieminekļu apsaimniekošanas juridisko ietvaru	26
2. Likumos paredzēto kultūras pieminekļu īpašnieku tiesību un pienākumu finansiālo novērtējumu (apgrūtinājuma pakāpes) salīdzinājums	31
2.1. Īpašnieku tiesības	31
2.2. Īpašnieku pienākumi un apgrūtinājums	35
3. Īpašnieku attieksme pret kultūras pieminekļu izmantošanu ieņēmumu gūšanai un nepieciešamību to darīt, lai izpildītu likumdošanā paredzētos pienākumus ..	42
4. Kultūras pieminekļu izmantošanas potenciālā ienesība un valsts ieguvums no kultūras pieminekļu izmantošanas	53
5. Īpašnieku viedoklis par nosacījumiem, kurus nepieciešams radīt, lai uzlabotos kultūras pieminekļu izmantošana ieņēmumu gūšanai	55
6. Atbildes uz pasūtītāja jautājumiem	57
6.1. Kāds apgrūtinājums rodas kultūras pieminekļa īpašniekam no ekonomiskā viedokļa?	57
6.2. Apgrūtinājuma tiesiskums	58
6.3. Kāda ir sabiedrības attieksme pret apgrūtinājumu sakarā ar īpašumā esošā objekta kultūras pieminekļa statusu?	58
Pielikums (detalizēta aptaujas rezultātu analīze).....	60

Ievads

Šis dokuments ir ziņojums par LR Kultūras ministrijas pasūtītā pētījuma „Kultūras pieminekļu īpašnieku attieksme pret kultūras pieminekļu statusu kā apgrūtinājumu” iegūtajiem rezultātiem.

Latvijā ir 8428 kultūras pieminekļi, no tiem 5120 valsts nozīmes un 3308 vietējās nozīmes kultūras pieminekļi, no kuriem: arheoloģijas pieminekļi 2495, arhitektūras pieminekļi 3364, mākslas pieminekļi 2414, pilsētībūvniecības pieminekļi 44, vēstures pieminekļi 111.

Šobrīd Latvijā netiek pilnībā novērtēts kultūras mantojuma ekonomiskais potenciāls, īpašnieki savā īpašumā esošo kultūras pieminekli uztver kā apgrūtinājumu. Kaut gan kultūras pieminekļu īpašnieku tiesības un pienākumi ir labi aprakstīti likumdošanā, īpašnieki nepilnīgi izmanto kultūras pieminekļa īpašnieka statusu, ne īpašumu apsaimniekojot, ne arī izmantojot ieņēmumu gūšanai. Kultūras mantojuma objektu izmantošana tūrisma industrijā arī nav pietiekoši efektīva. Tāpēc kultūras pieminekļu īpašniekam pietrūkst līdzekļu kultūras pieminekļu uzturēšanai.

Kultūras mantojuma ekonomiskais potenciāls Latvijā līdz šim nav pētīts.

Pētījuma mērķis ir izpētīt un izanalizēt jautājumu par kultūras pieminekļu īpašnieku attieksmi pret kultūras pieminekļu statusu kā apgrūtinājumu.

Pētījuma uzdevumi ir rast atbildes uz sekojošiem jautājumiem:

- kāds apgrūtinājums rodas kultūras pieminekļa īpašniekam no ekonomiskā viedokļa;
- apgrūtinājuma tiesiskums;
- kāda ir sabiedrības attieksme pret apgrūtinājumu sakarā ar īpašumā esošā objekta kultūras pieminekļa statusu.

Lai iegūtu atbildes uz šiem jautājumiem, paredzēts:

- 1) Noskaidrot kultūras pieminekļu izmantošanas tiesiskos aspektus un to izmantošanas un uzturēšanas tiesisko aspektu pielietošanas apstākļus (realitāti);
- 2) Salīdzināt likumos paredzēto kultūras pieminekļu īpašnieku tiesību un pienākumu finansiālos novērtējumus (apgrūtinājuma pakāpe);
- 3) Noskaidrot īpašnieku attieksmi pret kultūras pieminekļu izmantošanu ieņēmumu gūšanai un nepieciešamību to darīt, lai izpildītu likumdošanā paredzētos pienākumus;
- 4) Noskaidrot īpašnieku viedokli par nosacījumiem, kurus nepieciešams radīt, lai uzlabotos kultūras pieminekļu izmantošana ieņēmumu gūšanai.

Pētījuma ierobežotā laika dēļ neizdevās noskaidrot kultūras pieminekļu izmantošanas potenciālo ienesību un valsts ieguvumu no kultūras pieminekļu izmantošanas. Šādu aprēķinu veikšanai pietrūka informācija un metodiskā bāze.

Pētījuma galvenā metode ir statistiskā analīze un intervijas. Pētījuma gaitā kopumā tika aptaujāti 176 kultūras pieminekļu objekti, 131 objekts pilsētās un 45 objekti lauku rajonos, 106 valsts nozīmes un 61 vietējās nozīmes pieminekļi, kur 9 no tiem neuzrādīja savu statusu, 60 īpašnieki un 114 apsaimniekotāji, divi no tiem nenosauca savu statusu, no tiem 62 juridiskās personas un 97 fiziskās personas, 17 nenosauca savu statusu. Aptaujātie pieminekļa veidi: 123 arhitektūras, 3 pilsētībūvniecības, 26 arheoloģijas, 6 vēstures un 18 mākslas pieminekļi.

1. Kultūras pieminekļu izmantošanas tiesiskie aspekti un to izmantošanas un uzturēšanas tiesisko aspektu pielietošanas apstākļi (realitāte)

1.1. Starptautiskā praksē pieņemtie principi kultūras mantojuma aizsardzībā

Eiropas valstu apņemšanās veikt pasākumus, lai saglabātu un veicinātu Eiropas kultūras mantojumu, deklarēta vairākās konvencijās, tādās kā Eiropas Kultūras Konvencija, kas pieņemta 1954. gada 19. decembrī, Eiropas Konvencija par Eiropas Arhitektūras mantojuma saglabāšanu un atjaunošanu¹ (atvērta parakstīšanai 1985. gada 3. oktobrī).

Interesanti izsekot kultūras pieminekļu aizsardzības filozofijas maiņai Eiropas Padomes dokumentos pēc Eiropas Kultūras Konvencijas pieņemšanas, kas liecina par arvien plašāku, dziļāku un detalizētāku problēmas aptvērumu un arvien plašāku kultūras mantojuma iesaisti tautsaimnieciskajā apritē, centieniem atrast katrai kultūras mantojuma vienībai saismnieku, kas spētu to sakopt, uzturēt un izmantot.

1966. gada 29. martā pieņemta Eiropas Padomes rezolūcija (66) 20 "Pieminekļu atjaunošana", kas aicina dalībvalstis steidzamības kārtā ķerties pie kultūras pieminekļu saglabāšanas un atjaunošanas, nosakot šiem mērķiem ietekmīgus fiskālos (nodokļu atvieglojumus), finansiālos (aizdevumi un citi investīcijas veicinoši pasākumi) un administratīvus pasākumus. Jau šajā dokumentā paredzēts nodot kultūras pieminekļus tādu institūciju pārvaldībā, kuras spēj organizēt kultūras pieminekļu izmantošanu komerciāliem (tūrismam, iestādēm u.c.) vai kultūras mērķiem un tādā veidā nodrošināt to saglabāšanu. Dokumentā paredzēts, ka, ja kultūras pieminekļu pārņēmējs nav spējīgs īpašumu saglabāt labā stāvoklī, tam īpašums jāatdod valstij vai pašvaldībām.

Neskatoties uz dokumentam raksturīgo stingro formu, kultūras pieminekļu uzturēšana, atjaunošana ir bijusi un joprojām ir liela problēma, galvenokārt ierobežotā finansējuma dēļ.

1968. gada 3. maijā pieņemta Eiropas Padomes rezolūcija (68) 12 "Par aktīvu pieminekļu, ēku un ēku grupu ar vēsturisku un kultūras nozīmi uzturēšanu reģionālās plānošanas kontekstā". Rezolūcija nosaka, ka, tā kā kultūras un arhitektūras pieminekļus integrācija teritorijas attīstībā (reālajā dzīvē) ir labākais veids to saglabāšanai un teritoriālā plānošana ir labākais veids kultūras un arhitektūras mantojuma integrācijai reālajā dzīvē, dalībvalstu valdībām ir jā rūpējas par to, ka ir sagatavota nepieciešamā likumdošana kultūras un arhitektūras pieminekļu aizsardzībai, ir ieviesta teritoriālā (teritorijas attīstības) plānošana visos līmeņos (nacionālā, reģionālā un vietējā) un abi pasākumi tiek savstarpēji koordinēti.

Rezolūcija vēl paredz speciālus pasākumus, kultūras un arhitektūras pieminekļu identifikācijai, izpētei un iekļaušanai attīstības plānos, vēsturisko, zinātnisko un kultūras aspektu stingra ievērošana, nododot pieminekli, ēku vai ēku grupas izmantošanai, ekonomisko un sociālo apstākļu uzlabošanai, lai ieinteresētu sabiedrisko un privāto līdzekļu izmantošanu pieminekļu uzturēšanā.

1975. gada 21.-25. oktobrī Amsterdamā kongresā par Eiropas arhitektūras mantojumu pieņemti divi svarīgi dokumenti: Amsterdamas deklarācija un Eiropas arhitektūras mantojuma aizsardzības un atjaunošanas harta.

---

¹ Eiropas Padomes dokumentos lietots termins "Conservation". kas skaidrojumā nozīmē "not only the cost of material maintenance and restoration work, but also, where appropriate, operating, management and reutilisation costs". Šī skaidrojuma gaismā tekstā kā termina "Conservation" latviskais analogs lietos "saglabāšana un atjaunošana".

Amsterdamas deklarācija un pēc tās pieņemtā Harta iezīmē jaunu pavērsienu attieksmē pret arhitektūras mantojumu, kad ne tikai ievērojamie, bet arī visi citi arhitektūras mantojuma elementi (ēkas, ēku kompleksi), kuri ir nozīmīgi sabiedrībai, tiek pakļauti aizsardzībai. Amsterdamas kongress atceļ ierobežojumus attieksmē pret arhitektūras mantojumu, kas būtu saistīts ar tā grupējumu svarīgākajos un mazāk svarīgos. Jebkura arhitektūras mantojuma saglabāšana, ne tikai atsevišķu arhitektūras pieminekļu un to apkārtnes, bet arī visas pilsētu un lauku ciematu teritorijas, kurām ir vēsturiska un kultūras vērtība, ir svarīga un nepieciešama sabiedrībai, jo tā vēlas dzīvot vidē, kas tai pazīstama, tai pat laikā pieļaujot laikam atbilstošas pārmaiņas.

Kā teikts Deklarācijā, arhitektūras mantojuma saglabāšana kalpo, lai saglabātu vēsturisko pēctecību, kas nepieciešama, lai cilvēki varētu atrast savu identitāti, justies drošāk strauji mainīgajos sociāli ekonomiskajos apstākļos, lai saglabātu kultūras daudzveidību un pastiprinātu humāno dimensiju pilsētvides veidošanā.

Galvenie arhitektūras mantojuma apdraudējumi ir nevērīga izturēšanās pret tiem un to sagrūšana, nojaukšana, jaunā būvniecība un intensīva satiksme, spekulācija ar zemi un īpašumiem. Šīs darbības veicina īslaicīgu tirgus un ekonomisko mērķu nostādīšana pret ilgtermiņa sabiedrības attīstības mērķiem.

Arhitektūras pieminekļu saglabāšanai ir jābūt iekļautai pilsētu un lauku plānošanas shēmās, tāpēc vietējās pašvaldības, kas pieņem lēmumus par savas teritorijas attīstību, ir īpaši atbildīgas par arhitektūras mantojuma aizsardzību. Arhitektūras mantojuma aizsardzība un lēmumi par tā izmantošanu jābalsta uz politiku, kas ievēro cilvēka veidoto vidi inteligenti, iekļūstīgi un ekonomiski. Šādā aspektā Deklarācija un Harta runā par integrētu arhitektūras mantojuma konservēšanas politiku (integrēta pilsētas un lauku plānošanas sastāvdaļa, nodrošina likumdošanas, administratīvas, finansu un tehniskus nosacījumus arhitektūras mantojuma saglabāšanai un atjaunošanai).

Deklarācija iesaka pašvaldībām noteikt par arhitektūras mantojuma saglabāšanu atbildīgas personas (tādām jābūt visos valsts pārvaldības līmeņos) un veidot īpašus fondus – **nekomerciālas aģentūras, lai nodrošinātu tiešu sadarbību starp potenciāliem arhitektūras mantojuma lietotājiem un to īpašniekiem**, kā arī atbalstīt brīvprātīgu asociāciju darbību arhitektūras pieminekļu atjaunošanas un rehabilitācijas jomā.

Deklarācijā teikts, ka mūsdienās arhitektūras mantojuma atjaunošana jāvērtē ne tikai pēc saglabāto ēku kultūras vērtības, bet arī pēc to pielietojamības. Pilsētas vēsturisko centru atjaunošana jāveic tā, lai pēc iespējas saglabātu iedzīvotāju sociālo struktūru un sadzīvi, ieskaitot ekonomiskās norises (tirdzniecību, darījumus), kas ir labvēlīga vide sabiedrības integrācijai. Jārūpējas lai iedzīvotājiem nebūtu jāatstāj iepriekšējās dzīves vietas, ja pēc vecpilsētu atjaunošanas tie nespēj samaksāt augstas īres maksas. Tāpēc Deklarācijā uzsvērts, ka vēsturisko ēku saglabāšana ir sociālās mājokļu politikas integrāla sastāvdaļa. To apstiprina Eiropas Padomes Parlamentārās Asamblejas rezolūcija Nr. 598, kas runā par arhitektūras konservācijas sociāliem aspektiem.

Deklarācija iesaka piekopt finansu intervenci, kad valsts vai pašvaldības nosaka maksimālās īres maksas griestus arhitektūras mantojuma objektos un kompensē īpašniekam starpību starp administratīvi noteikto un faktisko īres maksu, ņemot vērā arhitektūras pieminekļa atrašanās vietu (pilsētas centrā). Šādas politikas piemērs ir īres maksu politika Dublinas vecpilsētā.

Jautājumā par arhitektūras mantojuma saglabāšanas augstajām izmaksām dokumentos uzsvērts, ka izvēlē starp trim iespējām – arhitektūras mantojuma saglabāšana, jauna celtniecība vecās apbūves vietā un jauna celtniecība jaunā vietā, ieskaitot jaunas infrastruktūras veidošanas izmaksas, sociālās izmaksas, kas saistītas ar dzīves vietas maiņu,

pasūtījuma zaudēšana amatniecībai, arhitektūras mantojuma saglabāšana ne vienmēr ir dārgākā. Tieši otrādi, tā dod iespēju ietaupīt līdzekļus, kas būtu jāizdod jaunu celtnu būvniecībai un ļauj saglabāt un attīstīt amatniecību, dod darbu profesionāliem un sabiedrībā nepieciešamiem speciālistiem.

Deklarācija ne tikai pieļauj, bet pat pieprasa valsts finansiālu palīdzību pašvaldībām arhitektūras mantojuma saglabāšanai un nodokļu atlaides, tai skaitā privātajiem arhitektūras mantojuma īpašniekiem. Arī pašvaldībām ir atļauts sniegt finansiālu palīdzību privātpersonām, kuras rūpējas par arhitektūras mantojuma saglabāšanu un restaurāciju.

Deklarācijā un Hartā uzsvērts, ka arhitektūras mantojuma konservēšana un pielāgošana mūsdienu dzīves standartiem, ne vienmēr ir dārgāka par jaunu ēku celtniecību šajās vietās.

Tomēr ir atzīts, ka **arhitektūras mantojuma atjaunošana un revitalizācija ir īpaši jāsekmē ar valsts politiku**, piemēram, nosakot augstākus standartus jaunu ēku celtniecībai. Likumdošanas jomā ieteikts noteikt iedzīvotājiem, kuri vēlas atjaunot vecu ēku, tādas pašas finansu priekšrocības, kā jaunas būvniecībā.

Pieļaujami un nepieciešami arī citi finansu instrumenti. Piemēram, īpašniekiem ir jākompensē izmaksas, kas saistītas ar to īpašuma īpašo statusu (tai skaitā ekstra atjaunošanas izmaksas).

Ar valsts un pašvaldību sākotnējo ieguldījumu (sēklas kapitālu) jāveicina bezpeļņas finansu institūciju veidošanu arhitektūras mantojuma atjaunošanas finansēšanai, ņemot vērā, ka tās var būt pašfinansējošas, ja tiek izmantota pēc atjaunošanas iegūtā arhitektūras mantojuma augstākā tirgus vērtība.

Kultūras mantojuma saglabāšanā svarīga ir sabiedrības attieksme pret to, vienalga, vai tā būtu pils, muiža vai pilsētbūvniecības pieminekļi – vecpilsēta vai seno ēku kvartāls.

Sabiedrības attieksmes veidošanai tiek veikti pasākumi Eiropas mērogā. Pozitīva sabiedrības un kultūras pieminekļu īpašnieku attieksme, patriotisms un lepnums par sava īpašumu piederību nacionālajām vērtībām veicina kultūras un arhitektūras pieminekļu aizsardzību, veicot rekonstrukcijas un uzlabošanas darbus, tērējot vairāk, nekā būtu nepieciešams parastas būves rekonstrukcijai.

Eiropas Arhitektūras mantojuma harta (pieņemta Amsterdamas kongresā par Eiropas arhitektūras mantojumu 1975. gada 26. septembrī) iesaka Eiropas valstīm veikt nepieciešamās darbības likumdošanas, administratīvās, finansiālās un izglītības jomās, lai ieviestu integrētu arhitektūras mantojuma saglabāšanas politiku, rosināt sabiedrības interesi par šādu politiku.

Eiropas Arhitektūras mantojuma harta atkārtoti galvenos Rezolūcijas atzinumus un ieteikumus.

Hartā teikts: “Strauji mainīgās civilizācijas apstākļos, kas lieliskus panākumus pavada nopietnas briesmas, cilvēkiem šodien ir instinktīva sajūta par šī (arhitektūras) mantojuma vērtību. Šis mantojums ir jānodod nākošajām paaudzēm autentiskā stāvoklī un visā tā dažādībā kā būtiska cilvēku cilts atmiņas daļa. Citādi cilvēces pārlicība par tās nepārtrauktību tiks daļēji sagrauta.”

“Arhitektūras mantojums ir kapitāls, kam piemīt neaizvietoājama garīga, kulturāla, sociāla un ekonomiska vērtība. Jebkuras tā daļas iznīcināšana padara mūs nabagākus. Būdam tālu no ekskluzīvā, šis mantojums ir ekonomisks kapitāls, kuru var izmantot, lai ietaupītu sabiedrības resursus.”

Kompleksā sekojošais dokuments ir Eiropas Padomes Ministru komitejas rezolūcija (76) 28, pieņemta 1976. gada 14. aprīlī, “Par likumu un rīkojumu pielāgošanu arhitektūras mantojuma integrētas saglabāšanas un atjaunošanas (*integrated conservation*) prasībām”. Kaut gan rezolūcijas nosaukumā ir identificēta piederība arhitektūras mantojuma saglabāšanas un atjaunošanas tēmai, Rezolūcija attiecas arī uz pieminekļu aizsardzību, tātad, skar gandrīz visa kultūras mantojuma saglabāšanu un atjaunošanu. Rezolūcija definē jauno kultūras pieminekļa un tā atrašanās vietas jēdzienus, kas tagad ietver arī ēku grupas, un integrētās saglabāšanas un atjaunošanas jēdzienus. Atbilstoši rezolūcijai integrētā saglabāšana un atjaunošana kalpo diviem mērķiem:

- kultūras pieminekļu ēku un ēku grupu saglabāšanai un atjaunošanai un
- to integrācijai mūsdienu sabiedrības fiziskajā vidē, tos revitalizējot (piešķirot tiem sociālas funkcijas) un rehabilitējot tos (pielāgojot to iekšieni mūsdienu standartiem, tajā pat laikā saglabājot vēsturiski, zinātniski un kultūras ziņā nozīmīgas iezīmes).

Rezolūcijā viena nodaļa veltīta finansu pasākumiem, kas vēlāk izvērsti plašāk citos Eiropas Padomes dokumentos, tāpēc šeit nav analizēti. No ieteikumiem vērā ņemamais ir tiešo finansējumu princips, kas nosaka, ka tiešais finansējums var būt:

- neatmaksājams, ja darba rezultātā nav paredzēts gūt peļņu (piemēram, pieminekļu atjaunošana),
- atmaksājams, ja darba rezultātā ievērojami palielinās īpašuma tirgus vērtība (kas ietver arī peļņu nākotnē).

Rezolūcijā noteikts, ka iepriekšējās izpētes izdevumi ir jāsedz (vismaz daļēji) par arhitektūras mantojumu atbildīgai institūcijai.

Eiropas Padomes Rezolūcijā ir teikts, ka valsts un pašvaldību institūcijām ir jākalpo par piemēru, kā jāuztur un jākopj kultūras mantojums. Tomēr ir atzīts, ka mazām pašvaldībām ar nelieliem ieņēmumiem var nepietikt līdzekļi kultūras pieminekļu uzturēšanai, tāpēc tām jādod iespēju saņemt valsts palīdzību un kredītus.

Valstij un pašvaldībai jāpalīdz arī privātajiem pieminekļu īpašniekiem, kuri paši nespēj finansēt atjaunošanas un uzturēšanas izdevumus vismaz tajā daļā, kas saistīta ar kultūras pieminekļa īpašo statusu un izmaksu sadārdzinājumu šī iemesla dēļ.

1980. gadā Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas 32. sesijā pieņemtas Rekomendācijas 898 (1980) “Par memoriāliem (pieminekļiem)”, kurās uzsvērtā nepieciešamība saglabāt memoriālus kā vēstures liecības, ja ne to dabiskajās uzstādīšanas vietās, tad vismaz muzejos un uzdots dalībvalstu valdībām nodrošināt memoriālu uzskaiti, izpēti, uzturēšanu un saglabāšanu. Arī memoriālu saglabāšanām uzturēšanā un lēmumu pieņemšanā par to pārvietošanu galvenās ir pašvaldības.

1986. gadā Eiropas Padomes Parlamentārās sesijas 38. sesijā pieņemtas rekomendācijas 1042 (1986) “Par kultūras mantojuma aizsargāšanu pret postu” kas paredz darbības kultūras mantojuma aizsardzībai pret zemestrīcēm, ugunsnelaimes un plūdiem un to sekām pirms posta iestāšanās un tūlīt pēc tā.

Rekomendācijas nosaka, ka, ja ēkas ir kultūras pieminekļi un publiski pieejamas, to īpašniekam vai valstij ir jānodrošinās pret postu, ieskaitot ugunsnelaimi, un apdrošināšanas maksājumiem nelaimes gadījumā jābūt atkarīgiem no tā, vai iepriekš ir veikti pasākumi aizsardzībai pret iespējamo postu. Šādi pasākumi ir dārgi un ne vienmēr īpašniekiem pa spēkam, tomēr no sabiedrības interešu skatu punkta kultūras mantojuma sabojāšana vai zaudēšana ir liels zaudējums. Tāpēc Rezolūcijā ieteikts dalībvalstu valdībām pastiprināt

kultūras pieminekļu īpašnieku atbildību īpašuma aizsardzībā pret postu, ieviest fiskālus (nodokļu atvieglojumus) un finanšu (palīdzību apdrošināšanas polises iegādei) pasākumus kultūras mantojuma nodrošināšanai pret postu un pastiprināt dalībvalstu sadarbību šajā jomā.

Pamatojoties uz Eiropas Arheoloģiskā mantojuma aizsardzības konvenciju un citiem kultūras mantojuma aizsardzības principiem, Eiropas Padomes Ministru komiteja 1989. gada 13. aprīlī izdevusi rekomendāciju Nr. R (89) 5 par arheoloģiskā mantojuma aizsardzību un nostiprināšanu pilsētu un lauku plānošanas darbību aspektā. Rekomendācijā uzsvērts, ka paplašinoties pilsētu un mājokļu attīstībai un būvējot transporta infrastruktūru, arheoloģiskais mantojums var iet bojā vai palikt neizpētīts.

Rekomendācijā, noteikts, ka tā kā arheoloģiskais mantojums ir svarīgs kultūras, ekonomiskās attīstības un tūrisma attīstību veicinošs faktors, jānodrošina arheoloģiskā mantojuma uzskaitē un reģistrācijā datu bāzēs un katrā gadījumā, kad tiek veikti darbi, kas varētu bojāt arheoloģisko mantojumu, iepriekš jāveic rūpīga darbu skartās teritorijas izpēte. Lai izpēte nekavētu darbus, Rekomendācija nosaka principus, pēc kādiem šāda izpēte ir jāorganizē, un pušu atbildības. Darbu veicējam ir jāsedz izpētes izmaksas, savukārt arheologiem ir jācenšas ievērot laika ierobežojumus, lai nekavētu būvniecības vai citus iecerētos darbus. Savukārt valstij jā rūpējas, lai arheologi būtu kvalificēti un pietiekošā daudzumā, lai izpētes darbus varētu veikt pēc iespējas ātrāk un kvalificēti. Izpētes rezultātā iegūtās ziņas un materiāli ir sabiedrības īpašums un tos jānodod sabiedrībai ar publikāciju, izstāžu un muzeju ekspozīciju starpniecību.

Arhitektūras mantojuma finanšu aspekti sīkāk izvērsti Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijā No. R (91) 6, 1991. gada 11. aprīlī "Par pasākumiem, kas piemēroti, lai veicinātu arhitektūras mantojuma konservēšanas finansēšanu".

Apzinoties, ka

- arhitektūras mantojuma aizsardzība ir svarīga un šim mērķim ir nepieciešams liels (pieaugošs) finansējums,
- sabiedrisko līdzekļu arhitektūras mantojuma aizsardzībai un atjaunošanai nepietiek,
- privātie finanšu līdzekļu īpašnieki nav ieinteresēti ieguldīt arhitektūras mantojuma atjaunošanā, jo jaunā būvniecība piedāvā augstāku peļņu un mazāku risku,
- lai atrisinātu arhitektūras mantojuma aizsardzības un atjaunošanas finansēšanas problēmu ir nepieciešams piesaistīt vairāk privāto līdzekļu,
- arhitektūras mantojuma atjaunošanas jomā nav izsmeltas visas mecenātisma un sponsorēšanas iespējas,

dokumentā ieteikti četri pasākumu kompleksi:

- radīt labvēlīgus apstākļus, kas stimulē aizsardzības projektus,
- efektīvāk lietot sabiedriskos līdzekļus ar mērķi piesaistīt privātos ieguldījumus,
- padarīt privātos ieguldījumus rentablus un samazināt to risku,
- veicināt sponsorēšanu.

Dokumentā sevišķa uzmanība pievērsta fiskāliem mehānismiem, tai skaitā atvieglotiem nodokļu nosacījumiem, un uzsvērts, ka lielākas privātās investīcijas kultūras mantojuma atjaunošanā no sabiedrības interešu viedokļa kompensē jebkuru iespējamo nodokļu samazinājumu, kas radusies no atvieglojumiem

Eiropas Padomes Ministru komiteja iesaka dalībvalstu valdībām veicināt arhitektūras mantojuma saglabāšanas un atjaunošanas finansēšanu, ņemot vērā dokumenta preambulā ieteiktos pasākumus un dokumenta pielikumā sniegtos sīkākos ieteikumus.

No tiem interesantākie un Latvijā iespējamie:

I. Likumdošanas un administratīvie pasākumi:

a) administratīvie pasākumi:

- pieņemt pilsētu attīstību stratēģijas, kurās skaidri noteiktas arhitektūras mantojuma izvietojuma vietu un ar to izmantošanu saistītā attīstība nākotnē un informēt iespējamus ieguldītājus par to, kā arī par pieejamajiem līdzekļiem vēlamās attīstības nodrošināšanai un to trūkumu,
- ieviest elastīgu pilsētas attīstības politiku, kas vienlaicīgi ar arhitektūras mantojuma saglabāšanu veicinātu tā pietiekoši efektīvu un mūsdienām atbilstošu izmantošanu,
- administratīvo procedūru vienkāršošana,
- izveidot atbildīgās institūcijas, atbildīgos par darbu organizāciju, ieskaitot finansu piesaisti, iekļaujot šādās pārvaldības institūcijās arī privātpersonas,
- nodrošināt finansu riska analīzi katram atjaunošanas projektam,

b) jauni valsts un pašvaldību intervences pasākumi:

- finansu fondi, kas apvieno valsts un privātos līdzekļus un pēc to izveidošanas darbojas pēc pašfinansēšanās principa, atjaunojot līdzekļus no papildus līdzekļiem, kas iegūti ar īpatnēja kredītu mehānisma palīdzību (Nīderlande) vai atjaunotā īpašuma pārdošanas (Lielbritānija),
- mājokļu programmas, kas piešķir papildus līdzekļus arhitektūras mantojumā izvietoto mājokļu atjaunošanai un zemākas īres maksas (Francija),
- iznomāšana atjaunošanas nolūkā, kad īpašnieks iznomā atjaunojamo (Sicīlijā) vai pussabrukšu (Francijā) ēku speciālām atjaunošanas kompānijām.

II. Finanšu pasākumi:

a) subsīdijas:

Būvniecības un sociālajām subsīdijām jābūt tādām, ka veco ēku atjaunošana un apdzīvošana ir tikpat izdevīga vai pat izdevīgāka, kā jaunu būvniecība un apdzīvošana.

b) aizdevumi:

Galvenais princips – nodrošināt aizdevuma garantijas kredītiestāžu riska samazināšanai, dodot valsts un pašvaldību garantijas (Dānijā) un ieviešot kredītu apdrošināšanu, kombinējot hipotekāro kredītu un valsts un pašvaldību subsīdijas, uz augstāku garantiju bāzes veicināt kredītiestādes slēgt vienkāršus (ierobežotu garantiju) aizdevuma līgumus ar arhitektūras mantojuma apsaimniekotājiem.

Īpaši uzsvērta kredītēšanas drošības sistēma, kas pamatojas banku aizdevumu pārvēršanā likvīdos vērtspapīros, kurus var brīvi pirkt un pārdot vērtspapīru tirgū. Saskaņā ar šo metodi īpašums tiek nodots speciālam dienestam, kurš sevi refinansē, izdodot vērtspapīrus, kuru vērtība atbilst nenokārtotiem aizdevumiem.

c) nodokļi:

Galvenais – ar nodokļu palīdzību nodrošināt fiskālo neitralitāti starp jauno būvniecību un veco ēku atjaunošanu, ja ne pēdējā priekšrocības. Tas nozīmē, ka arhitektūras mantojuma uzturēšanai un atjaunošanai jāpielieto tādi paši nodokļu atvieglojumi, kā jaunai būvniecībai, bet tikai tik ilgi, cik nepieciešams, lai atjaunotu mantojumu un tajos gadījumos, kad tirgus nenodrošina investīcijām labvēlīgus nosacījumus.

Dokumentā ieteiktas vairākas nodokļu shēmas atkarībā no arhitektūras mantojuma izmantošanas:

1) ja arhitektūras mantojumu lieto tikai kultūras mērķiem (piļu drupas, īpašums, kas izvietots vietās, kur to grūti izmantot komerciālos nolūkos), ieteikts :

- ar īpašuma iegūšanu vai labklājību saistīto nodokļu pilnīga atcelšana vai būtiska samazināšana (Latvijā šis ieteikums nav aktuāls, tas izmantojams tikai īpašuma iegūšanas stadijā, piemēram, dāvinājuma vai mantojuma atbrīvošana no valsts nodevas),
- ienākuma nodokļa samazināšana par pilnu investīciju apjomu,
- visu veikto darbu atbrīvojums no PVN, subsidēti aizdevumi,
- sponsorēšanas un ziedojumu veicināšana šāda mantojuma uzturēšanai un atjaunošanai,

Kā saprotams no dokumenta konteksta, minētie fiskālie mehānismi ir pielietojami arī tad, ja arhitektūras mantojuma īpašnieks ir privātpersona (un jo sevišķi tad) un tas tiek izmantots īpašnieka privātām vajadzībām (piemēram, kā dzīvojamā māja), jo mantojuma uzturēšana ir sabiedrības interesēs, un šo interešu īstenošanai privātpersonai rodas papildus finansu saistības.

2) ja arhitektūras mantojumu lieto galvenokārt kultūras mērķiem, bet tam ir arī peļņas gūšanas potenciāls:

- aizdevumi ar zemām procentu likmēm, kas veicina uzturēšanai un ekspluatācijai nepieciešamo līdzekļu iegūšanu,
- visi iepriekš minētie nodokļu atvieglojumi, ja mantojums ir brīvi pieejams sabiedrībai,
- pasākumi patronu un mecenātu piesaistīšanai īpašuma apsaimniekošanā.

3) ja arhitektūras mantojumam ir kultūras vērtība, bet to izmanto galvenokārt ekonomiskiem mērķiem un tas ir:

pilsētāpbūves vai lauku apbūves kompleksi, bet ir pielietojami komerciālai izmantošanai, tad ieteikts:

- subsidēti aizdevumi ēku atjaunošanai,
- darbības uzsākšanai ierobežoti nodokļu atvieglojumi,
- ienākumu nodokļu samazinājums par investīciju apjomu, ar nodokli apliekamā ienākuma apjoma samazināšana par zaudējumu apjomu, kas saistīti ar īpašnieka darbību atjaunošanas darbos.

pilsētāpbūves vai lauku apbūves kompleksi, ko nevar lietot komerciālos nolūkos:

- aizdevumi atjaunošanai vai iegādei,
- vietējo nodokļu atvieglojumi,

- ienākumu nodokļi atvieglojumi,
- PVN atvieglojumi par atjaunošanas darbiem,
- ienākuma nodokļa bāzes samazināšana par investīciju apjomu,
- 1% kultūras nodeva vispārējai pilsētas uzlabošanai un speciālām vispārīgām atjaunošanas shēmām.

atsevišķas izolētas ēkas:

- aizdevumi atjaunošanai un īslaicīgi nodokļu atvieglojumi;
- ienākuma nodokļa samazināšana par investīciju apjomu īpašniekam, atjaunotājam vai pircējam;
- PVN atvieglojumi atjaunošanas darbiem;
- sponsorēšana, fondu pienesums, 1% kultūras nodeva.

Ja vēsturisku un īpaši nozīmīgu arhitektūras pieminekļu īpašnieks ir privātpersona, ieteikto fiskālo pasākumu klāsts paplašinās ar personas ienākumu nodokļu, ienākumu no kapitāla nodokļu, vietējo nodokļu (piemēram, nekustamā īpašuma nodokļa) un īpašuma pirkšanas – pārdošanas nodevu atvieglojumiem saistībā ar veiktajām investīcijām.

Lai veicinātu sponsorēšanu un mecenātismu, ieteikts atbalstīt sponsorētājus un ziedotājus: (1) fiziskas personas (2) uzņēmumus un fondus un citas institūcijas, kas uzkrāj sponsorētos līdzekļus. Fiziskas personas – ar nodokļu atvieglojumiem atbilstoši sponsorēšanas apjomam, uzņēmumus – divos veidos: samazinot uzņēmumu ienākumu nodokļa bāzi par sponsorējuma summu, vai samazinot uzņēmumu ienākumu nodokļa bāzi par darbu apjomu, kas veikts mantojuma atjaunošanā, ja mantojums pēc tā atjaunošanas ir publiski pieejams. Fondus iesaka atbrīvot no uzņēmumu ienākumu nodokļa, neatkarīgi no ienākuma no aizsargājamā īpašuma, darba algas nodokļa atvieglojumi (!), atbrīvojums no PVN vai zemas PVN likmes, neatkarīgi no tā, vai saņemts vispārīgs ziedojums, dāvana vai novēlējums (mantojums).

Finansu piesaistīšanai ir svarīgi, ka valsts vai pašvaldība līdzfinansē pasākumus (*matching grants*).

Visi ieteikumi ir nekonkrēti, jo ir balstīti uz pieņēmumu, ka katra valsts piekopj savu arhitektūras mantojuma saglabāšanas un atjaunošanas un nodokļu politiku, bet tie var noderēt par pamatu īpaša nodokļu režīma ieviešanai. To nodoms ir skaidri formulēts: veicināt arhitektūras mantojuma saglabāšanas un atjaunošanas finansēšanas avotu daudzveidību, nostiprinot valsts, pašvaldību un privāto struktūru sadarbību un iesaistot šajā sadarbībā ne tikai tradicionālos dalībniekus - labdarības fondus, bet arī parastos uzņēmumus, kuri paši vēlas piedalīties arhitektūras mantojuma atjaunošanā, tajā pašā laikā saglabājot sava uzņēmuma tēlu.

Tomēr jau 1992. gada 16.-17. janvārī par kultūras mantojuma saglabāšanu atbildīgie Eiropas valstu ministri savā trešajā konferencē Maltā pieņēma rezolūciju, kurā lūdza Eiropas Padomi un Ministru padomi sagatavot sīkākus ieteikumus kultūras pieminekļu saglabāšanas un atjaunošanas veicināšanai.

1991. gada 9. septembrī Eiropas Padomes ministru komiteja pieņēma rekomendācijas No. R (91) 13 “Par divdesmitā gadsimta arhitektūras mantojuma aizsardzību”, kas iesaka dalībvalstīm identificēt, pētīt, aizsargāt, konservēt, atjaunot un veicināt sabiedrības izpratni par divdesmitā gadsimta arhitektūras mantojumu, ņemot vērā, ka arī šis mantojums ir Eiropas kultūras sastāvdaļa un tā uzturēšanai un aizsargāšanai netiek pievērsta vajadzīgā uzmanība.

1992. gadā Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas 43. sesijā pieņemtas rekomendācijas 1172 (1992) "Par kultūras mantojuma stāvokli Centrālajā un Austrumu Eiropā".

Rekomendācijās teikts, ka Parlamentārā asambleja ir nobažījiesies par kultūras mantojuma stāvokli minētajās valstīs. Kaut gan situācija visās valstīs nav vienāda, tā mainās no labas kultūras mantojuma saglabāšanas prakses Ungārijā un Polijā līdz neapzinātām kultūras mantojuma vērtībām bijušās PSRS teritorijā.

Galvenās briesmas visās Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs ir mākslas priekšmetu nelegālā pārdošana izvešanai, bet tā vairāk attiecas uz kustāmo mantojumu. Nekustāmais mantojums ir bagāts, bet tas ir tuvu sagrūšanai vai to apdraud nojaukšana vai neieinteresētība tā uzturēšanā, jo nav likumdošana un finansu mehānismi, kas kultūras mantojumu aizsargātu. Valstīs ir pietiekoši laba pieredze kultūras mantojuma saglabāšanā, bet to var zaudēt, ja virsroku gūs privātās un tikai tirgus intereses.

Rezolūcijā ieteikts integrēt kultūras pieminekļu aizsardzību kopējā valsts ekonomiskās attīstības politikā plānošanas un sociālo reformu jomās, prioritāšu skaitā. Latvijā kultūras mantojuma aizsardzības institucionālā bāze tika sekmīgi iedibināta likumdošanas un organizācijas jomā, bet ne finansēšanas jomā. Tas ir saprotams, ņemot vērā zemo valsts ekonomiskās attīstības līmeni un augstās sociālās izmaksas.

Īpaši uzsvērts, ka nedrīkst pieļaut ne mazākās nesaskaņas likumos, kas nosaka kultūras pieminekļu īpašumtiesības un īpašnieka atbildību par īpašuma – kultūras pieminekļa uzturēšanu. Savukārt kultūras mantojuma saglabāšanas principus jaunajām valstīm noteiks starptautiskās institūcijas, ieskaitot Eiropas Padomi, un tie apspriesti Krakovas simpozijā.

Rezolūcijas lemjošajā daļā ieteikts Eiropas Padomes Ministru komitejai:

- sekot, lai Centrāl un Austrumeiropas valstīm būtu pieejama Rietumvalstu pieredze kultūras mantojuma aizsardzībā un tās neatkārtotu kļūdas, ko pieļāvušas Rietumvalstis, un lai Centrāl- un Austrumeiropas valstīs izvietotais kultūras mantojums netiktu zaudēts,
- veikt sistemātisku situācijas uzraudzību šajās valstīs,
- brīdināt Centrāl- un Austrumeiropas valstis, kādu postu var nodarīt nepārdomāta kultūras mantojuma izmantošanas plānošana, attīstība un tūrisms, ja netiek domāts par kultūras mantojuma saglabāšanu,
- rosināt valdības veicināt privāto iniciatīvu kultūras pieminekļu saglabāšanā un atjaunošanā, it īpaši, radot šādiem darbiem specializētus uzņēmumus un oficiāli atzītas nevalstiskas organizācijas,
- nodrošināt jaunās valstis ar nepieciešamo informāciju.

Diemžēl, šajā Rezolūcijā ne vārda nav teikts par finansu palīdzību Centrāl- un Austrumeiropas valstīs izvietotā kultūras mantojuma saglabāšanai un atjaunošanai.

Starptautisko institūciju dokumentos uzsvērts, ka kultūras pieminekļu uzturēšana ir saistīta ar amatniecības attīstību, savukārt amatniecība ir svarīga vairākos aspektos: tā ir jaunrades profesija, tā saglabā kultūras daudzveidību un tā nodrošina darba vietas.

Eiropas apstākļos, kad nodarbinātība kļūst par arvien lielāku problēmu, amatniecība un ar kultūras pieminekļu aizsardzību saistītie darbi ir labs veids jaunu darba vietu radīšanai, bet to iespējams īstenot tikai tad, ja ir papildus finansējums. Tomēr konkurencē starp bezdarba pabalstu un valsts finansējumu amatniecībai, kaut arī valsts vai pašvaldību daļēji finansētai,

dod lielāku labumu (pievienoto vērtību) nekā atbilstošā finansējuma izlietošana bezdarbnieku pabalstiem, no kuriem pievienotā vērtība nerodas.

Šajā sakarā pieminami vairāki Eiropas Padomes dokumenti, kas aicina valsts un pašvaldības veicināt amatniecības attīstību, tai skaitā iesaistot amatniekus arhitektūras mantojuma atjaunošanā: Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas No. R (81) 13, 1981. gada 1. jūlijā “Par darbībām lai atbalstītu samazinošos amatniecības arodu amatniecības darbības aspektā” (par amatniecības veicināšanu vispār) un No. R (86) 15, 1986. gada 16. oktobrī “Par amatniecības aroda veicināšanu, kas iesaistīts arhitektūras mantojuma atjaunošanā”.

Rekomendācijās uzsvērts, ka amatniecība ir svarīga no kultūras un nodarbinātības aspekta un tāpēc ir pieļaujams valsts finansu atbalsts, lai nodrošinātu amatniekiem iespēju darboties un izdzīvot konkurencē pret “mainīgās gaumes un tehnoloģiskā progresa radītiem jauniem piedāvājumiem, kas, no vienas puses, ir ietekmējusi pašu amatniecību, bet no otras, apdraud senākās amatniecības profesijas vedina uz to izzušanu”.

Lai veicinātu amatnieku iesaistīšanu arhitektūras pieminekļu atjaunošanā, kopš 1977. gada Venicē darbojas Eiropas Padomes iniciēts Eiropas Centrs Amatnieku apmācībai arhitektūras mantojuma konservēšanai.

Galvenie ieteikumi:

- amatniekiem arhitektūras mantojuma atjaunošanas darbiem ir jādod līgumus sabiedrisko darbu shēmās,
- daļu no būvniecībai paredzētajiem sabiedriskajiem fondiem ir jānodod izmantošanai ēku dekorēšanai,
- pilsētu attīstības shēmās ir jāparedz pasākumus vēsturisko centru uzturēšanai un atjaunošanai, iesaistot amatniekus,
- pielietot speciālus finansu mehānismus, kas paredz konkurētspējas izlīdzināšanu starp amatniecības firmām, kas pamatojas uz dārgu roku darbu, un industriālām firmām, kas izmanto mehānizāciju, pielietojot: tiešo un netiešo nodokļu atvieglojumus vai atbrīvojumus no nodokļiem, atvieglotus kreditēšanas nosacījumus,
- it īpaši veicināt jauniešu iesaistīšanos amatniecībā, nodrošinot ieinteresētību, izglītību, informāciju, pielietojot veicinošus fiskālos mehānismus un sekmējot tirgu.

Saistībā ar arhitektūras mantojuma aizsardzību paredzēts:

- nodrošināt amatniecības saglabāšanos, uzlabojot apmācību un sociālo progresu amatniecībā trīs amatnieku kategorijām: (1) jauniem cilvēkiem, kuri vēlas darboties amatniecībā, (2) amatniekiem, kuri vēlas atjaunot iemaņas vai pārspecializēties un (3) speciālistiem, kuri vēlas pilnīgot savas iemaņas, salīdzinot pieredzi ar citiem amatniekiem,
- uzturēt amatniecību aktīvu, nodrošinot stabilu pasūtījumu no sabiedriskiem līdzekļiem, tai skaitā arhitektūras mantojuma atjaunošanā, veicinot privāto līdzekļu piesaisti šim mērķim, kas veicina atjaunošanas darbus tad, ja privātais īpašnieks viens pats nespēj segt atjaunošanas izmaksas,
- amatniecības speciālistu piedalīšanās izpētē atjaunošanas projekta sagatavošanas fāzē,
- veicināt tradicionālo materiālu ražošanu atjaunošanas darbiem vai efektīvi aizvietojojt tos ar mūsdienīgiem.

Lai kultūras pieminekļus uzturētu labā kārtībā nepieciešams:

- sabiedrības interese par kultūras pieminekļiem kā vērtību,
- īpašnieku izpratne par to īpašuma – kultūras pieminekļa valstisko nozīmību un īpašnieka atbildību šajā sakarā,
- likumdošana, kas nosaka īpašnieka tiesības un pienākumus,
- pietiekošs finansējums.

1.2. Starptautiskā sadarbība kultūras mantojuma aizsardzībā

Starptautiskās sadarbības pamats kultūras mantojuma aizsardzībā ir pārliecība, ka pasaules kultūru un kultūras mantojuma dažādība ir visas cilvēces neaizstājamā garīgā un intelektuālā bagātība. Tāpēc pasaules kultūru un kultūras mantojuma dažādības aizsardzība un pastiprināšana jāveicina kā būtisks cilvēces attīstības faktors.

Kultūras mantojums ir cilvēka radītas vides svarīgs komponents. Tā ir kvalitāte ar pastāvīgi pieaugošu vēsturisko un ekonomisko vērtību. Vēsturisko celtnu un ievērojamu vietu saglabāšana un atjaunošana kļūst aizvien nozīmīgāka būvniecības sastāvdaļa. Tā ievērošana ir galvenā prasība jebkurai darbībai kultūras mantojuma vietās, pieminekļos, un celtnu ansambļos. Starptautiski atzītajos dokumentos – Venēcijas hartā (1964), bet jo īpaši *Naras* dokumentā par autentiskumu (1994) kultūras mantojums interpretēts salīdzinoši brīvi, izvairoties no mehāniskas un standartizētas izpratnes. Arī sabiedrības, politiķu un profesionāļu viedoklis bieži atšķiras un ir pretrunīgs. Īpaši svarīgi pieminekļu konservācijas un restaurācijas principus saskaņot starptautiskajā mērogā, tajā pašā laikā dodot iespēju katrai valstij tos īstenot saskaņā ar savu kultūras vērtību izpratni un tradīcijām.

Svarīgi izcelt UNESCO pamatprincipu, ka kultūras mantojums pieder ikvienam un visiem kopā. Pienākums rūpēties un pārvaldīt kultūras mantojumu vispirms ir sabiedrībai, kas to radījusi, tad tai institūcijai, kuras pārziņā tas atrodas. Pievienošanas starptautiskajām hartām un konvencijām par kultūras mantojuma saglabāšanu nozīmē ietvertu principu un pienākumu ievērošanu. Katrai sabiedrībai ļoti vēlams līdzsvarot pašu kultūras prasības ar citu kultūru prasībām, taču nezaudējot individuālās pamatvērtības.

Visas kultūras un sabiedrības ir iesakņojušās specifiskās materiālo un nemateriālo formu un veidu izpausmēs, kas veido viņu kultūras mantojumu. Cieņa pret visām kultūrām prasa, lai kultūras mantojums būtu vērtēts un apspriests savas kultūras ietvaros. Kultūras dažādība pastāv laikā un telpā, pastāv prasība cienīt citas kultūras un visa veida pārliecību, ko tās sevī iemieso. Gadījumos, kad kultūras vērtība nonāk pretrunā, cieņa pret kultūru dažādību prasa visu pušu kultūras vērtību atzīšanu.

Pēdējos gados ir paplašinājusies starptautiskā sadarbība kultūras mantojuma aizsardzībā, notiek pieredzes apmaiņa. Atbilstoši nacionālai likumdošanai vai starptautiskiem līgumiem Eiropas Padomes dalībvalstis apņemas Eiropā veicināt apmaiņu ar arhitektūras mantojuma saglabāšanas speciālistiem, to skaitā tiem, kas atbild par tālāku apmācību. Ir apritējuši vairāki gadi, kopš pēc Eiropas Padomes iniciatīvas tiek rīkotas Eiropas kultūras mantojuma dienas, kuru galvenais un nozīmīgākais mērķis ir tuvināt cilvēkus sev apkārt esošajam kultūras mantojumam.

Apzinoties dramatisko situāciju, kad kultūras mantojuma aizsardzība ir apgrūtināta finansiālu un citu iemeslu dēļ, kas izsauc neatgriezenisku kultūras, sociālās un arī ekonomiska rakstura zaudējumus, Starptautiskā pieminekļu un ievērojamu vietu padome (ICOMOS) uzskata par nepieciešamu sastādīt starptautisku hartu par vēsturiskās pilsētām un apdzīvotām vietām, kas papildinātu „Starptautisko pieminekļu un vēsturisku vietu konservācijas un restaurācijas

hartu”, tai skaitā Venēcijas hartu. Jaunā harta nosaka vēsturisku pilsētu un apdzīvotu vietu saglabāšanas mērķus, principus un metodes. Dokumenta uzdevums ir apliecināt atsevišķu indivīdu un visas sabiedrības dzīves mijiedarbību un harmoniskas attīstības nepieciešamību, veicinot kultūras vērtību saglabāšanu, kas, kaut nereti pieticīgā apjomā, veido cilvēces kopējo atmiņu. Norādītajā UNESCO dokumentā „Rekomendācijās par vēsturisko ansambļu saglabāšanu un to nozīmi mūsdienās” (Varšava – Nairobi 1976.g.) kā arī dažādos citos starptautiskos dokumentos, „vēsturisko pilsētu un apdzīvoto vietu konservācija” ir pasākumu kopums, kas nepieciešams pilsētībūvniecisku veidojumu aizsardzībai, kā arī to **harmoniskai un piemērotai izmantošanai mūsdienās**.

Kultūras mantojuma vērtība izpaužas kā taustāma vai netaustāma liecība par cilvēku darbību pagātnē un jebkura veida iejaukšanās, pat aizsardzības nolūkā, nenovēršami ietekmē šīs liecības kvalitāti, un tādēļ tā būtu samazināma līdz minimumam.

Vēsturiskā mantojuma pārvaldīšanas koncepcija visā pasaulē mainās no atsevišķu celtnu aizsardzības uz visaptverošu sistēmu. Plānošana ir vienīgais un efektīvākais veids, kā nodrošināt Pasaules mantojuma vietas, kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanu un kvalitatīvas mūsdienu pilsētvides veidošanu.

Valstis, kuras pēdējos gados ir atguvušas savu neatkarību, vēsturisko objektu atjaunošanas un autentiskuma jautājumi ir kļuvuši īpaši nozīmīgi. Pasaule pamazām apzina un pieņem arī šajās valstīs uzkrājušos kultūras mantojumu. Rīga un Jūrmala ir iekļautas UNESCO kultūras mantojuma sarakstā un ir pasaulē pazīstamas pilsētas, pateicoties savai jūgendstila un koka arhitektūrai. Tiek organizēti sadarbības projekti, lai palīdzētu pagaidām vēl nabadzīgākajām valstīm saglabāt savu kultūras mantojumu. Tā tika izveidots „*Latvijas – Zviedrijas sadarbības projekts*”.

Ar Latvijas un Zviedrijas valdību atbalstu Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija sadarbībā ar Zviedrijas Nacionālo kultūras mantojuma pārvaldi laikā no 1999. gada līdz 2002. gadam īstenoja projektu „Ēku restaurācija Latvijā”. Projekta pamatā ir princips, ka jebkuriem investīciju projektiem ir jāievēro vēsturiskā saglabāšanas un attīstības kultūrvēsturiskā prioritāte.

Projekta galvenais mērķis bija kultūras mantojuma speciālistu sadarbības un pieredzes apmaiņas veicināšana, apmācība, organizējot seminārus un darbnīcas savstarpējai zināšanu un pieredzes apmaiņai pieminekļu aizsardzības jomā, tādejādi izplatot informāciju Baltijas reģiona mērogā par dažādām konservācijas un aizsardzības metodēm. Apmācība praksē tika realizēta, veicot trīs ēku Latvijā – Ungurmuižas, Rāmavas muižas un Sabiles sinagogas – restaurāciju. Līdz ar to tika apturēta to bojāeja, saglabāta ēku kultūrvēsturiskā nozīme un nodrošinātas funkcionēšanas iespējas.

Kopumā Zviedrija ieguldīja 12 miljonus kronu, Latvijas puse algoja latviešu arhitektus un sedza izdevumus par daļu no speciālajiem darbiem. Restaurācijas darbus izvēlējās Latvijas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija.

Projekta realizācijā piedalījās Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija un Zviedrijas Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes speciālisti, pieaicinātie arhitekti, restaurācijas uzņēmumi, kā arī objektu apsaimniekotāji.

Projekts pierādīja, ka kultūrvēsturiski vērtīga objekta glābšana arī no šķietami bezcerīgas situācijas ir iespējama ar sabiedrības un atbildīgo institūciju izpratni un atbalstu.

Tikšanās ar ārvalstu kolēģiem un iespēja apmainīties ar zināšanām ir liela priekšrocība, it īpaši ja šis process tiek papildināts ar apmācībām attiecīgajām profesionālajām grupām. Jo

vairāk cilvēku iemācās saskatīt kvalitātes vecajās ēkās, jo vairāk cilvēku var atbalstīt darbu un argumentēt par labu kultūras mantojuma saglabāšanai.

1.3. Kultūras pieminekļu uzturēšanas un saglabāšanas juridiskais ietvars Latvijā

1.3.1. Kultūras pieminekļu nozīmes izpratne Latvijā

Kultūras pieminekļi kā kultūrfenomens ir ļoti sena parādība. Laika gaitā līdz ar politisko un kultūras vērtību izmaiņām kultūras pieminekļu nozīme ir mainījusies.

Mūsdienās kultūras pieminekļi ir svarīgs faktors valsts kultūras un ekonomiskajā dzīvē, kā arī sabiedrības labklājības nodrošināšanā.

Cilvēks nedzīvo tikai no materiālajiem labumiem vien. Aizvien lielāku nozīmi viņa ikdienas dzīvē iegūst garīgās vērtības, to skaitā arī apkārtējās telpiskās vides organizācija un estētika - vērtības, kuru veidotāji ir arī kultūras pieminekļi. Kultūras pieminekļi sabiedrībai mūsdienās sniedz nozīmīgas un daudzveidīgas sociālās un kultūras vērtības, reāli paaugstina cilvēku dzīves kvalitāti, un tiem var būt nozīmīga loma vietējās sabiedrības identitātes veidošanā.

Kultūras pieminekļi ir cilvēces vērtību krātuves, kolektīvas atmiņas glabātāji, tie glabā atmiņas par pasaules tautām, kultūrām, sapņiem un cerībām. Tie reprezentē unikālu un neatkārtojamo krājumu, kas ir neatņemams valsts sasniegumu un vēsturiskās attīstības atspoguļojums. It īpaši arhitektūra pieder pie tām cilvēka darbības nozarēm, kas visciešāk ir saistītas ar sabiedrības materiālajām un garīgajām interesēm, aktīvi pauž tās gaumi un aizvien pieaugošo prasību līmeni. Atšķirībā no mākslas vispār, kas atspoguļo apkārtējo objektīvo realitāti, ēku arhitektūra ne tikai atspoguļo, bet pati veido telpisko vidi.

Kultūras pieminekļi, to skaitā muzeji, kalpo kā kultūras un izglītības centri. Kultūras vēsturiskās vides objekti ir bērnu vietējūtas rašanās orientieri, izzināšanu vēsturiskā vide, kas jau kopš bērnības veido nacionālo pašapziņu – mazai tautai ļoti noderīgu īpašību.

Kultūras mantojums ir viens no sabiedrības dažādu sociālo, politisko un nacionālo slāņu integrāciju un konsolidāciju veicinošiem faktoriem. Par to spilgti liecina kultūras mantojuma pārrobežu raksturs un starptautiskas rūpes par tā saglabāšanu.

Tie palīdz veidot iedzīvotājos lepnumu par piederību vietai un uztur dzīvas tradicionālās kultūras vērtības, kalpo arī, lai demonstrētu pārmaiņas konkrētajā teritorijā, raksturotu dzīves nepārtrauktību tajā un rosinātu iedzīvotājus savu sakņu pētīšanai.

Kultūras pieminekļiem ir arī tautsaimnieciska vērtība. Līdz ar citām kultūras institūcijām, bibliotēkām, teātriem, kinoteātriem un koncertzālēm tie sekmē kultūras infrastruktūras attīstību. Jau patreiz daudzās pasaules valstīs šāda infrastruktūra ir stimuls investīciju piesaistīšanai no kompānijām, uzņēmumiem, valstiskām organizācijām un citiem investoriem vietējās ekonomikas attīstībai. Neatkārtojama kultūras mantojums piesaista tūristus, savukārt tūrisms veicina kultūras pieminekļu saglabāšanu, ierosina veikalu, restorānu, autostāvvietu, viesnīcu un tirgu attīstību kultūras pieminekļu apkārtnē, dodot darba vietas citādi atpalikušās teritorijās.

Kultūras pieminekļi atrodas visdažādākajās vietās pilsētās un laukos, īpaši celtās vai piemērotās ēkās, bagātos un nabadzīgos rajonos. To novietojums ir viens no nozīmīgākajiem pieejamības faktoriem, kā arī viens no nosacījumiem, kas ietekmē kultūras pieminekļu apmeklētāju loku un ietekmi uz sabiedrības attīstību. Labi uzturēti kultūras pieminekļi varētu būt liels devums ekonomikā, kultūrā, politikā un sabiedrībai kopumā, nozīmīgs tautsaimniecības resurss.

Vieni no visvairāk sabiedrībā izmantojamajiem un apmeklētākajiem kultūras pieminekļiem ir muzeji. Muzeji sniedz sabiedrībai nozīmīgas un daudzveidīgas sociālās un kultūras vērtības. Ieejot divdesmit pirmajā gadsimtā, nozīmīgākais muzeju uzdevums ir apzināties, ka tie ir domāti sabiedrībai, ka to nākotne ir atkarīga no prasmes veidot savu piedāvājumu un reklamēt to atbilstoši tirgus prasībām. Muzeji visā pasaulē strādā konkurences apstākļos, sacenšoties ne tikai viens ar otru, bet ar citām cilvēka brīvā laika pavadīšanas iespējām.

Ir aprēķināts, ka Eiropā muzeju skaits ir četrkārtšojies, ja to salīdzina ar 1950.gadu. Citās pasaules daļās muzeju veidošanās tikai sākas. Lai muzeji darbotos savas valsts un tautas labā, viens no būtiskākajiem nosacījumiem ir valsts iespējām atbilstošs finansējums. Tam ir jānodrošina efektīvs izglītojošais darbs, krājuma saglabāšanas un pārvaldīšanas prasības, augstas kvalitātes tehniskie līdzekļi un jaunu auditoru piesaiste ar pārdomāta mārketinga palīdzību.

Visā pasaulē attieksme pret kultūras pieminekļiem un sabiedrības izvirzītās prasības ir mainīgas. Nostiprinās kritiska attieksme pret kultūras pieminekļu politizēto iedabu un orientāciju uz sabiedrības privilēģēto slāņu vai elites kultūras vērtību uzturēšanu. Mainoties politiskajām struktūrām, īpaša sabiedrības uzmanība tiek pievērsta tām kultūras mantojuma institūcijām, ko finansē vai pārvalda valsts. Arvien vairāk nostiprinās pārliecība par kultūras pieminekļu un tiem radniecīgo institūciju ietekmi kultūras vērtību un informācijas saglabāšanā un tālāk nodošanā.

Kultūras pieminekļi ir pelnījuši savam ieguldījumam atbilstošu valsts atbalstu, jo bez atmiņas nav iespējams iet tālāk.

Ekonomiski attīstītājās valstīs, kur kultūras pieminekļu objektu prestižs ir daudz augstāks, nekā šobrīd Latvijā, kur kultūras pieminekļi nereti ir vairāk biedējošs nekā vilinošs apskatāmais objekts, sabiedrība uzņemas daļu rūpju par pieminekļu uzturēšanu, tai skaitā nopietnākiem remonta un restaurācijas darbiem. Galvenais trūkums kultūras pieminekļu uzturēšanā Latvijā ir tas, ka likumdošana pagaidām paredz pieminekļu īpašniekiem mazus nodokļu atvieglojumus un pavisam niecīgas iespējas par valsts budžeta līdzekļiem veikt avārijas novēršanas darbus objektos, kuri atzīti par valsts nozīmes kultūras pieminekļiem.

Mūsdienās valsts un tās starptautiskais prestižs tiek vērtēts pēc tā, kādu uzmanību tā pievērš kultūras institūcijām. Kā galvenais pamatojums ieguldījumu nepieciešamībai kultūras pieminekļu un muzeju saglabāšanā visā pasaulē patlaban tiek minēti daudzveidīgie ekonomiskie ieguvumi, ko dod starptautiskais tūrisms.

1.3.2. Latvijas likumdošana par kultūras pieminekļu aizsardzību

Kultūras pieminekļu aizsardzību Latvijā regulē Likums Par kultūras pieminekļu aizsardzību, kas pieņemts Saeimā 1992. gada 12. februārī, grozīts ar LR 1993. gada 1. jūnija un 2. decembra, 1995. gada 9. februāra un 2001. gada 15. novembra likumiem.

Likums definē kultūras pieminekļus kā kultūrvēsturiskā mantojuma daļu – tie ir kultūrvēsturiskās ainavas un atsevišķas teritorijas (senkapi, kapsētas, parki, vēsturisko notikumu norises un ievērojamu personu darbības vietas), kā arī atsevišķi kapi, ēku grupas un atsevišķas ēkas, mākslas darbi, iekārtas un priekšmeti, kuriem ir vēsturiska, zinātniska, mākslinieciska vai citāda kultūras vērtība un kuru saglabāšana nākamajām paaudzēm atbilst Latvijas valsts un tautas, kā arī starptautiskajām interesēm.

Atbilstoši Eiropas Padomes nostādnēm, arī Latvijas likumā kultūras pieminekļa jēdziens ietver sevī ne tikai atsevišķus objektus vai vietas, bet arī telpu - kultūras vēsturisko vidi, kas nav atdalāma no vēstures.

Ir kustamie un nekustamie kultūras pieminekļi.

Latvijā ir noteiktas piecas kultūras pieminekļu tipoloģiskās grupas (pilsētībūvniecība, arhitektūra, vēsture, māksla un arheoloģija).

Likumā “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” noteikta kārtība, kādā veicama kultūras mantojuma apzināšana, kultūras vērtību novērtēšana un juridiskā nostiprināšana. Kultūras mantojuma nozīmīgāko daļu - kultūras pieminekļus – aizsargā valsts, un to īpašniekiem jāuzņemas atbildība par pieminekļu saglabāšanu un lietpratīgu izmantošanu.

Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstu un izmaiņas tajā apstiprina Ministru kabinets pēc Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas priekšlikuma. Objekti iedalās valsts nozīmes un vietējās nozīmes kultūras pieminekļos. Atšķirība ir to kultūrvēsturiskajā vērtībā un iespējās palīdzēt to saglabāšanas darbu finansēšanā no valsts vai vietējā budžetā. Kultūras pieminekļa saglabāšanu nodrošina tā īpašnieks vai vadītājs. (LR Likumu un normatīvo aktu sistēma kultūras mantojuma saglabāšanā Latvijā).

LR likumā „Par pašvaldībām”, pašvaldību patstāvīgās funkcijas ir rūpēties par kultūru un sekmēt tradicionālo kultūras vērtību saglabāšanu un tautas jaunrades attīstību (organizatoriska un finansiāla palīdzība kultūras iestādēm un pasākumiem, atbalsts kultūras pieminekļu saglabāšanai u.c.).

Viens no sarežģītākajiem kultūras pieminekļu likumdošanas jautājumiem ir - kā savienot un harmonizēt sabiedrības ieinteresētību ar īpašnieka vēlmēm?

Likumā „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 19.pantā ir noteikts, ka kultūras pieminekļi ir izmantojami veidā, kas nemazina to kultūrvēsturisko vērtību. Prioritāri kultūras pieminekļi ir izmantojami zinātnes, izglītības un kultūras mērķiem. Taču mūsdienās kultūras pieminekļu ēkas tiek izmantotas dažnedažādi, piemēram, kā viesnīcas, muzeji, kafējnīcas, veikali, biroja telpas u.t.t.. Kultūras pieminekļu izmantošana saimnieciskajā darbībā pieļaujama tikai tad, ja tā nekaitē piemineklim, nemazina tā vērtību – vēsturisko, zinātnisko, māksliniecisko.

Kultūras pieminekļu īpašniekam vai apsaimniekotājam ir jābūt informētam par to, kādam mērķim tiek izmantotas telpas un iekārtas.

Likuma „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 10. pants nosaka, ka saimnieciskā darbība un cita veida darbība kultūras pieminekļos (to teritorijās, zonās, muzeju rezervātos, nacionālajos parkos u.c.), kā arī kultūras pieminekļu attēlu un simbolu izmantošana komercdarbībai atļauta tikai ar kultūras pieminekļa īpašnieka piekrišanu.

Likuma „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 25. pants paredz, ka naudas līdzekļus, ko lietotājs iegūst izīrējot kultūras pieminekli, un ar kultūras pieminekļiem saistītās komercdarbības rezultātā gūtās peļņas atskaitījumus, atļauts izmantot tikai kultūras pieminekļa uzturēšanai, izpētei, konservācijai, remontam un restaurācijai. Taču dzīvē viss notiek otrādi, ar Latvijas zemo ekonomisko stāvokli saistītās cilvēku izdzīvošanas problēmas neļauj iedzīvotājiem izmantot iegūtos līdzekļus ēkas uzturēšanai.

Kultūras pieminekļu aizsardzības, atjaunošanas, īpašumtiesību aizsardzības, izmantošanas un finansēšanas jomā pielietojami arī citi Latvijas Republikas likumi:

- “Latvijas Republikas Satversme” (15.10.1998) 8. pants par īpašuma tiesībām;
- likums “Par pašvaldībām” (05.02.1998) 15. un 16.pants;

- likums “Par zemes lietošanu un zemes ierīcību” (Augstākā Padome 21.06.1991., labojumi 27.04.1993., un 10.11.1994.);
- likums “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” (Saeima 07.04. 1993.);
- likums “Par aizsargjoslām” (Saeima 05.02.1997.);
- Teritorijas attīstības plānošanas likums (Saeima 15.10.1998.);
- MK 1998.gada 24.februāra noteikumi Nr. 62 “Noteikumi par teritorijas plānojumiem”;
- Ministru Padomes 1992.gada 26.novembra lēmums Nr.506 “Kultūras pieminekļu uzskaites, aizsardzības, izmantošanas un restaurācijas noteikumi”;
- MK 1996.gada 2. jūlija rīkojums Nr. 251 “Par īpaši aizsargājamās kultūrvēsturiskās teritorijas Abavas ieleja izveidošanu”,
- Kultūrkapitāla fonda (Saeima 05.02.1998) nolikums un stratēģiskie dokumenti.

Likums “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” nosaka, ka par katru valsts aizsargājamo kultūras pieminekli tiek pieņemti kultūras pieminekļa apsaimniekošanas noteikumi vai norādījumi, kurus īpašniekam ir pienākums ievērot. Pētījumā veiktās aptaujas gaitā pētījuma autori novēroja, ka dažu valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu tehniskais stāvoklis bija tik slikts, ka radās šaubas, vai īpašnieka attieksme pret pieminekli atbilst noteikumiem.

Kultūras mantojuma aizsardzības pārvaldes struktūra.

Latvijā, salīdzinot ar citām valstīm, ir īpatnēja kultūras mantojuma aizsardzības pārvaldes sistēma, kad kultūras mantojuma aizsardzības un izmantošanas pārraudzība Kultūras ministrijas pārraudzībā esošo apakšnozaru un pakārtoto izpildinstitūciju līmenī ir ir sadalīta divās apakšnozarēs: muzeji un kultūras pieminekļi. Šādam dalījumam acīmredzot ir saprātīgs iemesls, tomēr jāatzīmē, ka abu apakšnozaru pārvaldības problēmas pārklājas un krustojas, piemēram, ja muzejs atrodas kultūras pieminekļī.

Atbildība par valsts kultūrpolitikas veidošanu un īstenošanu ir sadalīta starp valsts likumdošanas un izpildvaras dažāda līmeņa institūcijām.

Valsts līmenī kultūrprocesu nodrošināšanā ir iesaistīti: Saeima, Ministru kabinets, Kultūras ministrija, piesaistot atsevišķu jautājumu risināšanā arī citas ministrijas un nevalstiskas sabiedriskas organizācijas.

Saeima, pamatojoties uz valsts pārvaldes struktūrās un parlamentārajās komisijās veikto sagatavošanas darbu, pieņem likumdošanas aktus, kas juridiski balsta valsts kultūrpolitiku, tai skaitā kultūras mantojuma apakšnozarē.

Ministru kabinets tieši atbild par kultūrpolitikas pamatnostādņu un programmu īstenošanu valsts struktūrās.

Kultūras ministrija veido un koordinē valsts kultūrpolitiku un kultūrizglītības politiku ar tās pakļautībā, pārraudzībā un pārziņā esošo institūciju starpniecību un sadarbībā ar Latvijas Pašvaldību savienību un nevalstiskām organizācijām - konsultatīvām padomēm, radošām savienībām, fondiem u.c.

Kultūrprocesa vadības saskaņotību un decentralizāciju garantē valdības un pašvaldību atbildības sadalījums, sadarbība programmu īstenošanā un finansēšanā. Ievērojot decentralizācijas principu, valsts deleģē pašvaldībām atbildību par lēmumu pieņemšanu vietējās kultūras infrastruktūras uzturēšanā un vietējo kultūras programmu īstenošanā savā

pagastā, pilsētā vai rajonā. Saikni starp valsti un pašvaldībām valsts kultūrpolitikas īstenošanā uztur un koordinē valsts kultūras inspektori. Valsts veicina dažāda līmeņa un atbildības (vēlētu un pēc pārstāvniecības principa veidotu) padomju darbību, dodot iespēju plašam speciālistu un sabiedrības lokam piedalīties valsts kultūrpolitikas īstenošanā, ietekmēt tās virzību un īstenot sabiedrības pārraudzību un kontroli pār šo darbu, kā arī finansējuma nodrošinājumu un tā izmantošanas efektivitāti. Tādas ir: Nacionālā kultūras padome, Latvijas bibliotēku un muzeju un citas padomes, fondu valdes, atsevišķu kultūriestāžu valdes, padomdevēju un draugu kopas un citas. Arī pašvaldībām ir dotas tiesības veidot savas kultūras padomes.

Izpilddarbu veic Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, kas izveidota saskaņā ar likuma "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" 26. pantu. Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai pastāv reģionālās struktūras ar atbildīgajiem inspektoriem 33 rajonos un pilsētās.

Kultūras pieminekļu izpētes, glābšanas un restaurācijas programmas administrēšana un likumdošana.

Saskaņā ar LR likuma „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 24. pantu pēc valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas ierosinājuma no valsts budžeta iedala līdzekļus kultūras pieminekļu izpētei un saimnieciski neizmantojamu valsts nozīmes kultūras pieminekļu konservācijai un restaurācijai. Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija katrā konkrētajā gadījumā slēdz līgumu ar attiecīgā pieminekļa īpašnieku (vadītāju) par valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu kultūras pieminekļu konservācijai un restaurācijai, kā arī kontrolē šo līdzekļu izlietojumu.

Kultūras pieminekļu izpētes, glābšanas un restaurācijas programmas sagatavošanu, kontroli un paredzēto resursu racionālu izmantošanu nodrošina Inspekcijas vadītāja palīgs. Finansējuma aprites atbilstību finansu plānam un Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem nodrošina galvenā grāmatvede. Finansēšanas līgumu izpildi kontrolē Administratīvā daļa.

Kultūras pieminekļu izpētes, glābšanas un restaurācijas finansēšana var notikt sekojoši:

- Inspekcija slēdz līgumu ar konkrēta objekta īpašnieku (vadītāju), kas ir darbu pasūtītājs un pilnībā atbild par pārskatīto līdzekļu visekonomiskāko izmantošanu un kvalitatīvu rezultātu. Inspekcija kontrolē finansējuma izlietojumu un darbu izpildi.
- Inspekcija veic valsts pasūtījumu atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai, slēdz līgumu ar izpildītājiem un pilnībā kontrolē darbu norisi.

Pieteikumu iesniegšanas un izvērtēšanas kārtība.

Pieteikumus finansiālajam atbalstam katra nākamā gada ietvaros kultūras pieminekļu īpašniekam (vadītājam) jāiesniedz Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijā līdz tekošā gada 1.martam, ja Kultūras ministrija nenorāda citu termiņu.

Par finansējuma piešķiršanu lemj īpaša šim nolūkam izveidota komisija. Tajā piedalās Inspekcijas vadītājs, vadītāja vietnieks inspektoru darbā, vadītāja vietnieks kultūras pieminekļu uzskaites darbā, Administratīvās daļas vadītājs, Ekspertīzes daļas vadītājs, vadītāja palīgs. Nepieciešamības gadījumā tiek pieaicināti citi konkrētās nozares speciālisti.

Pēc budžeta apstiprināšanas inspekcija koriģē programmu atbilstoši reālajam finansējumam un 3 nedēļu laikā to iesniedz Kultūras ministrijai izskatīšanai un apstiprināšanai. Ja sagatavotais priekšlikums netiek apstiprināts, Inspekcija veic korekcijas 10 dienu laikā un iesniedz Kultūras ministrijai atkārtoti uz izskatīšanu.

Pēc Kultūras pieminekļu izpētes, glābšanas un restaurācijas programmas apstiprināšanas Inspekcija par finansējuma piešķiršanu informē objektu īpašnieku (vadītāju) un uzaicina noslēgt līgumu 1 mēneša laikā no uzaicinājuma saņemšanas dienas. Par īpašnieku (vadītāju) savlaicīgu informēšanu atbildīgs Inspekcijas vadītāja vietnieks inspektoru darbā.

Finansējuma pieprasījums (ja to iesniedz īpašnieks (vadītājs) sastāv no:

- iesnieguma;
- paredzamo darbu apraksta, tāmes un tās pamatojuma, atsevišķi norādot no valsts budžeta pieprasīto summu;
- pielikuma – fotogrāfijām, kas raksturo attiecīgā kultūras pieminekļa situāciju;
- ja nepieciešams, citas objektu raksturojošas informācijas.

Kritēriji finansējuma piešķiršanai.

Finansējuma pieprasījuma tiek vērtēts, salīdzinot ar citiem projektiem. Pozitīvs kopvērtējums summējas no atsevišķu turpmāk minēto pozīciju pozitīva vērtējuma.

1. Paredzamie darbi atbilst normatīvajiem aktiem kultūras mantojuma jomā;
2. Paredzamie darbi atbilst Eiropas un Latvijas kultūras mantojuma saglabāšanas politikai;
3. Paredzamais darbs sniedz ieguldījumu kultūrvides saglabāšanā un attīstībā;
4. Paredzamo darbu rezultāts sekmē konkrētā kultūras pieminekļa glābšanu un oriģinālsubstances saglabāšanu;
5. Sagatavota pamatota un detalizēta izdevumu tāme;
6. Darbā ieguldīts pašfinansējums vai līdzfinansējums;
7. Ir vai arī tiks sagatavota kvalitatīva kultūras pieminekļa restaurācijas projekta dokumentācija;
8. Darbus veic kompetenti speciālisti;
9. Tiek pielietotas mūsdienās atzītas metodes, jaunas tehnoloģijas, tiek sekmēta apmācība;
10. Valsts piešķirtais finansējums rosinās cita finansējuma piesaistīšanu.

Ja finansējums tiek piešķirts pēc inspekcijas ierosinājuma, **galvenais nosacījums ir konkrētā kultūras pieminekļa saglabāšanas nozīmīgums**. Lemjot par finansējumu kultūras pieminekļu izpētei, popularizācijai, dokumentēšanai un tehnikas iegādei, tiek izvērtēts, vai konkrētais pasākums atbilst Inspekcijas ar likumu uzdoto funkciju izpildei, kā arī kvalitatīvi un kvantitatīvi uzlabo Inspekcijas darbu.

Līguma slēgšana, finansējuma pārskaitīšana, atskaišu un pārskatu sniegšanas kārtība.

Latvijas Republikas Kultūras pieminekļa avārijas stāvokļa novēršanas darbu finansēšanas līgumu paraksta kultūras pieminekļu īpašnieks (vadītājs) vai arī viņa pilnvarota persona un Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības vadītājs.

Līgumā paredzēto summu Inspekcija pārskaita īpašnieka (vadītāja) bankas kontā pēc kultūras pieminekļa izpētes vai konservācijas darbu atļaujas izsniegšanas vienā vai vairākos pārskaitījumos, atkarībā no līdzekļu ieskaitīšanas Inspekcijas bankas kontā.

Finansējuma saņēmējs 1 mēneša laikā pēc darbu pabeigšanas, bet ne vēlāk kā līdz nākamā gada 31.janvārim iesniedz atskaiti par piešķirto līdzekļu izmantošanu, uzrādot izpildīto darbu veidu, vietu, apjomu, apmaksas veidu un dokumentācijas uzskaitījumu.

Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija pārskatu par iepriekšējā gada Kultūras pieminekļu izpēti, glābšanas un restaurācijas programmas izpildi Kultūras ministrijai iesniedz līdz nākamā gada 31. janvārim.

1.3.3. Kultūras mantojuma saglabāšana Latvijā.

Valsts kultūrpolitikas mērķis un uzdevums kultūras mantojuma saglabāšanā ir nosargāt nākamajām paaudzēm iepriekšējo paaudžu radītās garīgās kultūras materiālos pieminekļus pēc iespējas mazāk pārveidotā veidā atjaunot kultūras procesa vienotību, ļaujot ar tiem iepazīties visiem interesentiem iespējami ilgākā laika periodā.

Nosakot valsts prioritātes kultūras mantojuma aizsardzības jomā, minēti šādi ieteikumi:

- jārada speciāla valsts programma (ietverot tajā kreditēšanu uz atvieglotiem noteikumiem) apdraudēto arhitektūras pieminekļu restaurēšanai,
- kur iespējams, kultūras mantojuma vietas ir jāizmanto aktīvi un dinamiski, piemēram, apvienojot mantojumu ar izpildītājmākslām, var sekmēt peļņu nesoša kultūrtūrisma attīstību.

Viena no rajonu valsts inspektoru funkcijām ir apzināt un visiem iespējamiem līdzekļiem popularizēt gan jaunatklātos, gan jau esošos kultūras pieminekļus. Tas savā būtībā ir lēns, bet nepārtraukts process, jo laika gaitā mainās sabiedrības attieksme pret noteiktiem tuvākas vai tālākas pagātnes lieciniekiem - tā rezultātā pieminekļu atsevišķi veidi var kļūt nozīmīgi valsts, kā arī vietējā kontekstā.

Jebkurš objekta īpašnieks vai rajona iedzīvotājs var ierosināt Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai izskatīt jautājumu par tā vai cita objekta iekļaušanu aizsargājamo pieminekļu sarakstā, kā arī par tā vērtības grupas maiņu piemēram, bojā gājušo objektu var no saraksta izslēgt vai arī esošo sarakstu papildināt ar jauniem pieminekļiem, vietējas nozīmes objektu pārceļot uz valsts nozīmes kategoriju.

Atbilstoši jaunajām nostādnēm par integrētu kultūras pieminekļu atjaunošanas un saglabāšanas politiku, kultūras pieminekļiem atrodas vieta reģionālo un vietējo pašvaldību attīstības plānos - attīstības stratēģijās (programmas).

Kultūras pieminekļu aizsardzības jomā, līdzīgi kā citās nozarēs, attīstības stratēģija balstās uz (1) situācijas analīzi, identificējot tendences un galvenās pieminekļu aizsardzības problēmas; (2) izstrādāta nākotnes redzējuma - kādu stāvokli nākotnē vēlētos sasniegt; (3) attīstības prioritātēm, t.i., grupē mērķus, risinājumus un (4) rīcības plāna atbilstoši problēmu nozīmībai un steidzamībai. Pēc attīstības stratēģijas pieņemšanas pašvaldība var pieņemt lēmumu par īpašas kultūras pieminekļu aizsardzības apakšprogrammas izstrādāšanu, kurā tiktu detalizēti attīstības stratēģijā minētie pasākumi. Šādu programmu izstrādāšanā jāpanāk cieša sadarbība ar pieminekļu aizsardzībā iesaistītām iestādēm, ekspertiem un sabiedrības grupām, īpaša loma šajā procesā ir Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai, kas nodrošina valsts interešu aizsardzību. Rajons ir tas administratīvais līmenis, kam būtu jānodrošina valsts politikas detalizācija un ieviešana vietējās pašvaldībās un jāaizstāv vietējās intereses nacionālā līmenī:

- veicinot kultūras pieminekļu aizsardzības nacionālās politikas izstrādāšanu tā, lai līdzsvarotos nacionālās intereses ar vietējo pašvaldību attīstības interesēm;
- ierosinot noteikt pieminekļus, kuru īpašnieks vai apsaimniekotājs varētu saņemt atbalstu no valsts vai pašvaldības finansiālu dotāciju vai nodokļu atlaižu veidā;
- veicot rajona teritorijā esošo pieminekļu izvērtējumu, izdalot lielākus to koncentrācijas apgabalus, kā arī identificējot tūrisma attīstībai nozīmīgas teritorijas vai pieminekļus;
- piedaloties speciālo plānojumu - kultūras pieminekļu aizsargjoslu projektu saskaņošanā, jo tie būtiski iespaido vietējo teritorijas plānojumu izstrādāšanu un teritorijas ikdienas apsaimniekošanu.

Aizsargjoslas ap kultūras pieminekļiem pieder pie vides un dabas resursu aizsardzības aizsargjoslu veida, kuru galvenais uzdevums ir nodrošināt kultūras pieminekļu aizsardzību un saglabāšanu, kā arī samazināt vai novērst dažāda veida negatīvu ietekmi uz nekustāmiem kultūras pieminekļiem.

Nepieciešams precizēt likumā "Par aizsargjoslām" un likumā "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" noteiktās aizsardzības joslas robežas. Tās var neatbilst reālajai situācijai - citu pieminekļu esamība reljefs, kā arī pārējie ainavas elementi var iespaidot reālo aizsardzības joslas lielumu. Aizsardzības joslu projekta izstrādāšana ir viens no svarīgākajiem pasākumiem teritorijās ar augstu pieminekļu koncentrāciju, kā arī teritorijās, kur sagaidāma strauja attīstība, jo uz šo projektu pamata izstrādā apbūvi regulējošos detaļplānojumus.

Aizsargjoslu projekti tiek izstrādāti pēc Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas vai pieminekļa īpašnieka pasūtījuma, tādēļ rajona pašvaldībām būtu jāpieņem rajona plānojums, jāizstrādā pilsētu, pagastu, kā arī pilsētu teritorijas plānojumi, nosakot tos objektus, kuriem pirmām kārtām ir jāizstrādā aizsargjoslu projekti; jāpanāk, lai Kultūras ministrija aizsardzības zonu izstrādāšanai izdalītu atbilstošu budžeta finansējumu, vai jāieinteresē pieminekļu īpašnieki kultūras mantojuma saglabāšanā, piemēram, ar nodokļu atvieglojumu vai subsīdiju palīdzību. Papildus tam kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai ir jāsatavot metodiskie materiāli, kas noteiktu aizsardzības zonu izstrādāšanas kārtību.

Ja zeme un kultūras piemineklis atrodas privātā īpašumā, viens no veidiem, kā valsts vai pašvaldības veicina to saglabāšanu un aizsardzību, ir zemes īpašnieku izglītošana. Ņemot vērā īpašnieku nepietiekamo izpratni par pieminekļu aizsardzības un apsaimniekošanas jautājumiem, nepieciešams sagatavot daudzveidīgus uzskates materiālus, kur viegli uztveramā formā, piemēram, atsevišķu plakātu vai bukletu veidā skaidroti praktiski pieminekļu aizsardzības jautājumi. Piemēram, tur varētu būt izklāstīti katram konkrētam pieminekļu veidam nepieciešamie aizsardzības pasākumi:

- pieminekļu apsekošanas darbi;
- sakopšanas darbi;
- pieminekļu apsaimniekošanas juridiskie aspekti – īpašnieku tiesības un pienākumi, kā arī sodi vai pastāvošie apsaimniekošanas atvieglojumi;
- iespējamās finansu palīdzības avoti - gan vietējie, gan ārvalstu;
- atbildīgo iestāžu un ekspertu adreses u.c.

Izglītošana un pieminekļu aizsardzības popularizēšana ir plašs un daudzpusīgs darbs, kas ietver skolēnu iesaistīšanu pieminekļu un sava novada vēstures izpētē; vides mācību programmu papildināšana skolās ar pieminekļu aizsardzības jautājumiem; specializētu muzeju ekspozīciju veidošanu.

Vadoties pēc aptaujas gaitā gūtajiem novērojumiem, autori vēlas uzsvērt vēl vairākus kultūras pieminekļu aizsardzības jautājumus plašākā – tautsaimnieciskā aspektā.

Kultūras mantojums ir veidojies gadu simtos, tas ir atzīts tautsaimniecības un sociālās attīstības resurss un jebkura mantojuma daļas iznīcināšana padara mūs nabadzīgākus. Latvijai saprātīgi jāizmanto savi resursi. Kultūras mantojums nav greznība, bet gan ekonomiska vērtība, tās saglabāšana veicina ekonomikas attīstību. Kultūras pieminekļi ir kultūrvēsturiskā mantojuma vistiešāk uztveramā daļa ar vislielāko potenciālu.

Kultūras mantojuma saglabāšanas garants ir tā izmantošana. Kultūras mantojuma saglabāšanas darbam ir jābūt atklātam, informācijai plaši pieejamai. Ir arī nepieciešama sabiedrības līdzdalība – tās priekšnoteikums ir izpratne. Svarīgāko jautājumu apspriešanai jābūt publiskai.

Latvijai ir izdevīgs ģeogrāfiskais stāvoklis, kas ir bagātināts ar kultūrvēsturisku mantojumu, uz tā bāzes nepārprotami daudz intensīvāk varētu attīstīt tūrismu. Bet, diemžēl ir pārāk daudz šķēršļu, kas bremzē tūrismu - maz restaurētu kultūras pieminekļu, nav pietiekošu kultūras pieminekļu norādes zīmju, reklāmas plakātu, interneta mājas lapas, kas piesaistītu tūristus, ir slikti izbraucamie ceļi, nepietiekoši pieejamā informācija par kultūras pieminekļiem.

Pārmaiņu spiediens uz Latviju ir liels. Kultūrvides glābšanā daudz var sasniegt ar plānošanu, argumentāciju un dzīvām diskusijām masu saziņas līdzekļos. Tomēr daudzās apdzīvotās vietās Latvijas lauku rajonos situācija izraisa bažas.

Avārijas stāvoklī esošo objektu glābšanai nepieciešamie līdzekļi nav pietiekami, lai realizētu pat minimālus avārijas stāvokļa stabilizācijas darbus. Iet bojā desmitiem pilsdrupu un piļu, senas un pamestas baznīcas, muižas, lauku sētas, krogi, dzirnavas, nenovērtējami senatnes mākslas darbi un daudz, daudz citu kultūrvēsturisku objektu. Jebkura kultūras vēsturiskā pieminekļa zaudēšana padara mūs nabadzīgākus. Kultūras pieminekļu uzturēšana veicama par līdzekļiem, kas ir iegūti no kultūras komercdarbības, speciāli izdalītā valsts vai pašvaldību budžeta un telpu nomas. Vietējo pašvaldību rīcībā esošie līdzekļi nebūt nav pietiekoši, varētu teikt to pat nav, lai varētu aprūpēt un restaurēt valstī esošos kultūras pieminekļus. Protams, ir daudz atbalsta grupu, tā saucamās brīvprātīgo darbinieku grupas (volontieri) un citas organizācijas, kuras sniedz profesionālu palīdzību bez atalgojuma.

Tāpat kā daudzās citās valstīs, galvaspilsētai ir liels pievilksanas spēks. Pilsētas attīstība norisinās pārdomāti un sekmīgi. Rīgu raksturo veiksmīgi uzņēmēji un investīcijas. Lēnām, bet soli pa solim Rīgas vēsturiskie nami piedzīvo saudzīgu un ļoti pārdomātu atjaunotni. Viena no galvenajām Rīgas īpašībām ir tā, ka tā spēj pildīt Baltijas jūras reģiona ekonomikas un kultūras metropoles lomu. Svarīgs faktors ir tas, ka Rīgā pastāv liberāla un atvērta tirgus ekonomika. Latvija joprojām atrodas nemitīgā mainībā un attīstībā. Protams, arī tai vēl ir neatrisinātas problēmas, un katra ir nozīmīga, jo skar mūsu pamatiedzīvotāju intereses.

Rīgas attīstību neapšaubāmi sekmē bagātais kultūras mantojums, rosīgā kultūras dzīve un līdzās citām priekšrocībām – izdevīgais ģeogrāfiskais novietojums.

Ir visdažādākie veidi, kā izmantot kultūras pieminekļus. Kultūras pieminekļi var konkurēt ar citām iestādēm, piedāvājot savas telpas un iekārtas dažādiem pasākumiem – sākot no izglītības līdz pat izklaidei; apbalvošanas ceremonijām, deju sarīkojumiem, konferencēm un semināriem. Darbības sekmīgums ir atkarīgs arī no vadītāja kvalitātes, darbības amplitūdas, spējas kombinēt rentablas un mazāk rentablas darbības, izraisīt apmeklētāju interesi, un, katrā ziņā, sniegto pakalpojumu kvalitātes. Protams, šāda veida pakalpojumus var piedāvāt un nodrošināt tie objekti, kas ir restaurēti, bet šādu objektu skaits ir niecīgs salīdzinot ar kopējo kultūras pieminekļu skaitu Latvijā. Restaurējot kultūras pieminekļus sākotnēji ir jāiegulda

vairāk līdzekļu kā parastā celtnē, restaurācija prasa augstvērtīgāku un profesionālāku darbu, kas jāveic saskaņā ar noteikto likumdošanu par kultūras pieminekļiem, ne vienmēr tiek novērtēts kultūras pieminekļa atgūšanas ārējais efekts (ietekme uz sabiedrību).

Ienākumi, kurus gūst no kultūras pieminekļu izmantošanas, ne vienmēr tiek izmantoti saprātīgi un mērķtiecīgi, lai restaurētu savu vai apsaimniekošanā esošo īpašumu. Jāņem vērā arī tas faktors, ka ne visas ēkas tiek izmantotas ieņēmumu gūšanai. Ir ļoti daudz dzīvojamo ēku, kuras ir pirktas personīgi vai arī mantotas. Saimnieciski neizmantoto vai nerentabli izmantoto ēku īpašnieks vai apsaimniekotājs restaurāciju veic par saviem finansiālajiem līdzekļiem. Viens no lielākajiem šķēršļiem, kas traucē un kavē īpašnieku vai apsaimniekotāju vēlmi restaurēt kultūras pieminekli ir finansiālais trūkums, otrs - valsts un pašvaldību institūcijās jūtama birokrātija, kuras dēļ dokumentu kārtošana aizņem pārāk ilgu laiku. Kultūras pieminekļu īpašnieki dažkārt pārmet, ka nav jūtama valsts un pašvaldību institūciju pretī nākšana, atsaucība. Jūtama informācijas nepietiekamība par restaurācijai nepieciešamajiem pasākumiem un institūcijām, kas tos nodrošina. Bieži ir sajūta, ka kultūras pieminekļu īpašnieks visus darbus veic savās nevis valsts interesēs. Mūsdienās katra dokumenta sagatavošana un izsniegšana personai, kura to pieprasījusi maksā naudu. Ir jāņem vērā kultūras pieminekļu īpašnieku vecums un ienākumu līmenis.

Kultūras pieminekļu īpašnieku vai apsaimniekotāju naudas trūkuma dēļ iet bojā neskaitāmi liels daudzums kultūras pieminekļu. Piemēram, ja kultūras pieminekļi atrodas ārpus pilsētas centra vai arī attālākā lauku nostūrī, tad par tā eksistenci tiek aizmirsts līdz tam brīdim, kad notiek ikgadējā kultūras pieminekļu ēku pārbaude. Ļoti maz kultūras pieminekļu īpašnieku vēlas uzņemties kreditēšanas slogu.

Jūrmala ir vistuvāk Rīgai esošā atpūtas centra pilsēta, tai ir raksturīga dažādu stilu koka arhitektūra, kā arī daudzviet interesanta un kvalitatīva jaunā arhitektūra. Taču aizvien grūtāk šodien ir saglabāt to laiku neatkārtojamo amatniecības rokrakstu.

Taču, sakarā ar brīvā tirgus attīstību Latvijā, kad lielākā daļa māju un dzīvokļu tiek privatizēti, Jūrmalas vasarnīcas aktīvi tiek pārbūvētas par dzīvojamām ēkām. Jaunie īpašnieki vēlas būvēt arvien jaunākas un modernākas mājas, nedomājot par sekām, nojaucot arī tās ēkas, kam piemīt vēsturiskā mantojuma vērtība. Viņi nevēlas izmantot savu īpašumu ienākumu gūšanai.

Tūrisms, kura apritē jaunatklātie pieminekļi varbūt nestu peļņu, vēl nav uz tik augsta līmeņa, lai spētu nodrošināt to aizsardzību. Šajā jautājumā negatīva loma ir bijusi cilvēku zemajam kultūras un informētības līmenim, kuru 50 okupācijas gados formēja valdošā ideoloģija, kuras pamatpostulāts bija - padomju cilvēkam nav vajadzīga reliģija, baznīcas, senču dievi un citas nacionālisma izpausmes.

Tikai padomju varas pēdējos gados parādījās pozitīva attieksme pret kultūras mantojumu, bet ne tik ātri notiek pārmaiņas cilvēku apziņā, turklāt ļoti daudzi pieminekļi šajā laikā jau ir aizgājuši bojā.

Noteikti jāatzīmē, ka kultūras pieminekļu saglabāšanas un atjaunošanas filozofija Latvijā, ko ierosina un konsekventi uztur Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, atbilst mūsdienīgai pieejai, par ko liecina vairāki elementi.

Latvijā piekoptā politika balstās uz principu, ka kultūras pieminekļa jēdziens ietver sevī ne tikai atsevišķus objektus – punktus, bet arī telpu – kultūrvēsturisko vidi. Kultūras pieminekļi nav atdalāms no vēstures, kuras liecinieks tas ir, un no vides, kurā tas atrodas.

Kultūras pieminekļa pārveidošana vai pārvietošana pieļaujama tikai tad, ja tas ir vienīgais pasākums, lai glābtu pieminekli, vai arī pārveidojumu rezultātā nepazeminās pieminekļa

kultūrvēsturiskā vērtība. Katram laikam ir savas iezīmes un savi uzslāņojumi, bez kuriem objekta eksistence ir apdraudēta, taču, ja ir nepieciešami jauni apjomi un detaļas, tad tām ir jāatbilst vēsturiskās kompozīcijas principiem, bet ar sava laikmeta iezīmēm.

Restaurācija nav pieļaujama viltota iespaids radīšana. Atdarinājumu vai kopiju gatavošana nav pieminekļu aizsardzības pienākums, ja tas nekalpo kā eksperiments - vēsturisko un zinātnisko pieņēmumu noskaidrošanai.

Kultūras mantojuma saglabāšanas darba svarīga sastāvdaļa ir izpēte un dokumentēšana.

Kultūras pieminekļa viens no visietekmīgākajiem saglabāšanas instrumentiem ir saprātīga teritoriālpilnošana, kuras rezultāts ir līdzsvarots un ir līdzsvarota attīstība. Teritorijas plānojums satur priekšnoteikumus apkārtējās vides veidošanai un uzturēšanai un tam pēc sava mērķa ir jānodrošina kultūras pieminekļu un sabiedrības interešu ievērošana un vajadzību apmierināšana. Teritorijas plānojums ir process, kura ietvaros tiek izstrādāts teritorijas plānojums. Saskaņā ar Teritorijas attīstības un plānošanas likuma 1.p.6.p. teritorijas plānojums ir dokuments, kas rakstveidā un grafiski parāda teritorijas pašreizējo, plānoto un atļauto izmantošanu (apbūvi, infrastruktūru, labiekārtojumu) un šīs izmantošanas ierobežojumus. Teritorijas plānošana kopā ar teritorijas attīstības programmu ir dokumentu kopums, kas veido teritorijas attīstības plānu, kas ievērojot teritorijas attīstības plānošanas principus un priekšnoteikumus, teritorijas un tautsaimniecības nozaru attīstības analīzes rezultātus un prognozes, nosaka teritorijas vispusīgas un ilgspejīgas attīstības mērķus un to sasniegšanas stratēģiju.

Kultūras pieminekļu aizsardzības darba pamatā – sadarbībā starp oficiālām institūcijām un pieminekļa īpašnieku, vadītāju un lietotāju ir jābūt dialogam. Juridisku mēru (sodu) pieņemšana ir pēdējais solis.

Oficiālo institūciju noteiktajiem kultūras mantojuma saglabāšanas nosacījumiem ir jābūt reāliem, izpildāmiem atbilstoši laikam un ekonomiskajai situācijai. Risinot detaļas, nedrīkst pazaudēt svarīgāko. Atšķirīgos ekonomiskos apstākļos prasības var būt atšķirīgas, bet tām ir jābūt pamatotām.

Liela loma kultūras mantojuma saglabāšanas darbā ir speciālistu profesionālajai sagatavošanai un izglītībai.

1.3.4. Aptaujas rezultāti par kultūras pieminekļu apsaimniekošanas juridisko ietvaru

Aptaujas subjekts

Pētījuma ietvaros veiktās aptaujas subjekts bija kultūras pieminekļu īpašnieki vai apsaimniekotāji

Kultūras pieminekļu īpašnieki Latvijā ir:

- privātpersonas (dzīvojamās mājas, pilis, muižas) – vienam piemineklim var būt viens vai vairāki īpašnieki,
- pašvaldības (pilis, muižas, sabiedriskās un dzīvojamās mājas, kulta celtnes)
- baznīcu draudzes (baznīcas un klosteri),

Kultūras pieminekļus apsaimnieko:

- skolas
- muzeji
- pārvaldnieki,
- uzņēmumi,

- valsts iestādes (Liepājā – Liepājas tiesa),
- pašvaldību iestādes (Durbes pašvaldība),
- privātpersonas (īrē telpas dzīvošanai),
- fondi (Stukmaņu muiža).

Kultūras pieminekļu apsaimniekotāji izskatās kvalificēti un savas lietas entuziasti. Galvenais iemesls, kas kavē pieminekļu atjaunošanu un uzturēšanu, ir naudas trūkums.

Dažkārt kultūras piemineklis pieder vairākiem īpašniekiem. Šādi piemēri bija Stukmaņu muiža (trīs īpašniekiem pieder dažādas kultūras pieminekļi ietilpstošas ēkas), dzīvojamā māja Ventspilī (trīs īpašniekiem pieder katram savs dzīvoklis vienā dzīvojamā mājā), dzīvojamā māja ar veikaliem un aptieku pirmajā stāvā Ventspilī un citi.

Kultūras pieminekļa nodošana vairākiem īpašniekiem notikusi privatizācijas ceļā un atdodot īpašumu bijušajiem īpašniekiem. Ja kultūras piemineklis pieder vairākiem īpašniekiem, tā apsaimniekošanā rodas problēmas:

- īpašnieki nevar vienoties par objekta apsaimniekošanu un atbildību par tā sakārtošanu,
- īpašnieku izmaksas pieminekļa sakārtošanā var atšķirties (fasādes remonts izmaksā dārgāk, viena īpašnieka īpašumā var būt atsevišķi elementi, kuru sakārtošana dārgi maksā, cita nebūt utt),
- var rasties strīdi par ienākumu sadali no kultūras pieminekļa apsaimniekošanas (piemēram, kurš no īpašniekiem saņems ienākumus par muižas apskati, ja tūrists apskata visu muižu un par to maksā, bet sakārtošanā piedalās tikai viens, lielākais īpašnieks).

Nevienā no gadījumiem, kad kultūras piemineklim ir vairāki īpašnieki, nav izveidota kopēja pieminekļa apsaimniekošanas institūcija (kopīpašuma apsaimniekošanas sabiedrība vai cita institūcija), kura varētu atbildēt par pieminekļa uzturēšanu un sakārtošanu kopumā. Par īpašuma apsaimniekošanu šādos gadījumos rūpējas namu pārvaldes, un īpašnieki par to maksā papildus. Aptaujas gaitā nebija iespējams precīzi noskaidrot, vai īpašnieki saprot šādas kārtības juridiskos aspektus, radās iespaids, ka tā balstās uz mutisku vienošanos. Ja piemineklis ir privāts, arī pašvaldība nav tieši atbildīga par pieminekļa uzturēšanu. Kaut gan netieša atbildība pastāv, pašvaldībām ir grūti pārliecināt īpašniekus, ka kultūras piemineklis jāuztur kārtībā, ja īpašniekam nav naudas.

Dažkārt kultūras pieminekli kā īpašumu pārvalda fonds (Stukmaņu muiža), dažkārt pārvaldnieks vai atbildīga persona.

Baznīcas un citas kulta celtnes.

Baznīcām un citām kulta celtnēm ir duāla loma – tās vienlaicīgi ir kulta celtnes, kas darbojas draudzes vajadzībām, un kultūras pieminekļi.

Baznīcas parasti uztur to draudzes. Nav pieņemts baznīcas izmantot papildus ieņēmumu gūšanai, izņemot gadījumus, kad baznīcai pieder citi īpašumi, kurus var izmantot tautsaimnieciskiem mērķiem, nekaitējot draudzes darbam (piemēram, Viļānu klostera kompleksā ietilpstošā atstatu esošā mājā iekārtota aptieka).

Baznīcas saņem ziedojumus un dāvinājumus, un tos izmanto reliģisko rituālu nodrošināšanai un kulta celtnes uzturēšanai.

Baznīcas parasti ir izcili arhitektūras un ainavas elementi, un šajā nozīmē tās sabiedrībai dod papildus labumu. Baznīcas parasti iekļauj tūrisma maršrutos un tūrisma firmas gūst fiziski

taustāmus ieņēmumus. Tas nozīmē, ka baznīcas dod vairāk labumu, nekā paredzēts, tās ceļot, un nekā saņem tās pašreizējie uzturētāji. Citiem vārdiem, tās rada ārējo (papildus) efektu, un, tā kā baznīcas kā kultūras pieminekļi netiek speciāli finansētas, šī baznīcu darbība netiek kompensēta to īpašniekiem.

Tāpēc baznīcu finansu stāvoklis parasti ir slikts, baznīcām ir grūti uzturēt ēkas un piebūves, sevišķi, ja tās ir kultūras pieminekļi (vecas ēkas, lielākas uzturēšanas izmaksas, speciālu prasību ievērošana, ko pieprasa kultūras pieminekļa statuss).

Priekšlikums: tā kā baznīcas dod ne tikai tiešo – kulta celtnes darbības – efektu, bet arī papildus efektu (ainavas, arhitektūras elements, tūrisma maršrutu elements), no kā ieņēmumus gūst uzņēmēji un sabiedrība, kulta celtni – kultūras pieminekļu uzturēšanā jāpiedalās arī valstij un pašvaldībām.

Pēc aptaujāto priesteru teiktā, piemēram, Vācijā, valsts maksā priesteriem algas.

Aptaujas rezultāti

Pētījuma gaitā kopumā tika aptaujāti 176 kultūras pieminekļu objekti, 131 objekts pilsētās un 45 objekti lauku rajonos, 106 valsts nozīmes un 61 vietējās nozīmes pieminekļi, kur 9 no tiem neuzrādīja savu statusu, 60 īpašnieki un 114 apsaimniekotāji, divi no tiem nenosauca savu statusu, no tiem 62 juridiskās personas un 97 fiziskās personas, 17 nenosauca savu statusu. Aptaujātie pieminekļa veidi: 123 arhitektūras, 3 pilsētībūvniecības, 26 arheoloģijas, 6 vēstures un 18 mākslas pieminekļi.

Plašāka anketas datu analīze, ieskaitot datu analīze reģionālā griezumā, dota pielikumā un tekstā nav aprakstīta.

Šajā sadaļā izskaidrotas aptaujāto atbildes uz anketas jautājumiem par kultūras pieminekļu īpašnieku un apsaimniekotāju zināšanām par kultūras pieminekļu aizsardzību regulējošo likumdošanu un tās izmantošanu.

Jautājums: Vai kultūras pieminekļa īpašnieks vai apsaimniekotājs pārzina kultūras pieminekļu izmantošanas tiesiskos aspektus?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	109	62
Nē	49	28
Daļēji	6	3
Nevaru atbildēt	12	7
Kopā	176	

Uz šo jautājumu ar atbildi „Jā” ir atbildējuši 109 respondenti, ar atbildi „Nē” 49 respondenti, ar „Daļēji” 6 respondenti un atbildi „Nevaru atbildēt” snieguši 12.

Lai arī kultūras pieminekļu īpašnieki un apsaimniekotāji pārsvarā labi pārzina kultūras pieminekļu tiesiskos aspektus, taču no visiem apsekotajiem objektiem tikai nedaudzi bija sakopti. Vairumā gadījumu ir vainojams līdzekļu trūkums, bet pārējos neieinteresētība. Apsekojot objektus, kuri ir pilsētībūvniecības kultūras pieminekļi, bija arī tādi kultūras pieminekļu īpašnieki, kuri nezināja, vai arī nevēlējās zināt, ka dzīvo ēkā, kas kultūras vēsturisks mantojums.

Kultūras pieminekļu tiesiskos aspektus labāk pārzina apsaimniekotāji un tie īpašnieki, kuri paši apsaimnieko savu īpašumu un lieto to saimnieciskai darbībai. Pašvaldības ir labi informētas par kultūras pieminekļu apsaimniekošanas tiesiskajiem aspektiem.

Atbildi „Nē” sniegušās personas iespējams varētu būt nesen vai tikko ieguvuši savā īpašumā kultūras pieminekļa ēku, vai arī tās personas, kas vēl nav saskārušās ar ēkas restaurācijas noteikumiem. Juridisko normu nezināšanas iemesli ir neinformētība, personiska neieinteresētība un naudas līdzekļu trūkums. Personas, kuras nepārzina kultūras pieminekļu tiesiskos aspektus, nav iepazinušās ar kultūras pieminekļu apsaimniekošanas kārtību un nezina savas tiesības un pienākumus, kurus nosaka LR izdoti likumi un noteikumi.

Jautājums: Vai īpašnieks vai apsaimniekotājs ir iepazinies ar kultūras pieminekļu likumdošanu?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	89	61
Nē	16	9
Daļēji	68	39
Nevaru atbildēt	3	2
Kopā	176	

Uz šo jautājumu ar “Jā” atbildēja 89, ar “Nē” 16, ar “Daļēji” 68, ar “Nevaru atbildēt” 3. Pēc dotajiem rezultātiem var secināt, ka vairums no aptaujātajiem kultūras pieminekļu īpašniekiem ir iepazinušies ar kultūras pieminekļu likumdošanu. Tas, ka atbildi “Daļēji” snieguši 68 pierāda, ka aptaujāto vidū vairāk ir bijušas fiziskās personas, nevis juridiskās - kuras šo jautājumu pārzina daudz labāk. Kaut arī pēdējos gados ir paveikts nozīmīgs darbs likumdošanas sakārtošanā, kultūras mantojuma saglabāšanas sistēmas radīšanā, kultūras mantojuma aizsardzības valsts institūcijas radīšanā un nostiprināšanā, vēl joprojām viena no kultūras pieminekļu aizsardzības problēmām ir sabiedrības neieinteresētība un pieminekļu nozīmes neizpratne.

Īpašnieki vissliktāk pārzina citos likumos noteiktos kultūras pieminekļu apsaimniekošanas finanšu atvieglojumus, viņi necer, ka tādi pastāv un necenšas tos izmantot. Vienīgi baznīcas izmanto atbrīvojumu no nekustamā īpašuma nodokļa.

Ja kultūras pieminekļa īpašnieks ir pašvaldība, kas pati nosaka un saņem nekustamā īpašuma nodokli, tad šis atvieglojums faktiski nav atvieglojums.

Ja īpašnieks ir privātpersona, tad atvieglojums varētu būt nozīmīgs. Viens no iemesliem, kāpēc kultūras pieminekļa īpašnieki nav informēti par nodokļu atvieglojumiem ir:

- īpašnieki nepārzina ar kultūras pieminekļu uzturēšanu saistītos likumus,
- pašvaldības, kas sadarbojas ar īpašniekiem citos ar kultūras pieminekļu uzturēšanu un saglabāšanu saistītajos jautājumos, nav ieinteresētas informēt īpašniekus par nodokļu atlaidēm, jo pašas ir nodokļu saņēmējas.

Ja kultūras pieminekļi nav reģistrēti Zemesgrāmatā, tad zeme pieder valstij un valsts maksā pašvaldībai nekustamā īpašuma nodokli, kas faktiski ir nodoklis par zemi.

Atvieglojuma saņemšanai ir arī birokrātiski šķēršļi. Nodokļu atlaides par apgrūtinājumu var saņemt tad, ja teritoriālā plānojumā ir noteiktas kultūras pieminekļa aizsargjoslas. Pēc aptaujāto domām, teritoriālais plānojums ir liela birokrātija, kaut gan tas tiek veicināts no valsts. Pašvaldībām ir tiesības saņemt dotācijas teritoriālo plānojumu sagatavošanai. Plānojumu sagatavošanu kavē tas, ka vēl nav pilnīgi noskaidrotas īpašuma tiesības uz visiem zemes gabaliem.

Jautājums: Vai īpašniekam vai apsaimniekotājam ir bijusi vajadzība izmantot likumu, kas saistīts ar kultūras pieminekļiem, sava īpašuma apsaimniekošanai?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	142	81
Nē	26	15
Nevaru atbildēt	8	5
Kopā	176	

Atbildi “Jā” snieguši 142 personas un “Nē” 26, bet “Nevaru atbildēt” 8. Balstoties uz pieņēmumu, ka aptaujas rezultāti ir sniegti patiesi, var teikt, ka atbilde ir ļoti pozitīva. Tas nozīmē, ka kultūras pieminekļi tiek restaurēti, vai arī par to ir sākti domāt. Atskatoties uz nesenu pagātņi, Padomju ideoloģijā augušam cilvēkam – pieminekļa īpašniekam – galvenokārt jaunatnākušajam mantiniekam ir grūti paskatīties uz vecajām celtnēm kā uz lielu kultūrvēsturisku mantojumu, jo katra paaudze atšķirīgi izprot pagātņi un gūst no tās jaunas atziņas.

Jautājums: Vai īpašnieks vai apsaimniekotājs pēc savas iniciatīvas ir mēģinājis izmantot likumu, kas saistīts ar kultūras pieminekļiem savām vajadzībām?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	77	44
Nē	87	49
Nevaru atbildēt	12	7
Kopā	176	

Atbildi “Jā” snieguši 77, “Nē” 87 un “Nevaru atbildēt” 12. Abi pēdējie jautājumi ir līdzīgi, tikai otrais jautājums vairāk akcentē īpašnieka vai apsaimniekotāja iniciatīvu likumu izmantošanā. Pēc apkopotajiem rezultātiem var secināt, ka vairumā šo gadījumu pēc savas iniciatīvas par likumu izmantošanas iespējām ir interesējušies tie kultūras pieminekļu īpašnieki, kuri atjaunoja savus īpašumus, lai tur izvērstu saimniecisko darbību. Pārējo neieinteresētība ir izskaidrojama ar līdzekļu trūkumu.

Jautājums: Vai kultūras pieminekļu īpašnieks ir spējīgs oficiāli noformēt savu īpašumu atbilstoši pastāvošajiem likumiem?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	143	81
Nē	2	1
Daļēji	24	14
Nevaru atbildēt	7	4
Kopā	176	

Uz šo jautājumu no 176 respondentiem ar atbildi “Jā” atbildējuši 143 respondenti un atbildi “Nē” snieguši 2 respondenti, atbildi “Daļēji” 7 respondenti. Pēc dotajiem rezultātiem var secināt, ka kultūras pieminekļu īpašnieki ir oficiāli spējīgi noformēt savu īpašumu atbilstoši pastāvošajiem likumiem. Taču pastāv grūtības dokumentu kārtošānā, nav iespējas noformēt savu īpašumu zemes grāmatā, jo nav attiecīgi nepieciešamo finansiālo līdzekļu. Sevišķi pašvaldības necenšas noformēt savu īpašumu – kultūras pieminekli zemesgrāmatā, aizbildinoties ar laika un naudas trūkumu un tehniskiem iemesliem – nav zemes uzmērījumu nav plānojumu un uzmērījumu, nav skaidras apkārtējo īpašumu robežas vai citi iemesli.

Arī zeme, uz kuras atrodas vairākām baznīcu draudzēm piederošās ēkas, nav reģistrēta zemesgrāmatā, galvenokārt tāpēc, ka reliģiskajām organizācijām trūkst naudas. Ja līdz šim pašvaldības un baznīcas kultūras pieminekļa aizņemtās zemes reģistrāciju zemes grāmatā neuzskatīja par svarīgu, tad tagad tās cenšas īpašumus pierēģistrēt, jo saprot, ka bez tā nevarēs dabūt ES līdzekļus.

Grūtības rodas īpašnieku nomaiņas gadījumā, kad pircējam un pārdevējam ir jāvienojas, kurš maksās ienākuma nodokli. Lai pārdotu īpašumu – kultūras pieminekli tam ir jābūt noformētam zemes grāmatā. Īpašumam ir jābūt noformētai kadastrālajai vērtībai. Taču, ja īpašums tiek mantots, tad jaunajam īpašniekam nav jāmaksā valstij visas noteiktās nodevas.

Aptaujājot kultūras pieminekļu īpašniekus un apsaimniekotājus par šajā sadaļā minētajiem jautājumiem, iegūtas vēl dažas atziņas.

Apsaimniekojot kultūras pieminekļus tā īpašniekiem ir jā rūpējas par savu īpašumu. Pamatojoties uz likuma "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" 11. pantu, kur tiek runāts par īpašuma atsavināšanu, ja īpašnieks savu īpašumu, kas ir kultūras pieminekļi neuztur kārtībā un bojā to, tad viņš nav tiesīgs šādu īpašumu turēt. Maz ir tādu personu, kuri apzināti vēlētos bojāt savu īpašumu, tomēr ir bijuši gadījumi, kad īpašnieks, iesniedzot prasību par ēkas pārbūvi vai nevēloties to restaurēt, ēku vienkārši nodedzina, lai atbrīvotos no valsts uzliktā apgrūtinājuma. Taču ar to problēma netiek atrisināta, jo pie darba ņemas eksperti, kas nosaka, vai ēka ir nodegusi pati, vai ļaunprātīgi iznīcināta. Ja tiek pierādīts, ka ēka ir nodedzināta, tad īpašniekam likums pieprasa to uzbūvēt no jauna, līdzvērtīgu nodedzinātajai. Ir viegli pateikt, ka māja ir sapuvusi un nav vērts to vairs restaurēt, taču to saglabāt ir liels gandarījums. No klučiem saslītai, ar plastmasas logiem un ar reģipsi izšūtai ēkai nav nekādas kultūrvēsturiskas vērtības.

2. Likumos paredzēto kultūras pieminekļu īpašnieku tiesību un pienākumu finansiālo novērtējumu (apgrūtinājuma pakāpes) salīdzinājums

2.1. Īpašnieku tiesības

Rezumējot īpašnieku tiesības ir:

- iegūt un turēt īpašumā kultūras pieminekli,
- izmantot kultūras pieminekli saimnieciskā darbībā likumā "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" noteiktajā kārtībā,
- saņemt likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" paredzēto atbrīvojumu no nekustamā īpašuma nodokļa,
- saņemt likumā "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" paredzēto valsts un pašvaldību palīdzību kultūras pieminekļu uzturēšanai (kultūras pieminekļu izpētei un saimnieciski neizmantojamu valsts nozīmes kultūras pieminekļu konservācijai un restaurācijai),
- saņemt palīdzību sava īpašuma saglabāšanai no Kultūrkapitāla fonda un citiem finansu avotiem,
- piedalīties starptautiskajās programmās un projektos,
- ja kultūras pieminekļi ir muzejs – izmantot valsts budžetā speciāli paredzētos līdzekļus valstiski nozīmīgu projektu un programmu īstenošanai,

- ja kultūras piemineklis ir valsts vai pašvaldības īpašums – saņemt līdzekļus no valsts investīciju programmas²,
- panākt, ka kultūras piemineklis tiek iekļauts reģionālās un vietējās pašvaldības attīstības stratēģijās un teritoriālajos plānos,
- saņemt valsts un pašvaldību palīdzību kultūras pieminekļa popularizēšanā,

Likuma “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 7. pantā teikts, ka, nostiprinot īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu, kas atzīts par kultūras pieminekli, zemesgrāmatā izdarāma attiecīga atzīme par tiesību aprobežojumiem. Šāda atzīme tiek izdarīta, pamatojoties uz Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas atzinumu. Ja nekustamais īpašums ir kultūras piemineklis, tas ir pietiekams pamats atzīmes izdarīšanai zemesgrāmatā.

Savukārt likumā “Par nekustamā īpašuma nodokli” noteikts, ka ar nekustamā īpašuma nodokli neapliedz nekustamo īpašumu, kas atzīts par Latvijas Republikas kultūras pieminekli (šāds termins likumā “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” nav minēts), zemi tā uzturēšanai, izņemot dzīvojamās mājas un zemi to uzturēšanai, kā arī saimnieciski izmantojamo nekustamo īpašumu. Ministru kabineta 1999. gada 6. jūlija noteikumos Nr. 246 “Likuma “Par nekustamā īpašuma nodokli” normu piemērošanas kārtība” precizēts, ka nodokļu atbrīvojums piemērojams tiem kultūras pieminekļiem, kuri iekļauti Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā, kas apstiprināts likumā “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” noteiktajā kārtībā. Likumā “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma nodokli” tālāk precizēts, ka “Attiecībā uz nekustamo īpašumu – valsts aizsargājamo kultūras pieminekli – par saimniecisko darbību nav uzskatāma tā izmantošana kultūras vajadzībām, izņemot kinoteātrus un videotēkas”.

Likums “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” nosaka arī kultūras pieminekļu saglabāšanas finansēšanu, tā attiecas uz visiem kultūras pieminekļiem, neatkarīgi no to statusa.

Likuma 24. pantā teikts, ka kultūras pieminekļu konservāciju, uzturēšanu, remontu un restaurāciju veic kultūras pieminekļa īpašnieks (valdītājs) par saviem līdzekļiem. No valsts budžeta var finansēt kultūras pieminekļu izpēti un saimnieciski neizmantojamu valsts nozīmes kultūras pieminekļu konservāciju un restaurāciju, bet no pašvaldību budžetiem var finansēt saimnieciski neizmantojamu vietējas nozīmes kultūras pieminekļu konservāciju un restaurāciju. Šādus līdzekļus izdala pēc Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas ierosinājuma. Izpētes darbus, kas nepieciešami sakarā ar celtniecību, meliorāciju, ceļu būvi un citas saimnieciskās darbības veikšanu, finansē darbu izpildītājs uz pasūtītāja rēķina.

Likuma 25. pants nosaka, ka naudas līdzekļus, ko pašvaldības iegūst, izīrējot kultūras pieminekļus, ar kultūras pieminekļiem saistītās komercdarbības rezultātā gūtās peļņas atskaitījumus, soda naudu par kultūras pieminekļu bojāšanu un iznīcināšanu un ar to saistīto zaudējumu atlīdzību ieskaita pagasta vai pilsētas pašvaldības speciālā budžeta ieņēmumos. Šos līdzekļus atļauts izmantot tikai kultūras pieminekļu izpētei, konservācijai, remontam un restaurācijai. Pēc loģikas, šī norma attiecas uz pašvaldību valdījumā nodotiem kultūras pieminekļiem.

Likums nenosaka rīcību ar naudas līdzekļiem, ko iegūst no valsts īpašumā esošajiem kultūras pieminekļiem un valdītāja (piemēram, muzeja) rīcības tiesības ar šiem līdzekļiem.

² Skat LZA EI pētījumu “Muzeju juridiskā statusa pilnveidošana ekonomiski rentabli un efektīvai muzeju darbībai”, KM pasūtījums, 2002.

Kārtība, kādā Kultūras ministrija akreditētajiem muzejiem piešķir valsts budžetā speciāli paredzētos līdzekļus īpašu kultūrvēsturisku, tēlotājas mākslas un citu nacionāli nozīmīgu projektu un programmu realizēšanai pieņemta kā Ministru kabineta noteikumi Nr. 420 1998. gada 27. oktobrī.

Dokuments nosaka, ka mēneša laikā pēc likuma par valsts budžeta kārtējam gadam pieņemšanas Kultūras ministrija laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" publicē informāciju par līdzekļu kopējo apmēru, valsts kultūrpolitikas prioritātēm līdzekļu saņemšanai un pieteikumu iesniegšanas termiņu. Dokuments nosaka līdzekļu saņemšanas kritērijus un pieteikuma saturu.

Paredzēts, ka pieteiktajiem projektiem vai programmai ir līdzfinansējums, pieteikumam pievienojamos dokumentos jābūt līdzfinansējumu apliecinošam dokumentam.

Par piešķirto finansējumu un tā izlietojumu projekta ietvaros Kultūras ministrija slēdz ar muzejiem līgumus ar likumā "Par valsts un pašvaldību pasūtījumu" noteiktajām prasībām.

Kaut gan Noteikumi pieņemti jau 1998. gadā un, kā izriet no Noteikumu nosaukuma, līdzekļi tajos formulētajiem mērķiem tiek speciāli paredzēti valsts budžetā, līdz šim muzeju iespējas saņemt līdzekļus šī finansēšanas instrumenta ietvaros nav bijušas lielas. 2002. gadā pirmo reizi no Kultūrkapitāla fonda muzeji ir saņēmuši 163 tūkstošus latu nacionālas nozīmes muzeju projektiem, liela daļa no tiem tērēti muzeju krājumu papildināšanai, neliela daļa – ekspozīciju atjaunošanai³.

Kultūras pieminekļu īpašniekiem ir tiesības iegūt līdzekļus bankās, bet nekādas speciālas garantiju sistēmas vai kredītlīnijas šajā jomā nepastāv.

Aptaujas rezultāti

Aptaujas rezultāti liecina, ka kultūras pieminekļu īpašnieki un apsaimniekotāji nepilnīgi pārzin un izmanto likumā noteiktās tiesības.

Jautājums: Kur Jūsuprāt ir iespējams iegūt finansiālu atbalstu kultūras pieminekļu uzturēšanā?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Kultūras pieminekļu inspekcija	20	14
Iestādes, kuras atbild par kultūras pieminekļiem	10	7
Valsts (iestādes, institūcijas, budžets)	37	26
Pašvaldību institūcijas (Dome)	20	14
KKF	18	13
Dažādi fondi (kultūras, vides)	8	6
Organizācijas (sabiedriskas, reliģiskas, u.c), firmas, partijas	7	5
Ārvalstu finasējums (organizācijas, fondi projekti)	11	8
Iedzīvotāji, privātpersonas (t.sk.ārvalstu), privātipāsnieks	5	3
Nezin, neinteresē	40	28
Pavisam	143	

³ Latvijā ir apmēram 300 muzeju. Intervija ar Muzeju valsts pārvaldes vadītāju Jāni Garjānu, LETA, 2002. gada 26. septembrī.

Veicot pētījumu jautājumā, vai kultūras pieminekļu īpašniekiem ir informācija, kur var iegūt finansiālu atbalstu kultūras pieminekļu uzturēšanā, visvairāk atbildēja ar „Valsts (iestādes, institūcijas, budžets)” - 37 respondenti, kas sastāda 26% no 143 aptaujātajiem, „Pašvaldību institūcijas (Dome)” - 20 respondentu (14%) un „Kultūras pieminekļu inspekcija” - 20 respondentu (14%). Ļoti liels skaits - 40 respondentu (28%) atbildēja ar „Nezin, neinteresē”. No tā var secināt, ka cilvēki nav informēti par finansiālā atbalsta iespējām. No aptaujas rezultātiem var secināt, ka kultūras pieminekļu īpašnieki sagaida lielāku atbalstu no valsts un pašvaldību puses kultūras pieminekļu apsaimniekošanā. 14% no aptaujātajiem respondentiem sagaida finansiālu atbalstu no Kultūras pieminekļu inspekcijas.

Jautājums: Kāda Jūsaprāt ir kultūras mantojuma aprūpes kreditēšana?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Laba	2	1
Apmierinoša	76	43
Slikta	77	44
Nevaru atbildēt	6	3
Par to nekas nav zināms	15	9
Kopā	176	

Šajā jautājumā kultūras pieminekļu aprūpes kreditēšanu par “Labu” atzina tikai 2 respondenti, par “Apmierinošu” 76, par “Sliktu” 77, ar “Nevarēju atbildēt” 6 respondenti un “Par to nekas nav zināms” 15 respondenti.

Mazāko kultūras pieminekļu apsaimniekotāji vai īpašnieki atklāti atzina, ka par tādu kultūras pieminekļu aprūpes kreditēšanu viņiem nekas nav zināms. Lielāko kultūras vēsturisko pieminekļu īpašumu īpašnieki nevēlējās atzīt vai viņiem šis jautājums ir skaidrs. Ir jāatzīst, ka Latvijā vēl nav ieviesta kultūras pieminekļu aprūpes kreditēšana. Latvijā kultūras pieminekļu īpašniekiem ir grūti iegūt kredītu, jo nav garantiju pamata un nav nākotnes ieņēmumi, sevišķi baznīcām.

Jautājums: Vai kultūras mantojuma kreditēšana ir pietiekoši elastīga?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Pietiekoši elastīga	2	1
Varētu būt elastīgāka	87	49
Nav elastīga	60	34
Nevaru atbildēt	12	7
Par to nekas nav zināms	15	9
Kopā	176	

Uz šo jautājumu, vai mantojuma kreditēšana ir “Pietiekoši elastīga” atbildēja 2 respondenti, “Varētu būt elastīgāka” 87, “Nav elastīga” 60 respondentu, “Nevaru atbildēt” 12 un “Par to nekas nav zināms” 15 respondentu.

Nemot vērā situāciju, ka vairumam respondentiem šis jautājums nebija saprotošs, var secināt, ka atbildes nevar būt objektīvas, vai arī vērā ņemamas. Šis jautājums izraisīja pretjautājumu

“Vai tāda kultūras mantojuma kreditēšana vispār pastāv?” Nav īstas skaidrības par mantojuma kreditēšanu.

Jautājums: Vai īpašnieks vai apsaimniekotājs ir informēts, kādi ir atvieglojumi kultūras pieminekļa uzturēšanā?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	59	41
Nē	73	51
Nevaru atbildēt	11	8
Kopā	176	

Atbildi “Jā” sniegušas 59 personas, “Nē” 73 un “Nevaru atbildēt ” 11.

Pētījuma rezultāti ļauj secināt, ka lielāka daļa kultūras pieminekļu īpašnieku nav informēti, kādi ir atvieglojumi īpašuma – kultūras pieminekļa uzturēšanā. Atbildes raksturo zemu informētības līmeni, kaut arī 1999. gadā VKPAI izveidoja Informācijas centru, kura uzdevums bija iepazīstināt kultūras pieminekļu īpašniekus ar nepieciešamo informāciju. Tā tas patiešām notiek - kultūras pieminekļu īpašnieki tiek informēti par kultūras pieminekļu nodokļu maksāšanas atvieglojumiem. Informācija tiek nosūtīta pa pastu uz informācijas lapām. Pēc LR likuma “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” kultūras pieminekļa īpašniekam tiek noteikti nodokļu atvieglojumi sakarā ar zemes vai objekta lietošanas ierobežojumiem. Ar nekustamā īpašuma nodokli neapliek zemi, uz kuras saimnieciskā darbība aizliegta likumā noteiktajā kārtībā, kā arī īpašumu, kas atzīts par valsts aizsargājamo kultūras pieminekli, izņemot saimnieciski izmantojamo kultūras pieminekli. Taču kultūras pieminekļu īpašniekiem noteiktie atvieglojumi nav pietiekoši, lai atvieglotu viņu darbību īpašuma apsaimniekošanā. Pašreizējā situācijā tie ir ļoti niecīgi.

2.2. Īpašnieku pienākumi un apgrūtinājums

Īpašnieku pienākumi un apgrūtinājumi ir daudzpusīgāki nekā tiesības.

Kultūras pieminekļu īpašniekiem apgrūtinājums, kas rodas no īpašuma kā kultūras pieminekļa stausa, saistīts ar ierobežojumiem, apsaimniekojot savu īpašumu. Pieminekļu likumdošanā pastāv termins - apgrūtinājumi. Zemesgrāmatā ierakstot īpašumu, kurā atrodas pilskalns, kapulauks vai arhitektūras pieminekli, izpilda aili "apgrūtinājumi". Tas nozīmē ierobežotu saimniecisko darbību, aizsardzības zonu ievērošanu, vietas sakopšanu un pieejamības nodrošināšanu sabiedriskai apskatei.

Apgrūtinājuma tiesiskumu īpašniekam vai apsaimniekotājam nosaka pienākums pildīt LR likumā “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” noteiktās tiesību kārtību normas. Tas nozīmē, ka īpašnieks nevar izlietot savas tiesības, nerēķinoties ar sabiedrības interesēm un noteikto kārtību. Šī iemesla dēļ noteiktie likuma nosacījumi apliek īpašnieku ar apgrūtinājumu. Īpašnieka tiesības uz objektu ir ierobežotas. Izskatot katru iespējamās ēkas restaurācijas vai būvniecības gadījumu, ir jāņem vērā ne tikai būvniecības likuma prasības, bet arī pārējie normatīvie akti, kas attiecas un konkrēto jomu.

Apgrūtinājumu kultūras pieminekļu apsaimniekošanā nosaka arī citi LR pieņemtie likumi:

- “Latvijas Republikas Satversme” (15.10.1998) 8. pants par īpašuma tiesībām;
- likums “Par pašvaldībām” (05.02.1998) 15. un 16.pants;

- likums “Par zemes lietošanu un zemes ierīcību” (Augstākā Padome 21.06.1991., labojumi 27.04.1993., un 10.11.1994);
- likums “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” (Saeima 07.04. 1993.);
- likums “Par aizsargjoslām” (Saeima 05.02.1997.);
- Teritorijas attīstības plānošanas likums (Saeima 15.10.1998.);
- MK 1998.gada 24.februāra noteikumi Nr. 62 “Noteikumi par teritorijas plānojumiem”;
- Ministru Padomes 1992.gada 26.novembra lēmums Nr.506 “Kultūras pieminekļu uzskaites, aizsardzības, izmantošanas un restaurācijas noteikumi”;
- MK 1996.gada 2. jūlija rīkojums Nr. 251 “Par īpaši aizsargājamās kultūrvēsturiskās teritorijas Abavas ieleja izveidošanu”;
- Kultūrkapitāla fonds (Saeima 05.02.1998),
- kultūras pieminekļu apsaimniekošanas noteikumi par katru valsts aizsargājamo kultūras pieminekli.

Kultūras pieminekļu apsaimniekošana ir saistīta ar ierobežotu praktisko darbību, kas ir noteikta kultūras pieminekļu apsaimniekošanas noteikumos. Ja īpašniekam pieder zeme vai tā nodota apsaimniekotājam, piemēram, senlaiku kapsēta, viņam nav tiesību brīvo zemi pārvērst par lauksaimnieciski apstrādājamu zemi. Apgrūtinājums rodas arī ar kultūras pieminekļu ēku apsaimniekošanu, ja īpašnieks vai apsaimniekotājs vēlas to izmantot ražotnes vajadzībām, vai arī telpā atrodas ugunsdrošībai nedroša aparātūra. Savukārt, ja īpašnieks uztur savu ēku kārtībā, tad viņam tiek piešķirti nodokļu atvieglojumi.

Liela daļa Latvijas kultūras mantojuma atrodas kritiskā stāvoklī, ēkas ir nesakārtotas, atsevišķi pilsētībūvniecības pieminekļu objekti ir avārijas stāvoklī, lauku baznīcu ēkas ir pamestas. Vairākumam kultūras pieminekļu ēku īpašniekiem, kuri ir atguvuši īpašumus, finansu līdzekļi neatļauj objektus uzturēt pienācīgā kārtībā un valstī ar katru gadu aizvien vairāk ir vērojams avārijas stāvoklī esošo objektu pieaugums.

Cilvēki vēlas saglabāt kultūras mantojumu, bet nav attiecīgo līdzekļu, lai to izdarītu. Tādu ēku, mazpilsētas centru, kuri pilnībā ir atjaunoti ir ļoti maz.

Tai pat laikā kultūras pieminekļa īpašniekam ir noteikts pienākums uzturēt kultūras pieminekli kārtībā. Kultūras pieminekļu ēku uzturēšana prasa lielākus izdevumus, nekā parastas ēkas uzturēšana. Īpašniekiem, veicot jumta seguma remontu, ēkas ārējo sienu apdari, ēkas pamatu nostiprināšanu, hidroizolāciju, labierīcību modernizāciju (sauso atēju ūdeņi ilgstoši bojā ēkas pamatus) un citus būvniecības darbus, jā saglabā ēkas autentiskums, jāizmanto analogi, vai analogiem tuvi būvniecības materiāli (koks), kas parasti ir dārgi. Arhitektūras pieminekļos parasti ir arī jāatjauno rotājumi.

Taču jāatzīmē, ka liela daļa seno amatniecības prasmju koka būvniecībā ir zudusi, mūsdienās nav daudz labu un kvalificētu amatnieku. Tas nozīmē, ka šīs zināšanas ir jāatjauno, lai restaurācijas darbus varētu veikt profesionāli. Jo vairāk cilvēku iemācīsies saskatīt kvalitātes vecajās ēkās, jo lielāks atbalsts tas būs kultūras mantojuma jomā.

Aptaujas rezultāti

Jautājums: Vai īpašnieks vai apsaimniekotājs izjūt īpašuma – kultūras pieminekļa statusu kā apgrūtinājumu?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	66	38
Nē	98	56
Nevaru atbildēt	12	7
Kopā	176	

Uz šo pētījuma jautājumu ar “Jā” atbildēja 66 personas un “Nē” 98, bet ar “Nevaru atbildēt” 12. Pēc pētījuma aptaujas rezultātiem visvairāk apgrūtinājumu izjūt privāto ēku īpašnieki Jūrmalā, kur pārsvarā visi kultūras vēsturiskie pieminekļi ir būvēti pēc senā koku apbūves principa, un šāda kultūras pieminekļu ēku restaurācija izmaksā daudz vairāk, kā jaunas ēkas uzcelšana. Restaurējot šādu ēku nav atļauts izmantot modernus materiālus. Tāpat arī jumta segumu, nav atļauts pārklāt ar moderniem materiāliem, vislabāk izmantot vietējā ražojuma kārņņus. Šāda sen celtu ēku jumtiem sveša materiāla izvēle deformē ēkas veidolu. Jāsaglabā arī ir logu verandu vitrāžas un mazie lodziņi, kaut gan mūsdienās cilvēki vēlas lielus logus ar daudz gaišāku apgaismojumu. Šajos jautājumā bieži tiek pārkāpti likumi un cilvēkiem nerūp kultūras mantojuma saglabāšana.

Jautājums: Kādas finansiālās saistības nosaka īpašuma - kultūras pieminekļa statuss?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Nav	10	6
Nodokļu finansiālie maksājumi, ierobežojumi, sadārdzinājumi	19	11
Dokumentu kārtošana, izpēte, arheoloģija	2	1
Objekta uzturēšana, restaurācija, remonts	153	87
Nevaru atbildēt	4	2
Kopā	176	

Šajā jautājumā aptaujātie 176 respondenti kā vienu no lielākajām finansiālajām saistībām minēja “Objekta uzturēšana, restaurācija, remonts” - 153 respondenti, kā otru svarīgāko - “Nodokļu finansiālie maksājumi, ierobežojumi, sadārdzinājumi” - 19 respondenti, tad “Dokumentu kārtošana, izpēte, arheoloģija” - 2 respondenti, 10 respondentu nav minējuši neko un ar “Nevaru atbildēt” atbildējuši 4 respondenti. Šeit var secināt un tas ir acīmredzams, ka vislielākās finansiālās saistības ir kultūras pieminekļu uzturēšanā un restaurācijā. Tas sagādā grūtības Latvijas iedzīvotājiem, jo kultūras pieminekļu politika nav saistīta ar ekonomisko mehānismu, kas kompensētu īpašniekiem izdevumus, kas saistīti ar sabiedrības interešu ievērošanu. No vienas puses, valsts uzspiež un vēlas, lai kultūras pieminekļu īpašnieki rūpētos par savu īpašumu, no otras - nesniedz nekādus atvieglojumus.

Jautājums: Cik lieli ir regulārie maksājumi kultūras pieminekļa uzturēšanai gadā?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
No 100 Ls – 500 Ls	24	14
No 500 Ls līdz 1000 Ls	57	32
Vairāk	80	45
Mazāk par 100 Ls vai nekas	5	3
Nevaru atbildēt	10	6
Kopā	176	

Šajā jautājumā ar atbildi “No 100 Ls – 500 Ls” atbildēja 24 respondenti, ar “No 500 Ls – 1000 Ls” atbildēja 57 respondenti, ar atbildi “Vairāk” 80 respondenti, bet “Mazāk par 100 Ls vai nekas” 5 respondenti, un ar “Nevarēju atbildēt” 10 respondenti. Aptaujājot bija vērojams, ka īpašniekiem ir grūti nosaukt regulāros maksājumus raksturojošu skaitli, jo gandrīz nav iespējams nodalīt kultūras pieminekļa kā tāda uzturēšanu un kultūras pieminekļī esošās iestādes, organizācijas vai uzņēmuma uzturēšanas izmaksas. Visi kultūras pieminekļu īpašnieki vai apsaimniekotāju regulāros maksājumos ietvēra arī rekonstrukcijas izmaksas, jo, ņemot vērā slikto kultūras pieminekļu tehnisko stāvokli, rekonstrukcijas darbiem nauda tiek tērēta katru gadu.

Daudzi īpašnieki un apsaimniekotāju atbildēja, ka nekādu finansiāli saistību sakarā ar īpašuma – kultūras pieminekļa statusu nav.

Pēc šī jautājuma dotajiem aptaujas rezultātiem var secināt, ka nelieli īpašumi izmaksā mazākas summas no 500 Ls līdz 1000 Ls gadā, taču lieli īpašumi vairāk par 1000 Ls, kuru izmaksas var sasniegt pat līdz 3 miljoniem Ls gadā, gadījumā ja tiek veikta restaurācija kādam lielam objektam. Vislielākie maksājumi ir restaurācijas darbi un tie maksājumi, kuri saistīti ar ikmēneša nodokļu un īres nomaksāšanu un tā uzturēšanu kārtībā.

Jautājums: Kādi vienreizējie finansiālie izdevumi būs jāveic tuvākajā nākotnē?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Dokumentu formēšana, projektēšana, izpētes darbi	8	5
Rekonstrukcija, restaurācija, pārbūve	41	23
Uzturēšana kārtībā, apkope, komunikācijas	57	32
Remonts, krāsošana	98	56
Blakus ēkas, sēta, apkārtne	21	12
Kapu sakopšana, kapakmeņu restaurācija, kapliča	20	11
Nav	7	4
Kopā	176	

Šajā jautājumā atbildi “Dokumentu formēšana, projektēšana un izpēte” 8 respondenti, “Rekonstrukcija, restaurācija, pārbūve” 41 respondents, “Uzturēšana kārtībā, apkope, komunikācijas” 57 respondenti, “Remonts, krāsošana” 98 respondenti, “Blakus ēkas, sēta, apkārtne” 21 respondents, “Kapu sakopšana, kapakmeņu restaurācija, kapliča” 20 respondentu un atbildi “Nav” 7 respondenti.

Kā redzams, ka viens no tuvākajā nākotnē veicamajiem finansiālajiem izdevumiem būs remonts un krāsošana, tad objekta uzturēšana kārtībā un rekonstrukcijas darbi. Kā vismazsvarīgākais ir atzīmēts dokumentu kārtošana, kas, kā pierāda fakti, tiek atlikts uz vēlāku laiku, jo ne tikai aizņem laiku, bet arī ir saistīta ar finansiālajiem izdevumiem.

Jautājums: Vai nodokļu atvieglojumi kultūras pieminekļu īpašniekiem ir pietiekoši, lai kompensētu izdevumus, kas saistīti ar valsts prasībām pret īpašumu kā kultūras pieminekli?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	2	1
Nē	93	53
Nevaru atbildēt	76	43
Nav nodokļu atvieglojumu	5	3
Kopā	176	

Atbildi “Jā” sniegušas 2 personas, atbildi “Nē” 93, “Nevaru atbildēt” 76 un “Nav nodokļu atvieglojumu” 5.

Ne visi īpašnieki un apsaimniekotāji uz šo jautājumu atbildēja ātri un bez pārdomām. Vairumam aptaujāto bija grūti atbildēt, jo tie nebija salīdzinājuši (nebija vajadzības salīdzināt) kultūras pieminekļa specifiskos finansu aspektus. Iemesls bija vienkāršs – vai nu tie nebija nokārtojuši iespēju saņemt finansu atvieglojumus un tāpēc nezināja to apjomu, vai arī (visbiežāk) nebija veikuši darbus, kas, atbilstoši likumam, jāveic īpašniekam (piemēram, fasādes uzkopšana), vai arī šie finansu aspekti bija tik nenozīmīgi, ka īpašnieki un apsaimniekotāji tiem nepievērsa uzmanību. Atgādināsim, ka daudzi īpašnieki un apsaimniekotāji atbildēja, ka nekādu finansiālu saistību sakarā ar īpašuma statusu nav.

Īpašnieki atzīst, ka valstī ir zems ekonomiskais stāvoklis un patreiz tā nevar sniegt lielākus atvieglojumus un piedāvāt lielāku palīdzību kultūras pieminekļu īpašniekiem, bet uzskata, ka tāda būtu nepieciešama.

Aptaujas anketa ietvēra arī vairākus jautājumus, kas noskaidroja papildus, ar pastāvošo likumdošanu nesaistītus apgrūtinājumus pārmērīgas birokrātijas vai citu iemeslu dēļ.

Jautājums: Vai, restaurējot īpašumu, īpašnieks vai apsaimniekotājs saskārās ar birokrātiju valsts vai pašvaldību institūcijās?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Valsts institūcijās	13	7
Pašvaldību institūcijās	105	60
Abās institūcijās	5	3
Neizjūt	48	27
Nevaru atbildēt	5	3
Kopā	176	

Uz jautājumu vai izjūt birokrātiju “Valsts institūcijās” ir snieguši 13 respondenti, “Pašvaldību institūcijās” 105 un abās institūcijās kopā 5 respondenti, atbildi, ka “Neizjūt” snieguši 48 respondenti, “Nevaru atbildēt” 5 respondenti.

Pēc šiem datiem var secināt, ka kultūras pieminekļu īpašnieki pārsvarā visi ir saskārušies ar birokrātiju - vairāk pašvaldību un mazāk valsts institūcijās (Valsts institūcijas ir visas valsts institūcijas, ne tikai Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija). Tie respondenti, kuri

atbildēja, ka neizjūt birokrātisku attieksmi, acīmredzot nebija vēl sākuši nodarboties ar kultūras pieminekļu restaurāciju. Aptaujas laikā tika pieminēta arī kukuļdošana pašvaldībām, lai paātrinātu dokumentu izskatīšanu, vai arī likumu apietu ar likumu. Tomēr vairāki aptaujātie atzīmēja valsts un pašvaldību institūciju atsaucību kultūras pieminekļa apsaimniekošanas jautājumu kārtošanā. Labas atsauksmes bija par Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas darbu.

Aptaujā noskaidrots, kāda vispār ir īpašnieku attieksme pret to, ka tiem pieder kultūras piemineklis, un vai tie saprot sava īpašuma valstisko nozīmi.

Jautājums: Vai pēc Jūsu domām nacionālās pašapziņas gandarījums daļēji kompensē ekonomiskās grūtības, kas saistītas ar Jūsu īpašuma – kultūras pieminekļa uzturēšanu?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	134	76
Nē	32	18
Nevaru atbildēt	10	6
Kopā	176	

Šajā jautājumā atbildi “Jā” snieguši 134 respondenti, “Nē” 32 un “Nevaru atbildēt” 10 respondenti.

Nacionālās pašapziņas gandarījums daļēji kompensē ekonomiskās grūtības, kas saistītas ar kultūras pieminekļu uzturēšanu. Kultūras mantojuma saglabāšana un nodošana nākamajām paaudzēm ir šodienas viens no svarīgākajiem uzdevumiem. Jāņem vērā, ka starp aptaujāto respondentu kultūras pieminekļu īpašniekiem ir arī svešautieši un tad jautājums par nacionālo pašapziņu nav būtisks.

Jautājums: Vai īpašnieks vai apsaimniekotājs uzskata, ka kultūras mantojumi ir saglabājami nākamajām paaudzēm?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	172	98
Nē	2	1
Nevaru atbildēt	2	1
Kopā	176	

Lielākā daļa respondentu no 176 ar ‘Jā’ atbildēja 172 un ar ‘Nē’ 2 un ‘Nevaru atbildēt’ 2. Pēc aptaujāto respondentu sniegtajām atbildēm var secināt, ka cilvēki ir ieinteresēti saglabāt kultūras mantojumu nākamajām paaudzēm. Taču starp aptaujātajiem respondentiem bija dažas arī negatīvi noskaņotas personas, kuras kā primāro uzskata lielāku naudas līdzekļu piesaisti un kuriem nerūp kultūras mantojuma saglabāšana. Šīs personas uzskata, ka būtu jāsamazina lielā plaisa starp iedzīvotāju bagāto un trūcīgo slāni.

Jautājums: Vai īpašnieks vai apsaimniekotājs uzskata, ka kultūras mantojums piedalās nākotnes sabiedrības veidošanā, pēc principa “ Cilvēks veido vidi – vide veido cilvēku”?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	161	91
Nē	8	5
Nevaru atbildēt	7	4
Kopā	176	

Ar "Jā" atbildēja 161 respondents, ar "Nē" 8 un ar "Nevaru atbildēt" 7 respondenti. Kopumā iegūtais rezultāts sniedz pozitīvu atbildi, ka vide un cilvēks ir nesaraujami saistīti jēdzieni. Sakopta kultūras sabiedrības vide ietekmē cilvēku pozitīvāk. Nesakopta vide, pretēji iepriekšējam, degradē cilvēci, neļaujot tai pozitīvi domāt un attīstīt savus mērķus labākai nākotnei.

Daži respondenti, kuri sniedza atbilde nē, piekrita viedoklim, ka cilvēks veido vidi, taču nepiekrita tam, ka vide veido cilvēku.

Jautājums: Kāda ir Jūsu attieksme pret to, ka esat kultūras pieminekļa īpašnieks?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Esmu vairāk apmierināts kā neapmierināts	157	89
Esmu vairāk neapmierināts kā apmierināts	12	7
Neitrāla attieksme	6	3
Nevaru atbildēt	1	1
Kopā	176	

Atbildi "Jā", ka ir vairāk apmierināts, kā neapmierināts sniedza 157 personas un "Nē", ka ir vairāk neapmierināts, kā apmierināts 12, atbildi "Nevaru atbildēt" 1 un neitrāla attieksme 6. Pēc aptaujas rezultātiem var secināt, ka tomēr vairums ir apmierināti ar to, ka ir kultūras pieminekļu īpašnieki. Tas pierāda to, ka kultūras mantojums tiks saglabāts nākamajām paaudzēm, kas mums palīdzēs saglabāt kultūrvēsturiskās tradīcijas.

Secinājumi

Izdevumi kultūras pieminekļu uzturēšanai, kas saistīti ar tā īpašo statusu un Latvijas likumos noteiktajām prasībām pret kultūras pieminekli, ir lielāki nekā kompensācijas sakarā ar valsts un pašvaldību noteiktiem atvieglojumiem un palīdzību kultūras pieminekļu uzturēšanai.

Kultūras pieminekļu kredīšanas sistēma Latvijā nav pazīstama, par tādas sistēmas esamību kultūras pieminekļu īpašnieki un apsaimniekotāji nav informēti, tāpēc tās novērtējumu nevar dot.

Kultūras pieminekļu atjaunošanai nav viegli iegūt kredītus parastajā ceļā, jo tiem, it īpaši reliģiskajām organizācijām nav iespējams pierādīt nākotnes ienākumus un nodrošināt kredīta iegūšanai nepieciešamās garantijas.

Pēc kultūras pieminekļu īpašnieku domām, nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi ir minimāli, salīdzinot ar peļņas iespējām, ko nodrošinātu pieminekļa intensīva izmantošana.

Pašlaik kultūras pieminekļu apsaimniekotāji cenšas pieminekļus iekonservēt. To atjaunošanai vajadzīgi lieli līdzekļi, tai skaitā izpētes darbiem.

3. Īpašnieku attieksme pret kultūras pieminekļu izmantošanu ieņēmumu gūšanai un nepieciešamība to darīt, lai izpildītu likumdošanā paredzētos pienākumus

Aptaujas rezultāti

Jautājums: Vai kultūras pieminekļi ir izmantojami kā tautsaimniecisks resurss ekonomiskai attīstībai?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	153	87
Nē	10	6
Nevaru atbildēt	13	7
Kopā	176	

Uz šo jautājumu ar “Jā” atbildi sniedza 153 respondenti, ar “Nē” 10 un “Nevaru atbildēt” 13 respondenti.

Pēc apsekoto objektu rezultātiem var secināt, ka kultūras pieminekļu ēkas tiek izmantotas kā resursiem dažāda ekonomiskai darbībai, tai skaitā, kā veikali, kafejnīcas, muzeji, aptiekas, pilis u.c.

Viens no visefektīvāk izmantojamiem tautsaimniecības resursiem varētu būt – tūrisms. Taču jāsecina, ka Latvijā kultūras mantojuma tūrisms nav attīstījies līdz nepieciešamajai robežai. Tūrisma darbība kultūras jomā nebūtu identificējama kā atsevišķa darbība. Tūrisma attīstība būtu liels ieguvums visai Latvijai.

Jautājums: Vai īpašnieks izmanto savu īpašumu – kultūras pieminekli ieņēmumu gūšanai?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā, izmantoju	69	39
Daļēji izmantoju	31	18
Neizmantoju	76	43
Kopā	176	

Uz doto jautājumu atbildi “Jā, izmantoju” sniedza 69 respondenti, “Daļēji izmantoju” 31 respondents un “Neizmantoju” 76 respondenti.

Pēc respondentu sniegtajiem datiem kultūras pieminekļu īpašnieki vairāk neizmantoja, kā izmantoja kultūras pieminekļus ieņēmumu gūšanai. Te jāņem vērā fakts, ka ieņēmumu gūšanai var izmantot tikai tos kultūras pieminekļus, kas ir pilnīgi vai vismaz daļēji restaurēti. Privāto ēku un dzīvojamo ēku īpašnieki, kuriem ir ģimenes nevēlas izmantot savu īpašumu – kultūras pieminekli ieņēmumu gūšanai.

Jautājums: Vai ieņēmumi no īpašuma izmantošanas būtu mazāki, ja tas nebūtu kultūras pieminekļis?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	27	27
Nē	36	36
Vienādi	34	34
Nevaru atbildēt	3	3
Kopā	100	

Šajā jautājumā atbildi sniegušas 100 personas, ar “Jā” sniedza 27 respondenti, atbildi “Nē” 36, “Vienādi” 34 un “Nevaru atbildēt” tikai 3 respondenti.

Pēc apkopotajiem datiem var secināt, ka principā nav būtiski vai īpašums ir kultūras piemineklis vai nav. Ne visos gadījumos tas ir tas galvenais, vismaz īpašnieki to neuztver par galveno. Protams, kultūras piemineklis ir pakalpojumu, ēku, telpu, gaisotnes, apmeklētāju apkalpošanas, piekļūšanas un pieejamības, kopējo prezentāciju, krājuma un kolekciju, pasākumu un aktivitāšu un daudzu citu kvantitatīvi nosakāmu un nenosakāmu faktoru kopums. Svarīgākais ir tas, lai objekts varētu nodrošināt veidu, kādā kultūras piemineklis vai parasta dzīvojamā ēka un tā pakalpojumi, kurus tas sniegtu, spētu radīt pieprasījumu.

Jautājums: Vai ieņēmumi no īpašuma – kultūras pieminekļa izmantošanas pārsniedz izdevumus, ko prasa kultūras piemineklis?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Pārsniedz	27	27
Cik ieņemu - tik izdodu	37	37
Nepārsniedz	35	35
Nevaru atbildēt	1	1
Kopā	100	

Šajā jautājumā atbildes snieguši tikai 100 no aptaujātajiem un atbildi “Pārsniedz” snieguši 27 respondenti, “Cik ieņemu – tik izdodu” 37 respondenti, atbildi “Nepārsniedz” 35 un “Nevaru atbildēt” 1 respondents.

LR likumā “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” ir noteikts, ka līdzekļus, kuri tiek gūti no saimnieciskās darbības ir jāizmanto kultūras pieminekļu uzturēšanai un restaurācijai. Līdzekļus, kuri tiek gūti no saimnieciskās darbības, tādi kā telpu izīrēšana, tos nav iespējams noteikt. Tātad, var secināt, ka labākajā gadījumā kultūras pieminekļu saimnieciskās darbības rezultātā iegūtie līdzekļi sedz to uzturēšanas izdevumus.

Jautājums tiem īpašniekiem, kuri neizmanto savu īpašumu ieņēmumu gūšanai: Vai vēlas to darīt nākotnē? (*Atbild tie, kas neizmanto pieminekli ieņēmumu gūšanai. No tiem, kas izmanto tikai viens nevēlas izmantot*).

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	16	21
Nē	46	61
Nevaru atbildēt	14	18
Kopā	76	

Uz šo jautājumu ir atbildējuši tikai 76 respondenti, no kuriem tikai viens, kurš izmanto savu īpašumu – kultūras pieminekli ieņēmumu gūšanai, vairs nevēlas to izmantot nākotnē. Atbildes ‘Jā’ snieguši 16 respondenti, ‘Nē’ 46 respondenti un ‘Nevaru atbildēt’ 14 respondenti.

Aptaujājot respondentus un apsekojot objektus, ļoti daudzi sniedza atbildes, ka nevēlas izmantot savu īpašumu – kultūras pieminekli ieņēmumu gūšanai vairāku iemeslu dēļ: nav iemaņu šajā darbībā, laika trūkums, naudas līdzekļu trūkums, kultūras pieminekļa sliktā

ekonomiskā stāvokļa dēļ, izvietojuma un piekļūšanas iemeslu dēļ, kā arī privāto ēku īpašnieki nevēlas izīrēt savu īpašumu svešiem cilvēkiem.

Jautājums: Kas attur no izmantošanas?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Naudas trūkums	20	11
Nav iemaņu šāda veida uzņēmējdarbībā	15	9
Ar to saistītā birokrātija	7	4
Neizdevīgs novietojums	12	7
Slikts kultūras pieminekļa stāvoklis	26	15
Aizņemība citos darbos	38	22
Nav ekonomiski izdevīgi	11	6
Informācija par kultūras pieminekli nav pieejama izmanrotājam	4	2
Pats, ģemene tajā dzīvo	12	7
Ēkā izvietota skola	1	1
Neļauj kultūras pieminekļa reliģiskais statuss	3	2
Nevēlas savā īpašumā svešus cilvēkus	1	1
Nevēlas, nav intereses	9	5
Cilvēki paši nāk	1	1
Tūrismam	1	1
Nav atbildes tiem, kas neizmanto	2	3 no 76
Kopā	176	

Atbildot uz šo jautājumu, kādēļ kultūras pieminekļu īpašnieki nevēlas izmantot savu īpašumu - kultūras pieminekli ieņēmumu gūšanai ir daudzi svarīgi iemesli. Kā viens no svarīgākajiem ir „Aizņemība citos darbos” atbildējuši 38 respondenti, kā nākamais svarīgākais iemesls un šķērslis ir „Slikts kultūras pieminekļa stāvoklis” 26 respondenti, un „naudas trūkums” 20 respondenti. Var secināt, ka kultūras pieminekļu īpašnieki neizjūt vēlēšanos izmantot savu īpašumu – kultūras pieminekli ieņēmumu gūšanai tā sliktā stāvokļa dēļ un naudas trūkums bremzē saimnieciskās darbības uzsākšanu. Liela daļa kultūras pieminekļu īpašnieku, kuri dzīvo ēkā, kura ir vēsturisks kultūras pieminekļis nevēlas to izmantot un ļaut ienākt svešiem cilvēkiem savā īpašumā.

Aptaujā mēģināts noskaidrot, vai īpašnieki vai apsaimniekotāji pārzin iespējas un ko īpašnieki vai apsaimniekotāji ir darījuši, lai popularizētu savu īpašumu – kultūras pieminekli, un tādā veidā uzlabotu to saimniecisko izmantošanu. Uz aptaujas jautājumiem atbildēja visi aptaujātie, gan tie, kuri izmanto kultūras pieminekli saimnieciskiem mērķiem, gan tie, kuri neizmanto.

Jautājums: Vai cilvēkiem ir pieejama informācija par Jūsu īpašumu - kultūras pieminekli?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	88	62
Nē	11	8
Nevaru atbildēt	44	31
Kopā	143	

Ar atbildi ‘Jā’ snieguši 88 respondenti, ar ‘Nē’ 11 un ‘Nevaru atbildēt’ 44 respondenti.

Pēc aptaujāto respondentu atbildēm var secināt, ka daļai no viņi nezina, vai informācija par viņu īpašumu kultūras pieminekli ir pieejama cilvēkiem. Tā daļa īpašnieku, kuri nodarbojas ar saimniecisko darbību varētu būt snieguši informāciju par savu kultūras pieminekļa objektu, lai informētu un piesaistītu apmeklētājus ienākumu gūšanai.

Respondentu vidū izskanēja ieteikums, vai valsts nevarētu parūpēties un ievietot informāciju par viņu kultūras pieminekļu objektiem par valsts vai pašvaldību līdzekļiem, jo reklāmas ievietošana tai pašā Internetā izmaksā lielu naudu.

Jautājums: Kur ir iespējams ievietot informāciju par īpašumā esošo kultūras pieminekli?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Informācijas beļetenos	42	24
Interneta mājas lapā	79	45
Tūrisma aģentūrās	47	27
Citur	56	32
Nav zināms	9	5
Kopā	176	

Jautājumā par kultūras pieminekļa informācijas izvietojumu 176 respondenti ar ‘Informācijas beļetenos’ atbildēja 42, ar ‘Interneta mājas lapā’ 79 respondenti, ‘Tūrisma aģentūrās’ 47 respondenti, ar ‘Citur’ 56 respondenti un ar atbildi ‘Nav zināms’ 9 respondenti. No aptaujas izejošajiem datiem var secināt, ka lielākā daļa aptaujāto kultūras pieminekļu īpašnieku atbalsta interneta mājas lapas izmantošanu, uzskatot, ka tur ir vislabākā un efektīvāka iespēja kā ātrāk informēt cilvēkus par sava kultūras pieminekļa esamību. Kā nākamās tiek informētas tūrisma aģentūras, lai piesaistītu tūristus ne tikai no Latvijas, bet arī ārzemēm. Liels skaits cilvēku ir atbildējuši ‘Citur’, ar to var secināt, ka kultūras pieminekļu īpašnieki ir maz informēti vai neieinteresēti par sava īpašuma - kultūras pieminekļa publiskošanu.

Jautājums: Vai ir mēģinājis ievietot informāciju par savu īpašumu – kultūras pieminekli?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Esmu mēģinājis – sekmīgi	68	39
Esmu mēģinājis – nesekmīgi	2	1
Neesmu mēģinājis	105	60
Nevaru atbildēt	1	1
Kopā	176	

Šajā jautājumā atbildi ‘Esmu mēģinājis - sekmīgi’ atbildējuši 68 respondenti un ‘Esmu mēģinājis – nesekmīgi’ tikai 2 respondenti, atbildi ‘Neesmu mēģinājis’ 105 respondenti, kas salīdzinājumā ir liels skaits un ‘Nevaru atbildēt’ tikai 1 respondents. Vairums aptaujāto respondentu nav mēģinājuši ievietot informāciju par savu īpašumu – kultūras pieminekli. Tas

varētu būt saistīts ar finansiālajām izmaksām un naudas trūkumu, vai pieminekļu īpašnieku neieinteresētību informēt kādu par savā īpašumā esošo kultūras pieminekli.

Jautājums: Kādas Jūsaprāt ir vēlamās un pieejamās informācijas galvenās iezīmes?

Vēlamā informācija:

Uz šo jautājumu atbildes ir devuši 46 respondenti un 130 nav varējuši atbildēt.

Kvalitāte	Ieteikumi, informācija
Celtnes nozīmīgums	Kultūras pieminekļu adreses
Paaudžu darba novērtējums	Informācija par kultūras objektiem un to detaļām ikvienam
Kvalitatīva informācija, kas piesaistītu tūristus un apmeklētājus	Sakārtota informatīvā bāze, publikas informēšana
Ir daudz dažādu jaunu izdevumu, taču trūkt kvalitātes!	Cilvēku ieinteresētība un ieinteresēšana, piesaistīšana
	Elektroniski – iespieddruka
	Informācija par kultūras pieminekļiem un to apmeklējums
	Informācija Internetā
	Vēstures informācija par kultūras pieminekļu objektiem
	Kultūras vēsturiskie pieminekļi un kultūras mantojums
	Lai skolēniem un jauniešiem būtu iespēja mācīties kultūras pieminekļu ēkās
	Muižu, piļu un citu senu ēku vēsture
	Vizuālais kultūras pieminekļu bilžu apkopojums
	Skaisti noformēti bukleti

Pieejamā informācija:

Uz šo jautājumu atbildes ir devuši 43 respondenti un 133 nav varējuši atbildēt.

Raksturojošā informācija	Vēsturiskā
Kā un kad tika celti kultūras pieminekļi	Arheoloģisko kultūras pieminekļu vēsture
Vizuāli skaisti un kvalitatīvi noformēti bukleti	baznīcu, piļu, muižu un muzeju vēsturiskā nozīme
Grāmatas, iespieddruka	Par ēku, durvju un kamīnu vēsturi
Kultūras pieminekļu saraksts	Vēsture un tās īpašās vērtības
Ir pieejama informācija, taču nav nepieciešamās informācijas	
Sadrumstalotība	
Informācijas un kultūras pieminekļu saglabāšana nākamajām paaudzēm	
Semināru rīkošana un cilvēku iesaistīšana kultūras jomā	

Apkopojot datus ir ļoti mazs cilvēku skaits, kuri atbildēja uz šo jautājumu. Pēc respondentu sniegtās informācijas var secināt, ka Latvijas iedzīvotājiem ir kultūras pieminekļu objektu informācijas trūkums, jo sevišķi to saraksts un izvietojums. Literatūra lasītājiem ir pieejama,

bet tai pašā laikā nav tik kvalitatīva un cilvēku acij tīkama. Cilvēkus piesaista skaists noformējums un laba kvalitatīva lasāmviela.

Citas atziņas

Aptaujā un objektu apsekojumos iegūtas arī citas atziņas par kultūras pieminekļu izmantošanu saimnieciskiem mērķiem.

Katrai zemei, katrai tautai ir savas tradīcijas, kā saglabāt un iemūžināt nozīmīgākos faktus kultūras mantojuma jomā – tās savas zemes atmiņas, kuras veidošanā neatsverama loma ir cilvēkam un videi. Kultūras, tai skaitā pilsētībūvniecības, pieminekļi vissekmīgāk spēj veidot cilvēkos izpratni par identitāti un piederību konkrētai dzīves vietai vai sabiedrībai.

Visi pilsētībūvnieciskie veidojumi, neatkarīgi no to izveidošanās apstākļiem un rašanās laika ir sabiedrības vēsturiskās attīstības daudzveidības apliecinātāji. Straujās pilsētu attīstības rezultātā daudzas šādas teritorijas šodien ir apdraudētas, bojātas vai arī iznīcinātas. Neizteiksmīgas būdeļu pilsētas, atsevišķi viengimeņu mājokļi un veseli kvartāli bez savas sejas trulā vienveidībā piedāvā bezgala nabadzīgus risinājumus cilvēku neatliekamajām ikdienas vajadzībām. Vēsturiskie kvartāli ir standarts salīdzinājumam kā bagātīgs iedvesmas avots mūsdienu celtnu radīšanai. Tieši tāpēc pilsētībūvniecības pieminekļu saglabāšana ir tik svarīga. Savukārt it īpaši pilsētībūvniecības pieminekļu saglabāšanai ir nepieciešams tos iesaistīt mūsdienu saimnieciskajā dzīvē.

Kultūras mantojuma izmantošana saimnieciskiem mērķiem ir ciešā saistībā ar kultūras pieminekļu apdraudējumiem. Modernajā laikmetā (un ne tikai tagad) ekonomiski aktīvas ir tās teritorijas, kuras skar intensīva satiksme. No otras puses, intensīva satiksme un intensīva ekonomiskā dzīve ietilpst kultūras pieminekļu apdraudējumos.

Novērojumi liecina, ka problēma izpaužas arī Latvijā. Mazpilsētu centri, kas vairumā gadījumu paši ir kultūras pieminekļi, vai kuros atrodas kultūras pieminekļi, tiek aizsargāti no intensīvas transporta plūsmas ar apvedceļiem. Latvijā ir daudz piemēru, kas šādi aizsargātas mazpilsētas sāk atpalikt ekonomiskajā attīstībā, zaudē ieņēmumus un nespēj uzturēt pašas savu infrastruktūru un kultūras pieminekļus. Šādi piemēri ir Durbe, Aknīste, Viļaka, savā ziņā arī Kuldīga. Ir arī citi piemēri, kad arī aizsargātās pilsētas spēj uzturēt ekonomisko dzīvi (Grobiņa, Cēsis, Ventspils), bet tādu ir daudz mazāk.

Problēmas atrisinājums varētu būt laba aizsargātajās pilsētās izvietoto kultūras pieminekļu reklāma, vismaz izvietojot ceļa zīmes.

Latvijā ir ļoti stingri ceļa zīmju izvietojuma noteikumi un uzņēmēju lobījs ceļa zīmju izgatavošanā (standarti, atļaujas). Tāpēc par daudziem kultūras pieminekļiem, arī tiem kas izvietoti aizsargātajās pilsētās, nav vizuālā informācija uz ceļa, tūristiem tos grūti atrast. Kultūras pieminekļu apsaimniekotāji sūdzas, ka tiem nav atļauts uz ceļa izvietot ceļa zīmes, zīmēm nepieciešams noteikts standarts un to izgatavošana ir dārga.

Lieki teikt, ka kultūras pieminekļu izmantošana saimnieciskajām vajadzībām ir cieši saistīta ar vietas attīstību kopumā. Vietas attīstība kopumā ir gan pašvaldības, gan katra objekta īpašnieka darbības vai bezdarbības rezultāts.

Viena no svarīgākajām pieminekļu aizsardzības problēmām ir sabiedrības neieinteresētība un pieminekļu aizsardzības nozīmes neizpratne. Padomju ideoloģijā augušam cilvēkam – pieminekļa īpašniekam – galvenokārt jaunatnākušajam mantiniekam ir grūti saskatīt vecajās celtnēs lielu kultūras vērtību, bez tam, nav radīti mehānismi, kas, piemēram, finansiāli, materiāli ieinteresējot, nodrošinātu pieminekļu saglabāšanu nākamajām paaudzēm.

Lai uzturētu un savestu kārtībā kultūras vēsturisko objektu ir nepieciešama milzīga nauda. Ir krasas atšķirības starp bagāto slāni, vidusslāni un trūcīgajiem Latvijas iedzīvotājiem. Vidusslānis ir procentuāli ļoti mazs. Valsts ienākumi un resursi tiek novirzīti uz daudzām citām mazsvarīgākām lietām, salīdzinājumā ar kultūru, izglītību un zinātni. Valstī ir bezdarbs, daudziem kultūras pieminekļu īpašniekiem ir zems izglītības līmenis. Vairums dzīvojamo ēku kultūras pieminekļu īpašnieku nav interesēti saglabāt savu īpašumu kā kultūras pieminekli.

Pašvaldībām ir diezgan maz juridiski korektu līdzekļu, kā ietekmēt īpašniekus, kas nepietiekami kopj savu īpašumu – kultūras pieminekli. Lai gan formāli pastāv iespēja atsavināt vai piespiestu kārtā nojaukt ēku, ja tā apdraud apkārtējo drošību vai bojā iet kultūrvēsturisks piemineklis, taču praksē tas ir iespējams tikai ļoti ilgstošā un sarežģītā, juridiski ļoti precīzi veicamā procedūrā.

Pilsētās visliktākā situācija ir ar objektiem, kas pieder valstij, pret kuriem pašvaldība izteic savas pretenzijas. Graustu īpašnieku biežā nomaīņa ļoti apgrūtina pilsētas ātrāku sakopšanu. Līdzko īpašnieks nomainās, visa procedūra sākas no jauna, ar vēstulēm, brīdinājumiem, priekšrakstiem, u.t.t.. Ir arī tādi grausti – kultūras pieminekļi, kuri formāli pieder valstij, bet neviena valsts institūcija par tiem neatbildību neuzņemas. Protams, sabiedrībā vienmēr atradīsies objektīvi iemesli, kurus uzskatīs par pietiekamiem, lai atkāptos no normatīviem.

Iedzīvotājiem, jo sevišķi privāto ēku - kultūras pieminekļu īpašniekiem ir problēmas ar privāto automašīnu novietošanu. Ļoti bieži īpašnieki saņem negatīvu atbildi, iesniedzot prasību pašvaldībai vai par kultūras pieminekļiem atbildīgajai institūcijai par garāžas vai nojumes būvēšanu, kur turēt savu automašīnu, vai arī atklātās terases izveidošanu virs garāžām. Pēc pārrunām ar kultūrvēsturiskā mantojuma nodaļas darbiniekiem īpašnieki nonāk pie secinājuma, ka saglabāt ēkas sākotnējo izskatu ir vērtība, ko nevajadzētu pazaudēt. Padomju laikā veiktās piebūves, kas nesader kopā ar kultūras pieminekļa patieso izskatu tiek modernizētas vai arī veidotas atbilstoši ēkas stilam, kādā tā celta. Pēdējā laikā sabiedrībā ir vērojama tendence, ka pirms īpašuma iegādes pircēji ierodas pie kultūrvēsturiskā mantojuma darbiniekiem konsultēties un uzzināt kaut ko vairāk par attiecīgo zemes gabalu, ko vēlas iegūt savā īpašumā. Viņi uzzina, ko tur varēs būvēt, ko restaurēt. Arhitektu darbs ir salīdzināms ar mākslu, kontaktēties ar savu klientu un nonākt līdz kompromisam. Tas nav viegls darbs pārliecināt pasūtītāju un pārraudzīt celtniecību.

Sabiedrībai ir apnicis pirkt tā saucamo “kaķi maisā”, ko bieži viņiem piedāvā māklēri, neizstāstot zemesgabala īpatnības, neinformējot par valsts uzlikto apgrūtinājumu. Tirdzniecībā strikti reglamentējot nekas būtisks nemainīsies, taču ja tā tas turpināsies un māklēri piedāvājot zemesgabalu uz kura atrodas kultūras piemineklis, neizskaidros tā esošo būtību, tad vienīgais ko panāksim būs tukšas ēkas.

Ir gadījumi, kad īpašnieks vēlas pārcelt savu īpašumu – kultūras pieminekli, vai arī pagarināt ēku virzienā uz gruntsgabalu pāris metru tālāk no ielas puses, saglabājot tās stilu. Ir gadījumi, kad kultūrvēsturiskā mantojuma nodaļas darbinieku arhitekti piekrīt domai par ēkas būvprojoma papildināšanu ar citām piebūvēm. Ir bijuši gadījumi, ka īpašnieki vēlas saglabāt mantojumā esošo zemes gabalu piedāvājot pārcelt pašu ēku – kultūras pieminekli uz citu vietu, taču tā ir ļoti dārga operācija un ne tik bieži tam tiek sniegta atļauja.

Lielas grūtības sagādā plānie vitrāžu logi, kuri ziemā laiž cauri vēju. Nosiltinot ēkas logus, tie zaudē savu vieglumu un trauslo izskatu. Tiek atzīts, ka pakešlogi nav tas labākais veids, un cilvēki atgriežas pie oderlogiem. Vasaras dzīvojamo ēku pārveidot par ziemas ēku ir diezgan sarežģīts process, jo ar to tiek zaudēta ēkas filozofija, zūd vecie pagrabi, parādās garāžas un saimniecības ēkas, kas zaudē seno laiku amatniecības rokrakstu.

Ar kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu nodarbojas gan valsts institūcijas, gan nevalstiskās organizācijas. Būtu labi, ja Latvijai izdotos pievērst nevalstisko organizāciju uzmanību atbalstīt tās centienus saglabāt kultūrvēsturisko vidi, jo nevalstiskās organizācijas ir neatkarīgas un nauda neietekmē to darbu. Pasaules pieredze mums rāda, ka tieši nevalstiskās organizācijas ir pirmās, kas satraucas par negācijām. Kā izrādās, mantojuma saglabāšanā tikai ar valsts izdotajiem likumiem daudzas problēmas atrisināt nav iespējams, ir jāmaina pati sabiedrības attieksme.

Ir nepieciešams atrast jaunu, pilsētas sūtību definējošu formulu, lai mazās pilsētas spētu racionāli funkcionēt tikpat pilnvērtīgi kā lielpilsētas. Ņemot vērā faktu, ka jaunie iedzīvotāji nomācošā pārsvarā savu profesionālo darbību saista tikai vienīgi ar lielpilsētu biznesu un ES attīstību, mazākās paliek novārtā. Ir svarīgi atrast jaunu, uz ekonomiskiem pamatiem izstrādātu pilsētu un lauku rajonu attīstību, kas ļautu prognozēt arī tūrisma, kultūrvēsturiskā mantojuma un kūrorta attīstības programmu, lai neveidotos bezcerīgs dialogs starp investoriem un vietējiem iedzīvotājiem. Trūkst iniciatīvas no pašu iedzīvotāju puses. Trūkst informācijas. Pret pilsētu attīstību plāniem, sabiedrībai ir visai negatīva nostāja, viņi lielākoties saredz tikai ierobežojumus, kas viņiem varētu tikt uzlikti. Citi to uztver kā zemes nodokļa paaugstināšanos, ka netiks reglamentēta dabas aizsardzība.

Jau minēts, ka vēsturiskā kultūras mantojuma pārvaldīšana visā pasaulē mainās no atsevišķu celtņu aizsardzības uz visaptverošu sistēmu. Sakarā ar brīvā tirgus attīstību Latvijā, kad lielākā daļa māju un dzīvokļu tiek privatizēti, un kultūras pieminekļu ēkas pārbūvētas par dzīvojamām ēkām, lai spētu nodrošināt visaptverošu, vēsturiski attaisnoto pilsētas kultūrvēsturisko pieminekļu aizsardzību, nepieciešams, lai ēku aizsardzība un attīstības iniciatīvas nāktu no pilsētu pašvaldībām. Lai to realizētu **nepieciešams, izveidot pilsētu ēku un vēsturiskā mantojuma pārvaldes metodiku**, lai tas atvieglotu citu darbību pilsētu atjaunošanā, plānošanā un attīstībā.

Arī Latvijā jūtams šī pētījuma pirmajā daļā pieminētais kultūras pieminekļu izmantošanas sociālais efekts. Piemēram, Jūrmalā ir daudz kultūras pieminekļi – dzīvojamās ēkas un vasarnīcas. Paaudzū paaudzēm tur dzīvo vecie jūrmalnieki. Ēkas pamazām noveco, cita ātrāk, cita lēnāk. Šis process ir nenovēršams. Ēku restaurācija prasa lielus līdzekļus, jo tos restaurējot ir jā saglabā senā koku apbūve, vasarnīcu krāsainās logu vitrāžas un mazie logi. Pašlaik ir daudz jaunu un modernu apdares materiālu, taču šajā gadījumā, restaurējot kultūras pieminekļus tos nav atļauts izmantot, lai arī tie pēc izmaksām ir daudz lētāki.

Vecie iedzīvotāji un pašvaldības ir spiesti pārdot šīs ēkas – kultūras vēsturiskos objektus bagātiem ienācējiem, kuri nav ieinteresēti saglabāt tās kā kultūras vēsturiskos objektus. Ir jāšaubās, vai jaunbagātņieki, kuriem nerūp kultūras mantojums, vēlēšies dzīvot neliela tipa koka ēkās ar maziem lodziņiem un tradicionāliem jumta tornīšiem. Viņi visiem spēkiem cenšas apiet likumus ar līkumu. Piemēram, Ķemeru sanatorija tika pārdota Itāļu firmai ar LR likumā „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” noteiktajiem noteikumiem, ievērot uzlikto apgrūtinājumu, restaurēt seno ēku, bet noteikumi netiek pildīti, ēkā notiek vandālisms. Pie nelikumībām ir vainojama ne tikai cilvēku nolaidība un neieinteresētība, bet arī pašvaldības, kas nepārdomāti izpārdod šīs skaistās vecās koka apbūves kultūras pieminekļu ēkas jebkuram maksātspējīgam indivīdam. Tāda situācija ir ne tikai Jūrmalā, bet visā Latvijā.

Svarīgi ir attīstīt sabiedrības izpratni par to, ka kultūras mantojuma saglabāšana ir vērtība gan kā kultūras identitātes elements, gan kā iedvesmas un radošā gara avots mūsu un nākamajām paaudzēm. Šai nolūkā ir nepieciešams veicināt informācijas izplatīšanos un izpratnes palielināšanos, sevišķi izmantojot mūsdienu sakaru un popularizēšanas līdzekļus (TV, radio, internets).

Labs piemērs, kā kultūras pieminekļi tie iesaistīti saimnieciskā aprītē ir Rīgas reģions.

Sakarā ar Rīgas reģiona, īpaši Rīgas, iekļaušanos globālajā ekonomiskajā aprītē, reģionā ir strauji attīstījušās pasaulē valdošās tendences un reģions ir kļuvis izteikti multikulturāls. Ļoti strauji un dinamiski ienāk citu pasaules tautu kultūras, notiek šo kultūru mini centru attīstība. Ir palielinājusies masu kultūras ietekme.

Attīstās izklaides tūrisms, kas prasa sakārtot Rīgas pilsētas izklaides vietas. Tūrisma industrijai ir raksturīga spēcīga Rietumu menedžmenta ietekme, ir izveidoti un darbojas Rīgas Lego, Disnejs, zemūdens atrakcijas, kazino sablīvējums Vecrīgā, utml. Rīga un Rīgas reģiona lokālie centri pamazām zaudē savu kultūrvēsturisko un nacionālo identitāti. Pieminekļu aizsardzības un popularizēšanas jomā ir nepieciešams plašs un daudzpusīgs darbs, kas sevī ietvertu daudzu institūciju darbību. Kā galvenais un viens no pirmajiem soļiem, kas būtu jādara, ir:

- jau no skolas gadiem modināt un palielināt sabiedrības interesi par mantojuma, apbūves vides kvalitātes un arhitektūras aizsardzību;
- parādīt vienotību, kas pastāv starp kultūras mantojumu un arhitektūru, mākslu, tautas tradīcijām un dzīves veidu visos līmeņos – Eiropas, valsts vai reģiona;
- skolēnu un jaunu cilvēku iesaistīšana kultūras pieminekļu un sava novada vēstures izpētē (kultūrvēsturisko pieminekļu apsekošana);
- vides mācību programmu papildināšana skolās ar jautājumiem par pieminekļu aizsardzību;
- specializētu muzeju ekspozīciju veidošanu (ne tikai Latvijas, bet arī ārzemju kultūras);
- vēsturisku aprakstu, ceļvežu, karšu, ģimenes ciltskoku un citu materiālu sagatavošanu;
- ceļazīmju un norāžu sistēmas atjaunošanu un uzstādīšanu;

Cilvēka apziņas pārorientēšana ir ilgstošs process, ko nevar veikt vienas paaudzes dzīves laikā. Mūsu paaudze ir daļēji zaudējusi interesi par savu kultūrvēsturisko pieminekļu nozīmi, pieņemot un asimilējot citas kultūras.

Ņemot vērā kultūras pieminekļu īpašnieku nepietiekamo izpratni par pieminekļu aizsardzības un apsaimniekošanas jautājumiem, būtu nepieciešams sagatavot daudzveidīgus uzskates materiālus, kur viegli uztveramā formā, piemēram, atsevišķu plakātu vai bukletu veidā būtu skaidroti praktiski pieminekļu aizsardzības jautājumi, kur katram konkrētam pieminekļu veidam būtu izklāstīti visi nepieciešamie aizsardzības pasākumi.

Visperspektīvākais darbs ir ar jauno paaudzi, jo tas skolēnos sekmētu piederības sajūtas radīšanu savai dzīves vietai.

To var veikt, izveidojot speciālu ekspertu vadītu novada apzināšanas programmu, kuras ietvaros skolēni vāktu vēstures materiālus un tās liecības, fiksētu objektus. Tas palīdzētu jauniešos attīstīt interesi ne tikai par savas tautas kultūru, bet arī nodarbinātu viņus pašus.

Veidi kā iesaistīt sabiedrību kultūras mantojuma saglabāšanā:

- popularizēt kultūras pieminekļus un to aizsardzību;
- sagatavot un izdot Latvijas valsts nozīmes kultūras pieminekļu krājumu – katalogu, lai katrs, kam būtu vēlēšanās varētu ar tiem iepazīties;
- attīstīt sabiedrības interesi par kultūras mantojumu ar preses un komunikāciju saziņu līdzekļu palīdzību;
- sabiedrības integrācija caur kultūrizglītību pilsētu un lauku rajonos;

- maksimizēt izglītībai pieejamos resursus, dažādot tos avotus, paaugstinot izmaksu efektivitāti un samazinot neefektīvās izmaksas;
- modernizēt izziņu materiālu tehnisko bāzi;
- informācijas bāzes izveide pamatotai lēmumu pieņemšanai;
- jaunas izglītības programmas;

Lielu ieguldījumu kultūras mantojuma saglabāšanā var dot muzeji – novadu, skolu, kā arī privātie, kas īpašiem muzeju līdzekļiem nodarbojas gan ar objektu padziļinātu pētīšanu, gan popularizēšanu.

Kultūras mantojumu var padarīt pieejamāku plašam interesentu lokam, pie ceļiem uz objektiem un to vistiešākajā tuvumā novietojot vai atjaunojot ceļazīmes ar norādēm, jo daļa no tām jau ir fiziski novecojušas, bet daļa - izpostītas.

Pašreiz kultūras mantojuma potenciāls un attīstības iespējas netiek pilnībā izmantotas un tā iesaiste starptautiskajā aprīvē ir nepietiekoša. Trūkst efektīvas sadarbības ar citiem reģioniem. Ārpus Latvijas trūkst informācijas par kultūrvēsturiskās vides potenciālu un attīstības iespējām. Pasaulē nereti informācija par Latviju un šeit esošajiem apstākļiem uzņēmējdarbības uzsākšanai ir nepietiekoša un neprecīza. Tas viss bremzē daudzus attīstības procesus – gan ārzemju investoru interesi un vēlmi ieguldīt investīcijās, gan dažādu tautsaimniecības nozaru, jo īpaši tūrisma attīstību. Tikai stiprinot savu potenciālu un izmantojot attīstības priekšrocības un iespējas, Latvija būs konkurētspējīga un tiks ievērota Baltijas jūras valstu, Eiropas un pasaules telpā.

Latvijas kopējā attīstībā kultūrai ir jāieņem nozīmīga vieta, tādēļ nepieciešams:

- sekmēt kultūras attīstību un augstvērtīgas kultūrvides veidošanos;
- veicināt Latvijas identitātes saglabāšanu;
- sekmēt kultūrvēsturiska mantojuma saglabāšanu, atjaunošanu, pilnveidošanu un iekļaušanu aktīvā kultūras aprīvē un dzīves norisēs;
- sakārtot un atjaunot UNESCO Pasaules kultūras mantojuma saraksta iekļauto Rīgas vēsturisko centru (Jūgendstila metropoles renovācija);
- veikt nepieciešamo rīcību Jūrmalas koka apbūves iekļaušanai UNESCO Pasaules kultūras mantojuma saraksta;
- sakārtot un atjaunot novārtā pamestos reģionu teritorijā atrodošos kultūras objektus un vēstures pieminekļus;
- sadarbībā ar Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekciju aktivizēt aizsargjoslu noteikšanu kultūras pieminekļiem;
- aizsargāt kultūras vērtības, vides savpatnību un kultūrvides raksturu, mazinot brīva tirgus ekonomikas un komercializācijas nelabvēlīgo ietekmi uz vidi, kultūru un sabiedrības vērtību orientāciju;
- atbalstīt un nodrošināt starptautiskas nozīmes pasākumu norisi, kas veicina kultūrvides attīstību - tradicionālus svētkus, festivālus, konkursus un citus kultūras pasākumus;
- attīstīt un pilnveidot kultūras infrastruktūru visu reģionu teritorijā, pilnvērtīgi nodrošinot iedzīvotāju kultūras vajadzības un sekmējot starptautiskas norises un pasākumus;
- Atbalstīt daudzveidīgu reģionu sadarbību ar vietējiem un ārvalstu partneriem kultūras apmaiņas un kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas jautājumos;

- Sakopt un labiekārtot apdzīvoto vietu un lauku kultūrvidi dzīvošanai, atpūtai un tūrismam.

Latvijā ir jāveidojas savstarpējā konkurencei ar citu valstu reģioniem un ir jāiesaistās cīņā par jaunām investīcijām un darba vietām, kur citi ārvalstu reģioni ir jau vairākus soļus priekšā.

No visiem Latvijas reģioniem, Rīgas reģionam, kā galvaspilsētas reģionam, ir vislielākās iespējas sekmīgi iziet pasaulē un līdz ar to veicināt arī visas Latvijas un citu Latvijas reģionu starptautisko atpazīstamību.

Tūrisms ir visā pasaulē viens no visstraujāk augošajām tautsaimniecības nozarēm. Pēc Pasaules Tūrisma organizācijas atzinuma, tūrisma attīstības prognoze Baltijas jūras reģiona valstīm ir laba un ir sagaidāms, ka tūrisma attīstība būs svarīgs izaugsmes un labklājības faktors. Baltijas jūras reģionam ir visas iespējas veiksmīgi iekļauties pasaules tūrisma tirgū un kļūt par starptautisko tūristu ceļojuma galamērķi.

Šobrīd Latvijā kultūras tūrisms nav pietiekoši attīstīts. Tā attīstību kavē vairāki faktori: nozares vadības un tūrisma informācijas trūkums, novecojusi un nepietiekama tūrisma infrastruktūra, zema sabiedriska drošība.

Nesakārtota ir tūrisma informācijas sistēma – ir nepietiekošs tūrisma informācijas centru skaits, trūkst informatīvo materiālu ne tikai par Rīgas reģionu, bet arī tālākajiem laukiem un rajoniem, svarīgs ir arī tā tūrisma potenciālu, nav reģionu pārstāvošu tūrisma informācijas centru ārvalstīs. Ari tūrismam atbalstošajās infrastruktūras jomās ir virkne vāju vietu – nepietiekošs nodrošinājums un standartu viesnīcu klase, nevienmērīgs viesnīcu izvietojums reģionos, nepietiekama infrastruktūra specializētā un aktīvā tūrisma veidiem, nav modernas bāzes lielu konferenču un izstāžu tūrismam utt.

Neizmantotas tūrisma attīstības iespējas ir ne tikai tālākajos Latvijas lauku nostūros, bet arī Rīgā, kas ir Latvijas un Baltijas ekonomiskais, politiskais, kultūras un zinātnes centrs. Tūrisma attīstību Latvijā ietekmētu oriģināla kultūrvide, saglabāti kultūras pieminekļi autentiskā stāvoklī, nezaudējot oriģinālsistānci.

Tūrisma attīstību veicinās jaunu sadarbības formu veidošana un pieprasījuma palielināšana pēc jauniem tūrisma produktiem un veidiem. Šo uzdevumu izpildi var saistīt ar Rīgas 800. gades svinībām, Rīgas noteikšanu par Eiropas kultūras galvaspilsētu uz vienu mēnesi 2001. gadā, Rīgas iekļaušanu UNESCO pasaules kultūrvēsturiska mantojuma sarakstā, dziesmu svētkiem, folkloras festivāliem u.c.

Valsts administrācijas strukturālā un funkcionālā reforma Latvijā ir nepieciešama, lai pāreja uz tirgus ekonomiku būtu veiksmīgāka, lai tā sekmētu harmonizācijas procesu saistībā ar pievienošanos Eiropas Savienībai. Ir nepieciešams uzlabot valsts finanšu kontroli, jāpanāk atbildība un godīgums, lai cilvēkos rastos atbildība pret savu kultūras mantojumu un tās saglabāšanu, ņemot vērā tās lomu reformas procesā.

Lai veicinātu Latvijas reģiona tautsaimniecības izaugsmi un iesaistītu to starptautiskajā tūrisma apritē, ir nepieciešams sekmēt ilgspējīgu tūrisma, kā reģiona izaugsmi veicinošas nozares attīstību, tādēļ ir nepieciešams: uzraudzīt, lai valsts un pašvaldību pamatbudžeta un speciālā budžeta līdzekļu iekasēšana un to izlietošana un finanšu kontrole būtu likumīga un pārdomāta.

Pilsētu un lauku ainava okupācijas gados ir degradēta un joprojām netiek sakopta. Pēdējie gadi ir ienesuši kardinālas pārmaiņas pilsētu un lauku vidē, kur līdzās pozitīvām pārmaiņām parādās vidi degradējošas būves un reklāma – pilnīgi pretēji normāliem telpiskās vides organizācijas principiem, tiek pamestas dažādas būves, praktiski nedarbojas teritorijas

plānošana, ir nepilnīga būvniecības kontrole, savu vietu Latvijas ekonomikā vēl nav ieņēmis kultūras tūrisms.

Pilsētu attīstības iespāids: dialektisks - katrs laikmets ienāk ar savām celtnēm, veidojot pilsētas vai apdzīvotas vietas dzīvo seju. Nedrīkst izmainīt, piemēram, Kuldīgas vecpilsētu - tā ir jau pabeigta lappuse pilsētas vēstures grāmatā. Tai jā saglabājas kā dzīva koka serdei - jaunas kārtas drīkst augt tikai ap to. Ideāli būtu, ja reiz rastos iespēja Kuldīgas veco centru slēgt autosatiksmēi vai vismaz atsegt veco ielu bruģa segumu. Bojā gājušas celtnes vietā būvējama ēka, kas no ārpuses vizuāli būtu zudušās kopija. Tā gan vairs nebūtu aizsargājama kā kultūras piemineklis. Jebkuri būvdarbi vecpilsētā degradē vidi - troksnis, vibrācija, izplūdes gāzes, izārdīts senais bruģis, iznīcināti apstādījumi, jaunu materiālu un tehnoloģiju pielietojums - viss tas grauj gadsimtos veidojušās mikro vides auru. Jaunā estētika nekad neiekļausies vecajā vidē.

Lauksaimnieciskā darbība apzināti vai neapzināti bojā un iznīcina arheoloģijas pieminekļus: senāko celtnu pielāgošana jaunām funkcijām, vizuāli traucē uztvert kultūras pieminekļus, piemēram, dažādi angāri, torņi, lielfermas. Pozitīvais - zinošs, rūpīgs un apzinīgs saimnieks var sakārtot un uzturēt kārtībā savā īpašumā esošu pieminekli.

Mežsaimniecības ietekme ir neitrāla gadījumos, kad strikti ievēro pastāvošo likumdošanu, negatīva, ja degradē vidi ar kokapstrādes atkritumiem un ražošanas ēkām. Daudzviet tiešā pieminekļu tuvumā ir uzbūvētas un darbojas kokzāģētavas, piemēram, Padūrē Deksnas parkā.

Tūrisma ietekme, reāli vēl neiespāido pieminekļu izmantošanu. Var būt pozitīva, ja rosinās īpašnieku sakārtot pieminekli un tā apkārtni. Negatīva, ja izraisīs postošus faktorus - transporta plūsmas pieaugumu un jaunu, ar tūrisma saistītu objektu parādīšanos pieminekļu tuvumā - auto stāvlaukumi, tualetes, tirdzniecības un sabiedriskās ēdināšanas punkti u.c.

Arheoloģijas pieminekļus var atklāt un pētīt tikai, tos izpostot, tai skaitā arī arheoloģisko izrakumu veidā. Pilskalnus nereti izdotas identificēt tikai tajos gadījumos, kad tie jau kļuvuši par grants karjeriem, kapukalnus atrod tikai zemes darbu laikā.

4. Kultūras pieminekļu izmantošanas potenciālā ienesība un valsts ieguvums no kultūras pieminekļu izmantošanas

Tāpat kā kultūras pieminekļu izmantošana nav vienkārši vērtējama, arī izmantošanas potenciālā ienesība nav vienkārši vērtējama. Lai novērtētu izmantošanas potenciālu, ir jāatrod daudzi nosacījumi raksturojošie rādītāji:

- ne visi kultūras pieminekļi ir vienādi izmantojami – jāzin precīzs izmantojamo pieminekļu skaits,
- ne visi kultūras pieminekļu īpašnieki vēlas izmantot savu īpašumu ieņēmumu gūšanai – vismaz aptuveni jānovērtē, cik no kultūras pieminekļu īpašniekiem to vēlētos darīt un kas ir šo īpašnieku īpašumā esošais kultūras piemineklis – pils, muiža, dzīvojamā ēka, vai kapulauks,
- ne visi īpašnieki spēj izmantot īpašumu ienākumu gūšanai, pat ja to vēlētos,
- ieņēmumi no vienāda īpašuma, pat ja tas ir vienādā tehniskā stāvoklī var nebūt vienādi – jāzin, cik no kultūras pieminekļiem pieder pašvaldībai un cik no tiem, ja tiek izmantoti, pilda sociālas funkcijas (atvieglotas īres maksas, utt), cik tiek izmantoti peļņas gūšanai,

- izmantošanas potenciāls ir atkarīgs no izmantošanas veida un kultūras pieminekļa atrašanās vietas – jāiegūst informācija par izmantotā kultūras pieminekļa atrašanās vietu, tajā izvietotajiem saimnieciskajiem objektiem un to darbības apjomu,
- izmantošanas potenciāls ir atkarīgs no kultūras pieminekļa tehniskā stāvokļa – jānovērtē, kādi līdzekļi nepieciešami un cik ilgā laikā kultūras pieminekli var sagatavot uzņēmējdarbībai,
- aprēķinu veikšanai ir nepieciešams izstrādāt pamatotu metodoloģiju, lai tos varētu veikt regulāri un iegūto informāciju izmantot kultūrpolitikas pilnīgošanā kultūras pieminekļu aizsardzības jomā,
- izmantošanas potenciāls ir atkarīgs no apkārtnē esošās vides attīstības (ekonomiski attīstītā vidē ir lielāks klientu pielūdzums, augstākas cenas, lielāki ieņēmumi),

Noteikt precīzo izmantojamo pieminekļu skaitu ir grūti, jo piemēram, pat arheoloģiskais piemineklis, atbilstoši dagatavots un pasniegts, var būt tūristu apskates objekts un tādā veidā izmantots ieņēmumu gūšanai. Līdzīgi, dzīvojamā māja pilsētas centrā var būt ekskluzīvas apdzīvojamās platības piedāvājums iznomāšanai ar augstu īres maksu, bet tikpat labi pildīt sociālas funkcijas, ja tā pieder pašvaldībai.

Pirms pieminekļu potenciāla aprēķina veikšanas pieminekļi jāsadala pa veidiem, atrašanās vietas un atsevišķiem īpašnieku raksturojošiem rādītājiem – vecuma, izglītības, profesijas, uzņēmējdarbības pieredzes, mantiskā stāvokļa. Kaut gan gadās izņēmumi, gandrīz droši var teikt, ka vecs, neizglītots īpašnieks, kas iepriekš nav strādājis ar uzņēmējdarbību saistītu darbu, bez liekiem līdzekļiem, nevarēs un negribēs izmantot savu īpašumu – viendzīvokļa dzīvojamo māju ienākumu gūšanai. Tomēr arī šajā gadījumā iespējami izņēmumi, ja māju nodod pārvaldībā.

Pētniekiem nebija precīzi zināms, cik ir kultūras pieminekļu īpašnieku – kā noskaidrojās aptaujā, vienam piemineklim var būt vairāki īpašnieki, savukārt tiem – dažādi mērķi īpašuma izmantošanā. Spriežot pēc aptaujas apmēram puse no kultūras pieminekļu īpašniekiem jau izmanto savu īpašumu ienākumu gūšanai, bet nav zināms, cik liels ir šis ieņēmums, jo kultūras pieminekļī veiktā darbība ir ļoti plaša – no muzeja līdz restorānam un spēļu klubam. Informāciju par atsevišķu uzņēmumu finansu rādītājiem ir ļoti grūti iegūt. Arī pētījumā veiktās aptaujas laikā īpašnieki nevēlējās runāt par savas uzņēmējdarbības rezultātiem.

Kultūras pieminekļu izmantošanas multiplikatīvo efektu pašlaik un nākotnē, tai skaitā ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetu var noteikt aprēķinu ceļā, kad ir zināms to izmantošanas mērogs un izvietojums.

Aptaujas laikā radās pārlicība, ka tie, kuri izmantoja kultūras pieminekli peļņu nesošas uzņēmējdarbības veikšanai, nešķiroja, vai viņi veic uzņēmējdarbību kultūras pieminekļī vai citur, un apgalvoja, ka atrašanās kultūras pieminekļī viņu uzņēmējdarbības ienesību nepalielina. Šādi īpašnieki bija kultūras pieminekļa īpašnieki tāpēc, ka bija to mantojuši vai iegādājušies tā atrašanās vietas dēļ. Savukārt to īpašnieku, kuri izmantoja kultūras pieminekli kā tādu (kultūras mērķim, piemēram, muzejam), ienākumi nebija nozīmīgi, ja vispār bija, izņemot gadījumus, kad kultūras pieminekļī bija izvietoti arī citi objekti, kas piederēja tam pašam īpašniekam (kafejnīca, viesnīca). Tas tikai liecināja, ka potenciāla novērtējums pēc nepilnīgiem datiem radītu nepareizu priekšstatu par kultūras pieminekļu izmantošanas potenciālo ienesību kā tādu.

Apsverot nepieciešamās informācijas specifiku, pieejamību un apstrādes metodikas trūkumu, pētījuma autori nonāca pie secinājuma, ka šī pētījuma laika ietvaros, šādus aprēķinus nav iespējams iegūt.

Tomēr jau tagad var teikt, ka kultūras pieminekļu atjaunošana ir būtisks darba vietu papildinājums, ja vien šim mērķim atrastos līdzekļi. Ja pieņemam, ka gada laikā izpēte vai atjaunošana notiek 10% arheoloģijas un arhitektūras pieminekļu (kopā 585 objektos – pa vienam katrā pašvaldībā), un katrā no tiem strādā trīs cilvēki, tad tas nozīmē nodarbinātību 1758 cilvēkiem. Kultūras pieminekļu atjaunošana sevišķi veicina amatniecības attīstību.

5. Īpašnieku viedoklis par nosacījumiem, kurus nepieciešams radīt, lai uzlabotos kultūras pieminekļu izmantošana ieņēmumu gūšanai

Aptaujas rezultāti

Kultūras pieminekļu īpašnieki ir pārliecināti, ka lielāks valsts atbalsts kultūras pieminekļu uzturēšanai būtu vēlams. Aptaujā noskaidrotas arī, kā īpašnieki izjūt valsts interesi par kultūras pieminekļu aizsardzību un saprot viņu problēmas īpašumu apsaimniekošanā.

Jautājums: Vai pēc Jūsu domām valsts ir ieinteresēta Jūsu darbībā – kultūras pieminekļu apsaimniekošanā?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	36	20
Nē	119	68
Nevaru atbildēt	21	12
Kopā	176	

Uz šo jautājumu atbildi “Jā” sniedza 36 respondenti un atbildi “Nē” 119 respondenti, “Nevaru atbildēt” 21.

No esošā stāvokļa analīzes kultūras pieminekļu aizsardzībā Latvijā it kā izriet secinājums, ka valsts it kā ir ieinteresēta kultūras pieminekļu apsaimniekošanā, jo ir pieņemta likumdošana, kura nosaka kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un izveidotas izpildinstitūcijas. Taču kultūras pieminekļu īpašniekiem bija negatīva nostāja šajā jautājumā, jo lielākā daļa no viņiem nav izjutusi valsts ieinteresētību palīdzības vai atvieglojumu sniegšanā. Tam var atrast skaidrojumu. Sekojot mūsdienu nostājai kultūras pieminekļu apsaimniekošanā, kas mudina atrast katram piemineklim īpašnieku, kurš to spēj apsaimniekot, liela daļa kultūras pieminekļu ir privātpersonu īpašumā. Jau minēts, ka īpašuma apsaimniekošana izrādās dārgāka nekā bija iecerēts sākumā, gan tāpēc, ka pieminekļu tehniskais stāvoklis ir slikts, gan tāpēc, ka ir augstas valsts prasības to uzturēšanā, par kuru neievērošanu jāmaksā sods vai jāatdod īpašums. Valsts mērogā nav padomāts par atvieglojumiem, kurus valsts varētu sniegt kultūras pieminekļu īpašniekiem, lai kompensētu izdevumus, kas saistītas ar valsts prasību un sabiedrisko interešu ievērošanu, tāpēc īpašniekiem liekas, ka valsts par tiem nerūpējas.

Jautājums: Kādus nosacījumus pēc Jūsu domām būtu nepieciešams ieviest, lai Jūs būtu ieinteresēts uzturēt savu īpašumu - kultūras pieminekli? (Pilna informācija pielikumā).

Atbildes uz šo jautājumu sniedza visas aptaujātās personas, kas pierāda to, ka kultūras pieminekļu īpašnieki ir ieinteresēti nākotnē sagaidīt lielāku atbalstu un ieinteresētību, kā arī pretī nākšanu no valsts un pašvaldību pusēm. Kā viens no pirmajiem nosacījumiem tika

minēta ekonomiskās situācijas uzlabošanās, nepieciešamība paplašināt iedzīvotāju vidusslāni, kas patreiz nav liels, uzlabot iedzīvotāju dzīves līmeni.

Citi nosacījumi un priekšlikumi bija:

- izskaust birokrātiju un korumpētību valsts un pašvaldību institūcijās,
- ieviest valsts kredītēšanas sistēmu,
- ieviest pārdomātu valsts finansējuma sadalījumu,
- mainīt likumdošanu, veidot pārdomātāku kultūras pieminekļu likumdošanu.

Liela daļa kultūras pieminekļu īpašnieku nākotnē no valsts puses sagaida nodokļu atlaides, finansiālu atbalstu, pabalstus un dotācijas sava īpašuma uzturēšanā. Viņi iesaka valsts līmenī veidot fondus, vākt ziedojumus, kas palīdzētu kultūras pieminekļu uzturēšanā, izmantojot valsts un pašvaldību struktūras, piesaistīt investorus.

Īpašnieki vēlētos saņemt lētākus arhitektu pakalpojumus, kā arī ieviest atvieglojumus dokumentu kārtošana un noformēšanā, lielākus atvieglojumus ne tikai ēkas uzturēšanai, bet arī bankas aizdevumiem uz mazākiem %. Valstij vajadzētu vairāk rūpēties par tūrisma attīstību, veikt kvalitatīvus ceļu remontdarbus. Valstij vajadzētu būt pretī nākošākai kultūras saglabāšanā. Mēģināt panākt cilvēkus un sabiedrībā lielāku interesi par kultūras mantojuma saglabāšanu.

Jautājums: Vai kultūras pieminekļu īpašnieki un apsaimniekotāji uzskata, ka viņiem pienāktos kompensācija no valsts par sava īpašuma – kultūras pieminekļa uzturēšanu?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Jā	166	94
Nē	6	3
Nevaru atbildēt	4	2
Kopā	176	

94%, tas ir 166 respondentu no 176 aptaujātajiem uzskata, ka viņiem pienāktos kompensācija no valsts par sava īpašuma – kultūras pieminekļa uzturēšanu. Tikai 6 respondenti atbild ar "Nē" un atbildi "Nevaru atbildēt" 4 respondenti. Ņemot vērā to faktu, ka valsts ir uzlikusi kultūras pieminekļu īpašniekiem ar likumā noteikto apgrūtinājumu, rūpēties un savest kārtībā savu īpašumu, kura restaurācija izmaksā lielas summas, viņiem pienāktos kompensācija no valsts. Lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju ienākumi ir ļoti mazi, ekonomiskā situācija ir ļoti zema, bet restaurācijas darbu izmaksas ir pielīdzināmas Eiropas cenām.

Latvijā nav attīstīti finansu mehānismi kultūras pieminekļu uzturēšanas un atjaunošanas veicināšanai. Šādi mehānismi ir valsts un pašvaldību finansējums, nodokļu atvieglojumi (šie mehānismi Latvijā pastāv, lai gan finansējumu apjoms ir ierobežots), aizdevumi un speciālas finansu institūcijas, kas uzkrāj līdzekļus (ziedojumus, dāvanas un citus labdarības ceļā iegūtus finansējumus) un izlieto tos kultūras pieminekļu uzturēšanai un atjaunošanai.

Latvijā nepastāv finansu institūcijas, kas uzkrāj līdzekļus un iegulda tos kultūras pieminekļu atjaunošanā, izņemot Kultūrkapitāsla fondu, bet tā ir valsts institūcija un ir paredzēta visas kultūras attīstīšanai. KKF finansu iespējas vienas nozares atbalstīšanai ir ierobežotas.

Tas nozīmē, ka Latvijā ir izmantoti tikai daži no Eiropas Padomes ieteiktajiem finansu mehānismiem kultūras pieminekļu uzturēšanas un atjaunošanas veicināšanai, kas aprakstīti šī pētījuma pirmajā sadaļā.

Ir skaidrs, ka kultūras pieminekļu glābšana tikai ar īpašnieku pūlēm nebūs iespējama – iespēju paplašināšanā noteicošais būs ekonomiskā attīstība, kas vairo valsts budžeta līdzekļus un pakārtoti – arī kultūras finansējumu.

Aptaujas gaitā lūdzām aptaujātos izteikt savu viedokli par ekonomisko situāciju Latvijā.

Jautājums: Kāds Jūsaprāt ir ekonomiskais stāvoklis Latvijā?

Atbildes	Respondentu skaits	Respondentu skaits %
Labs	42	24
Augšupejošs	13	7
Vidējs	49	28
Apmierinošs, normāls, nav slikts	5	3
Savāds, pretrunīgs, nestabils	3	2
Ne visai labs, varētu būt labāks	5	3
Slikts, vājš, zems, neapmierinošs	46	26
Kritisks, traģisks	2	1
Liela slāņu atšķirība	7	4
Nevaru atbildēt	4	2
Kopā	176	

Uz jautājumu, kāds ir ekonomiskais stāvoklis Latvijā, ar atbildi “Labs” atbildējuši 42 respondenti, ar “Augšupejošs” 13 respondenti, ar “Vidējs” 49 respondenti, ar “Apmierinošs, normāls, nav slikts” 5 respondenti, ar “Savāds, pretrunīgs, nestabils” 3 respondenti, ar “Ne visai labs, varētu būt labāks” 5 respondenti, ar “Slikts, vājš, zems, neapmierinošs” 46 respondenti, ar “Kritisks, traģisks” 2 respondenti, ar “Liela slāņu atšķirība” 7 respondenti un “Nevaru atbildēt” 4 respondenti.

Pēc šī jautājuma apkopotajiem datiem trīs svarīgākie novērtējumi “Labs” 24 %, “Vidējs” 28 % un “Zems” 26 % ir vienlīdzīgi. Novērtējumus ir jāskatās pēc Latvijas reģionu izvietojuma. Dzīves līmenis lielpilsētās ir daudz augstāks, kā mazpilsētās vai lauku rajonos. Lielpilsētās spēj piedāvāt daudz vairāk labu un apmaksātu darba vieta, bet lauku rajonos vai tālākos Latvijas nostūros dominē bezdarbs un alkoholisms. Var secināt, ka aptaujāto respondentu vidū ir bijuši dažādi situēti cilvēki, gan bagāti, gan trūcīgi, jo vidējā slāņa tik pat kā nav.

6. Atbildes uz pasūtītāja jautājumiem

6.1. Kāds apgrūtinājums rodas kultūras pieminekļa īpašniekam no ekonomiskā viedokļa?

Galvenais apgrūtinājums ir:

- ierobežota saimnieciskā darbība,
- ierobežotas iespējas modernizēt savu īpašumu,
- ierobežota brīvība lēmumu pieņemšanā par savu īpašumu,
- neformālie ierobežojumi, kas saistīti ar augstu birokrātiju, korupciju vai citām negatīvām parādībām,

- visu nosaukto iemeslu dēļ – ierobežotas iespējas gūt ieņēmumus no sava īpašuma, zemāks īpašuma ienesīgums.

Apgrūtinājumu teorētiski kompensē atbrīvojums no nekustamā īpašuma nodokļa par īpašumu, kas netiek saimnieciski izmantots un piešķirumi no valsts budžeta īpašu ar kultūras pieminekļa aizsardzību saistītu pasākumu finansēšanai. Šī pētījuma ietvaros nebija iespējams noteikt, cik lielā mērā ar apgrūtinājumu saistītās izmaksas pārsniedz ieguvumus no atvieglojumiem un piešķirumiem, jo tās ir grūti nodalīt no citām ar īpašuma apsaimniekošanu saistītām izmaksām. Īpašnieki nevērtē šīs specifiskās ieņēmumu un izdevumu komponentes saistīti, bet gandrīz visi atzina, ka atvieglojumi ir nenozīmīgi un atbrīvojumu un piešķirumu finansu ekvivalents, nesedz papildus izmaksas, kas rodas no īpašuma – kultūras pieminekļa statusa.

6.2. Apgrūtinājuma tiesiskums

Pētījuma autoriem nebija pamata apšaubīt apgrūtinājuma tiesiskumu. Visi pielietotie ierobežojumi, izņemot neformālos, atbilst Latvijas Republikas likumiem.

Neviens no aptaujātajiem īpašniekiem neizteica pretenzijas par apgrūtinājuma tiesiskumu.

6.3. Kāda ir sabiedrības attieksme pret apgrūtinājumu sakarā ar īpašumā esošā objekta kultūras pieminekļa statusu?

Kultūras pieminekļu īpašnieki izturas pret apgrūtinājumu saprotoši, tomēr vēlētos lielāku izpratni no valsts puses un lielāku finansu palīdzību.

Apgrūtinājums neattur no vēlmes iegādāties kultūras pieminekli, tomēr dažkārt tas netiek pienācīgi novērtēts un īpašnieks nespēj veikt darbus, ko bija ielānojis, pērkot īpašumu. Tas sevišķi jūtams gadījumā, kad privātpersona iegādājas lielus kultūrvēsturiskos objektus – piemēram, pilis.

Apsekojot kultūras pieminekļu objektus var secināt, ka cilvēkiem ir jūtama interese par kultūras mantojuma saglabāšanu, taču trūkst nepieciešamās informācijas un valsts un pašvaldību institūciju atbalsta. Ar LR likumu uzliktais apgrūtinājums rada cilvēkiem grūtības to uzturēšanai kārtībā. Griežoties valsts un pašvaldību institūcijās ir jūtama birokrātija un kukuļņemšana. Dokumentu izskatīšana tiek aizkavēta, nav nepieciešamās pretī nākšanas. Jūtama nolaidība pret savu darbu, cilvēkiem ir ierobežoti līdzekļi, nenoteiktība par rītdienu, kas izraisa bailes no bankas kredīta aizņēmuma.

Pēc aptaujā dotajiem atbilžu rezultātiem jāsecina, ka kultūras pieminekļu īpašniekiem nav ekonomiski izdevīgi uzturēt un veikt saimnieciskās darbības kultūras pieminekļi, jo ienākumi nav tik lieli, lai segtu nepieciešamos izdevumus. Taču atpūtas vietu, tūrisma organizēšana un saimnieciskā darbība objektos, kas ir atzīti par kultūrvēsturiskiem objektiem, nodrošina tajos esošo dabas un kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanu nākamajām paaudzēm, aptverot novadu kultūras mantojumu izpēti, tautas amatu un tradīciju saglabāšanu.

Sabiedrības interesēs ir uzlabot kultūras pieminekļu aizsardzības veicināšanas mehānismus.

Latvijā ir ierobežots kultūras pieminekļu aizsardzības veicināšanas finansu instrumentu klāsts. Arī kultūras pieminekļu aizsardzības organizatoriskais darbs pašvaldību līmenī tiek veikts pakārtoti citiem darbiem – parasti ar to brīvprātīgi nodarbojas zemes ierīkotāji vai teritoriālie plānotāji, tas ir, pašlaik kultūras pieminekļu aizsardzība ir entuziastu rokās. Šie

speciālisti nevar darboties finansu piesaistes jomā, jo viņiem nav ne laika, ne zināšanu finansu jomā, šādas darbības neietilpst viņu pienākumos. Tāpēc svarīgi katrā vietā noteikt atbildīgo personu, kas kompleksi nodarbojas ar kultūras pieminekļu aizsardzības jautājumiem pašvaldības teritorijā - sākot no zemes uzmērīšanas un reģistrācijas un beidzot ar finansu piesaisti.

Jānostiprina norma, ka pašvaldības ir galvenie atbildīgie, arī tad, ja kultūras piemineklis pieder privātam tiesību subjektam. Jādibina fondi finansu akumulācijai un darba organizēšanai.

Tā kā baznīcas dod ne tikai tiešo – kulta celtnes darbības – efektu, bet arī papildus efektu (ainavas, arhitektūras elements, tūrisma maršrutu elements), no kā ieņēmumus gūst uzņēmēji un sabiedrība, kulta celtni – kultūras pieminekļu uzturēšanā jāpiedalās arī valstij un pašvaldībām.

Arhitektūras mantojuma atjaunošanā jāievēro sociālais taisnīgums un jānovērš gadījumi, kad iedzīvotāji, kas agrāk dzīvoja ēkās bez ērtībām, pēc atjaunošanas un labiekārtošanas nespēj samaksāt augstākas īres maksas un ir spiesti pamest savas dzīves vietas. Tāpēc arhitektūras mantojuma saglabāšana ir sociālās mājokļu politikas sastāvdaļa. Jānosaka valsts un pašvaldību interence īres maksu regulēšanā, lai ieinteresētu īpašniekus arhitektūras pieminekļu saglabāšanā un nodrošinātu nepieciešamos finansu resursus.

Valsts un pašvaldību atbalstam arhitektūras mantojuma atjaunošanai jābūt tādām pašām kā jaunu ēku būvniecībai.

Arhitektūras mantojuma atjaunošana veicina amatniecības attīstību, retu amatu apgūšanu un izkopšanu, jaunas darba vietas.

Pētījuma rezultātā iegūtā informācija vieš pārliecību, ka Latvijā saprot kultūras mantojuma nozīmi, rūpējas par tā apgūšanu un saglabāšanu, atgūstot pat aizmirstībai nodotus un daļēji izpostītus kultūras mantojuma objektus (sevišķi pilis, muižasd, baznīcas), un ar tā saglabāšanu saistītās darbības, ekonomiskai attīstībai uzlabojoties, vēl paplašināsies.